

Pla de Mallorca
Terres daurades

Índex

5

Com arribar-hi...

Llubí

117

7

Presentació

Maria de la Salut

129

9

Introducció

Montuïri

139

- 15 Els municipis de les terres del Pla
- 17 Introducció històrico-cultural
- 21 Característiques de la zona

25

Mercats, Fires i Festes

Porreres

167

35

Allotjaments

Sant Joan

179

45

Rutes

- 45 Rutes culturals
- 59 Rutes cicloturístiques
- 65 Rutes gastronòmiques

Santa Eugènia

193

Sencelles

205

69

Algaida

Sineu

229

87

Ariany

Vilafranca de Bonany

251

95

Costitx

Bibliografia

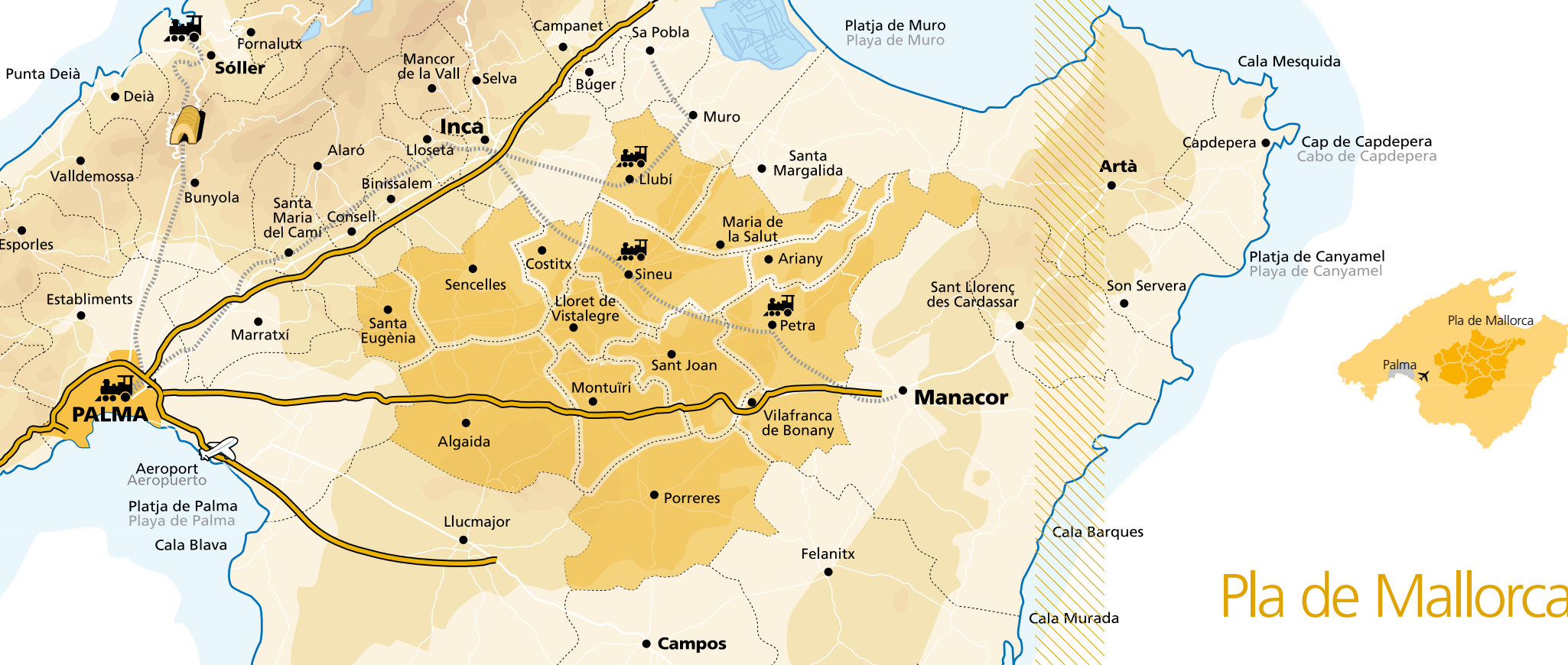
266

107

Lloret de Vistalegre

>> Pla de Mallorca_**Com arribar-hi...**

Localització...

>> La comarca del Pla ocupa la zona central de Mallorca, a la depressió situada entre les alineacions muntanyoses de la Serra de Tramuntana i les serres de Llevant, assolint els termes municipals de: Algaida, Ariany, Costitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, Maria de la Salut, Montuïri, Petra, Porreres, Santa Eugènia, Sant Joan, Sencelles, Sineu i Vilafranca de Bonany.

Com arribar-hi...

- >> > **En cotxe**
Palma – Algaida, Autovia Ma-15 /
Palma – Sineu, MA-3011.
- > **En tren**
Estació Intermodal de Palma.
Tren Palma – Inca / Sa Pobla (Llubí) / Manacor.
Plaça d'Espanya, s/n. Palma.
Informació TIB. Transport de les Illes Balears: 971 177 777.
<http://tib.caib.es>
- > **En autobús**
Línies 300 i 400.
Informació TIB. Transport de les Illes Balears: 971 177 777.
<http://tib.caib.es>

>> Mercat de Sineu

>> Festa dels Gegants

Presentació

Art, cultura, tradició i naturalesa

Benvolguts viatgers, en aquest quadern de viatge que teniu davant hi trobareu tot tipus d'informació sobre els pobles i les terres que conformen el Pla de Mallorca: des d'informació de les arrels històriques del Pla de Mallorca i de cada un dels municipis que la conformen, fins a diferents rutes que us permetran acostar-vos a l'essència del patrimoni cultural i natural de la comarca. Així mateix, us oferim una

sèrie de serveis de restauració i allotjaments perquè la vostra estada en aquests pobles sigui inoblidable.

Amb la seguretat que quedareu enamorats de la cultura i de les tradicions d'aquesta zona de l'interior de l'illa, us convidam a conèixer aquesta *altra Mallorca*.

Introducció

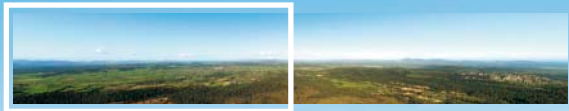
a la Mancomunitat Pla de Mallorca

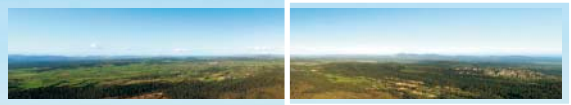
La Mancomunitat Pla de Mallorca, com a organisme públic, va néixer al 1982 amb l'objectiu de coordinar el tractament dels residus sòlids de tots els municipis de la comarca. Amb el temps, l'entitat ha evolucionat i ha ampliat els seus objectius amb la finalitat de facilitar la gestió dels ajuntaments en determinades àrees i millorar la qualitat de vida dels habitants de la comarca.

Les dades de l'oficina d'informació de la Mancomunitat són:

C/ L'Hospital, 28 – 07520 Petra
Tel. 971 830441 / Fax 971 830440
Horari: dilluns a divendres de 08,00h. a 15,00h.

>> Paisatge de Sencelles

Els municipis de les terres del Pla

La zona del Pla de Mallorca es troba conformada per catorze municipis (Algaida, Ariany, Costitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, Maria de la Salut, Montuïri, Petra, Porreres, Santa Eugènia, Sant Joan, Sencelles, Sineu i Vilafranca de Bonany) que es cohesionen i s'uneixen per l'acció, sobre tot, de dos factors comuns fortament marcats: la geomorfologia i l'agricultura.

La geomorfologia modela un paisatge que, malgrat el nom de la comarca, no és precisament de planura horitzontal. Per contra, cal destacar un relleu aturonat, amb l'existència de diferents puigs que ofereixen unes panoràmiques espectaculars sobre la comarca, com és el cas del puig de Randa. A més a més, alguns d'ells es troben protegits per la llei d'Àrees Naturals i d'Especial Interès, com ara el Puig de Bonany.

L'altre factor comú és el de la dedicació a l'agricultura. Al Pla, els cultius dominants són els cereals, els fruiters no cítrics i els farratges. Malgrat l'agricultura ha experimentat una gran recessió, a les terres del Pla de Mallorca podem trobar una remarcable quantitat de restes arquitectòniques que han tingut la seva importància al llarg de la història. El màxim exponent i mostra inequívoca d'aquesta explotació agrícola són les *possessions*, finques on es desenvolupaven totes les tasques relacionades amb l'agricultura i la ramaderia. Malgrat en l'actualitat ben poques mantenen

l'activitat d'explotació dels seus recursos, les cases de possessió són joies de la Mallorca rural que cal conservar. Podem destacar-hi, entre moltes altres, Albenya (Algaida), Defla (Sineu), Sant Martí d'Alanzell (Vilafranca de Bonany), Sa Bastida (Sant Joan), Son Joan Arnau (Lloret de Vistalegre) o Tagamanent (Montuïri). A més a més, als pobles del Pla podem trobar-hi moltes altres construccions relacionades amb l'explotació agrària i la seva activitat econòmica principal fins fa uns anys: molins fariners, pous, sínies, aljubs, etc.

Pel que fa a l'arquitectura de les viles del Pla, hem de remarcar la importància dels temples parroquials. L'Església, a més a més de conformar un dels principals elements d'influència sobre les tradicions populars i la vida sociocultural dels pobles del Pla (moltes de les festes tenen el seu origen en la religió), també ha estat determinant en la evolució arquitectònica d'aquests nuclis. L'església parroquial es constitueix com l'edifici més important de cada un dels municipis pel seu valor històric i artístic i, en alguns casos, com la de Sineu, la de Petra o la de Porreres, destaquen per la seva antiguitat. La majoria dels petits nuclis de població del Pla varen créixer a l'ombra d'aquestes edificacions. A part de les esglésies, però, hi ha moltes altres construccions que ens recorden permanentment la gran importància que ha tingut la religió i la devoció: creus de terme, rectories, convents, santuaris i ermites, etc.

>> Interior de la cova des Corb

La presència de pobladors des del II mil·lenni a.C. fa que el Pla tingui gran quantitat de jaciments arqueològics de diferents èpoques. Els talaiots en són la principal manifestació material. De la zona cal destacar el poblat talaiòtic de Son Fornés, a Montuïri, i el santuari de Son Corró de Costitx (on es trobaren els caps de bou de bronze).

L'organització territorial musulmana separava la ciutat (una sola a tota l'illa, Madina Mayurqa) i la ruralia. El camp estava agrupat i hi havia cinc concentracions de població qualificats com a nuclis urbans (l'únic d'aquests nuclis que es troba dins l'actual Pla de Mallorca, és el de Yiynau, actualment Sineu). La resta de la ruralia presentava una població dispersa que habitava els centres d'explotació, és a dir, les alqueries i els rafals. El territori es dividia en tretze districtes o *juz* i l'actual comarca del Pla participava, parcialment, dels antics districtes de Murûh (Maria i Llubí) Canarrossa (Santa Eugènia, Sencelles i Costitx) i Muntuy (Montuiri i Algaida), a més del de Yiynau-Bitra (Sineu-Petra), totalment integrat dins la comarca.

Amb la conquesta catalana de 1229, els cristians conservaren la dualitat ciutat-camp en l'organització territorial de Mallorca, però prescindiren de la divisió en districtes. Inicialment, la ruralia cristiana s'organitzà entorn a les esglésies que s'erigiren des del primer moment de la conquesta. Dins el Pla de Mallorca es feren quatre d'aquestes esglésies: Santa Maria de Sineu, Sant Pere de Petra, Santa Maria i Sant Pere de Montuiri i Sant Pere de Sencelles.

El rei Jaume II, l'any 1300, promulgà les Ordinacions (organització civil del territori) i es donà pas a la fundació d'onze noves viles. Així, als nuclis preexistents de Sineu, Montuiri i Sencelles, s'afegiren les viles de Petra, Sant Joan, Porreres i Algaida.

Per la seva banda, el 1315, el rei Sanç de Mallorca impulsà l'organització autònoma del camp enfront de la ciutat, atorgant a les viles un terç en la representació a l'assemblea del Regne de Mallorca o del Gran i General Consell.

La divisió comarcal de l'època cristiana, probablement data del temps de Pere el Cerimoniós, moment de maduresa de l'organització supramunicipal del camp mallorquí amb el Sindicat de Fora. A part de la ciutat, les viles s'agruparen en dues grans àrees: el Pla i la Muntanya. Així, el Pla comprenia els termes de Sineu (amb Lloret), Algaida, Porreres, Montuïri, Sant Joan, Petra (amb Vilafranca i Ariany), Muro (amb Llubí), Santa Margalida (amb Maria de la Salut), Artà (amb Capdepera i Son Servera), Manacor (amb Sant Llorenç des Cardassar), Felanitx, Santanyí (amb Ses Salines), Campos i Llucmajor.

Aquesta divisió perdurà, segons s'extreu dels llibres de recaptació fiscal, fins ben entrat el segle XIX. El Sindicat podia imposar contribucions per al seu propi manteniment i, a més, recaptava a la ruralia els impostos del Regne i els serveis prestats a la Corona.

Ja en aquells moment s'evidencien dues realitats socioeconòmiques. Per una banda, l'àrea de muntanya i de peu de muntanya s'especialitzà en una economia basada en la producció d'oli, organitzada entorn del centre mercantil d'Inca que obria el seu mercat cada dijous, i per altra banda, l'economia dels cereals, dominant al Pla i centrada mercantilment a Sineu que celebrava mercat cada dimecres.

>> Pla de Mallorca_Introducció històrico-cultural

Aquesta dualitat es reflectia institucionalment; així el Consell de la Part Forana es reunia en anys alterns a la parròquia d'Inca i al palau de Sineu. Es respectava l'equilibri a l'hora d'elegir la màxima representació de la part forana que ostentaven els dos anomenats Síndics Clavaris (un de la Muntanya i un del Pla).

La Revolta dels Forans (1450-1453) i la Germania (1521-1523), ambdues lluites motivades pels mateixos problemes, separaren aquesta Mallorca rural de la que es conformà a les èpoques moderna i contemporània. Després d'aquest fenomen, la propietat pagesa passà majoritàriament a mans de ciutadans.

En els segles XVII i XVIII els pobles de la comarca del Pla, al igual que el conjunt de la pagesia, es veien amenaçats per la crisi de subsistència, amb males anyades, augments de mortalitat i bandolerisme promogut pel descontent social. El Sindicat de Fora acabà només com a simple aparell de recaptació fiscal mantingut pels Borbons fins i tot després de la supressió de les institucions tradicionals del Regne.

Dins la pobresa generalitzada, al Pla li pertocà el paper de proveïdor de productes de primera necessitat. Així, terres com les de Petra, Sineu, Sant Joan o Montuïri es constituïren com la zona de major producció de blat, complementada amb vinyes, figuerals i ramaderia porcina i ovina.

Al segle XIX i la primera meitat del XX, els municipis del Pla continuaven proveint els productes agrícoles bàsics. Únicament la vila de Porreres i el seu terme constituirà una excepció: amb la sorprenent abundància, ja en el segle XVIII, de talessos de lli que es mantenen en producció, Porreres quasi igualava en població a Sineu. Però en la segona meitat del segle XVIII i en el XIX, Porreres participà en el desplegament de la viticultura i la fabricació d'aiguardent, arribant a convertir-se, a finals del segle XIX, en la vila més poblada del Pla.

En el segle XX, el turisme, la indústria de l'oci i les activitats directament relacionades amb aquesta, van abastar l'economia de l'illa, per a gran benefici de les zones costaneres, deixant així a l'aparell productiu tradicional dels pobles de l'interior empobrit i obsolet.

Actualment, i des de fa ja uns anys, el turisme d'interior ha fet reviscolar la ruralia de Mallorca. En aquest sentit, el Pla ha aprofitat la seva fisonomia, gairebé intacta, les seves tradicions i les darreres imatges de la vida pagesa que encara s'hi troben a les seves contrades, desenvolupant així un gran atractiu turístic.

Característiques de la zona

Geografia

La comarca del Pla assoleix els municipis de la depressió central de Mallorca, ocupant al voltant dels 600 km², un 21,56% de la superfície de l'illa.

La part més cèntrica presenta una notable complexitat geològica, amb terrenys plegats de diferents edats i litologia, puigs (turons) i valls. La gran majoria de les terres de la zona oscil·la entre els 50 i els 150 metres d'altitud, mentre que l'alçada dels puigs no sol sobrepassar els 300 metres. El cim més alt de la comarca és el Puig de Randa, que assoleix els 548 metres d'alçada.

Pel que fa a la hidrologia del Pla, la comarca es troba travessada per diversos torrents i afluents que vessen cap a la Badia d'Alcúdia (torrents de Son Bauló, de Son Real, de na Borges), cap a l'Albufera d'Alcúdia (torrents de Muro, de Sant Miquel), cap a la Badia de Palma (mitjançant el torrent Punxuat – barranc de Sa Talaia, del barranc de Son Gual i d'altres), o cap a la depressió de Campos

(una sèrie de cursos que aboquen al torrent de Son Barbut, afluent del torrent de Son Xorc). A més a més, hi ha dos aqüífers subterranis importants: el de la plana Sa Pobla – Muro (que assoleix la comarca del Raiguer i la part septentrional del Pla de Mallorca), i el de Sa Marineta (a la part sud-oriental de la Badia d'Alcúdia, de difícil explotació humana ja que es salinitza fàcilment).

Clima

El clima és el típic mediterrani, amb un període sec i calorós a l'estiu, i els hiverns freds i humits. Les pluges es manifesten sobretot a la tardor, al igual que a la resta de Mallorca. No obstant, es donen algunes característiques específiques del Pla: l'oscil·lació tèrmica és notòria ja que la disposició interior de la comarca disminueix els efectes moderadors de la mar, són comuns les boires, i es poden produir precipitacions molt intenses (com en altres punts de l'illa) que poden superar els 200mm en unes poques hores.

Vegetació

La sequera de l'estiu a les terres del Pla fa que les plantes de fulla tendra difícilment hi puguin viure. Les comunitats típiques de la zona i que en configuren el seu paisatge natural són l'alzinar i la garriga o ullastrar.

Podem destacar alguns espais on s'arracona la vegetació natural del Pla: els puigs de Randa, de Son Seguí, de Bonany, de Sant Miquel i de Sant Nofre, i la Comuna de Lloret o la zona de na Borges. Totes aquestes àrees tenen un gran valor naturístic i es troben protegides per la Llei d'Espais Naturals que els cataloga com a Àrees Naturals d'Especial Interès (ANEI).

Població

Si bé és cert que la comarca del Pla és una de les zones manco poblades de Mallorca, les dades demogràfiques demostren un petit creixement poblacional al llarg dels darrers anys. Segons les dades recollides per l'Institut d'Estadística de les Illes Balears, la població del Pla ha passat dels 28.000 habitants, aproximadament, de l'any 1996 al voltant dels 32.600 habitants que es comptabilitzaren el 2005.

En certa manera, la població ha crescut gràcies a l'arribada de gent d'altres comunitats autònomes d'Espanya o, fins i tot, d'altres països. A més a més, les xifres demogràfiques s'han vist incrementades per la tendència, sobretot dels darrers anys, de fugir de les ciutats per cercar una major tranquil·litat i qualitat de vida.

>> Mercat de Sineu

>> Pla de Mallorca_Mercats, Fires i Festes

Mercats, Fires i Festes

Mercats setmanals

Un dels fets socioeconòmics a destacar és el de la realització de mercats setmanals als pobles que conformen el Pla de Mallorca. Entre ells, sens dubte, el més rellevant és el de Sineu, que es celebra tots els dimecres a la Plaça des Fossar i

als carrers principals de la vila, i és l'únic mercat d'animals vius de Mallorca. Té un origen antiquíssim, documentat ja l'any 1252, i compta amb el privilegi del Mercadal expedit en 1306 per Jaume II.

>> Tomàtiques seques

>> Fira de Santa Eugènia

>> Mercats setmanals de la comarca del Pla de Mallorca:

Dilluns:

- **Lloret de Vistalegre** (a la Plaça de l'Església)
- **Montuïri** (a la Plaça Major)

Dimarts:

- **Llubí** (a la Plaça de la Carretera)
- **Pina** (a la Plaça)
- **Porreres** (a la Plaça de la Vila)

Dimecres:

- **Petra** (al carrer Ample)
- **Sencelles** (a la Plaça Nova)
- **Sineu** (a la Plaça des Fossar)
- **Vilafranca de Bonany** (a la Plaça Major, els dimecres no festius).

Dijous:

- **Ariany** (a la Plaça)
- **Sant Joan** (al carrer des Mestre Mas)

Divendres:

- **Algaida** (a la Plaça d'Algaida)
- **Maria de la Salut** (a la Plaça des Pou)

Dissabte:

- **Costitx** (a la Plaça de la Mare de Déu)
- **Santa Eugènia** (C/ Escoles)

>> Mancomunitat Pla de Mallorca **Mercats, Fires i Festes**

Fires i Festes

Són moltes les fires i festes que es duen a terme al llarg de tot l'any als municipis del Pla de Mallorca. Podem destacar-ne la festa patronal de Sant Bartomeu a Montuïri (24 d'agost) i la de Sant Honorat (16 de gener), patró d'Algaida. L'atractiu principal d'ambdues festes són els balls dels **cossiers**, que formen part d'una antiga tradició documentada ja a Mallorca en el segle XIV. Els dansaires són tres parelles d'homes i una dama vestits de blanc. Entre les peces de vestir hi destaquen les relíquies, el túnel i la macada, porten mocadors de seda a les mans i manats d'alfabeguera. Per la seva banda, la dama porta cascavells a les mans. Van acompanyats musicalment del flabiol i el tamborí. Per altra banda, el Dimoni esdevé l'element festiu i jocós, sobretot per als infants.

Des de 1994 es realitza la Festa del Meló, que es celebra a Vilafranca de Bonany el primer dissabte de setembre. L'objectiu d'aquesta fira és el de promocionar els productes fets al municipi, com l'artesanía i els productes elaborats amb meló. Des de fa uns anys, a més a més, s'hi celebra el concurs del meló més gran.

Des de l'any 2000, el diumenge anterior a la fira tradicional per Santa Catalina (el 25 de novembre, si cau en dimarts, o el dimarts

següent), es celebra la Fira de la Mel de Llubí. Es tracta d'una mostra i mercat de tots els productes i ormeigs relacionats amb l'apicultura. Aquesta fira dolça de Llubí compta amb la participació d'una gran quantitat d'apicultors de Mallorca, Menorca i les Pitiüses. Inclou degustacions i parades informatives i/o de venda de productes relacionats amb el món de l'abella.

>> Calendari de fires i festes:

Gener:

- **16/01 Sant Honorat:** Algaida
- **17/01 Sant Antoni:** Ariany, Lloret, Llubí, Maria, Montuïri, Petra, Pina, Porreres, Sant Joan, Santa Eugènia, Sencelles, Sineu i Vilafranca
- **Dissabte després de Sant Antoni, beneïdes:** Biniali, Porreres i Sencelles
- **20/01 Sant Sebastià:** Costitx

>> Ball dels Cossiers

>> Mancomunitat Pla de Mallorca_Mercats, Fires i Festes

>> Calendari de fires i festes:

- Febrer:**
- 05/02 Santa Àgueda: Sencelles
 - 11/02 La Mare de Déu de Lourdes: Santa Eugènia
 - 27/02 Sor Francinaina Cirer: Sencelles
- Carnaval:**
- Dissabte de Carnaval, Sa Rua: Algaida, Lloret, Porreres, Sant Joan, Santa Eugènia, Sencelles i Vilafranca
 - Festa des Siurell: Llubí
 - Dimarts després de Carnaval, Enterrament de la Sardina: Vilafranca
 - Cataracta – Mundi: Porreres
- Març:**
- Un diumenge de Primavera, Festa de la Natura: Lloret
 - 4º diumenge de Quaresma, Festa des Pa i es Peix: Sant Joan
 - Mascarada del Jai Carnal i la Jaia Quaresma: Porreres
 - Fira: Porreres

- Pasqua:**
- Setmana Santa, Processons: Sineu
 - Divendres Sant, davallament al Santuari de Consolació: Sant Joan
 - Diumenge de Pasqua, Processó de l'Encontre: Maria, Montuiri i Santa Eugènia
 - 3ª Festa de Pasqua (dimarts),
 - Anada a la Pau de Castelltix: Algaida
 - Anada a Sant Miquel: Montuiri
 - Anada a l'Ermita de la Verge Poderosa: Sineu
 - Anada a Bonany: Ariany, Maria de la Salut, Manacor, Petra, Sant Joan i Vilafranca.
 - Pancaritat a sa Caseta de ses Monges: Sencelles
 - Pancaritat a s'Ermita de Son Seguí: Santa Eugènia
 - Festa de l'Ermita: Llubí
 - Diumenge de l'Àngel, Pancaritat a Monti-Sion: Porreres

>> **Calendari de fires i festes:**

- Abril:**
- **3er diumenge, Fira Agrícola i Ramadera:** Santa Eugènia
 - **25/04 Sant Marc:** Sineu
 - **Darrer diumenge, paelles en es Fossar:** Sineu
- Maig:**
- **01/05 Fira de Costitx:** Costitx
 - **03/05 Benedicció dels Fruits a Cura:** Algaida
 - **1er diumenge, Fira de Maig:** Sineu
 - **2n diumenge, Romeria de Sa Casa Blanca:** Sencelles
 - **2n diumenge, Fira:** Lloret
 - **3er diumenge, Fira:** Sencelles
 - **Maig musical:** Petra
- Juny:**
- **Tast de la Confitura:** Porreres
 - **24/06 Sant Joan, es Sol que Balla:** Sant Joan
 - **Sant Joan:** Porreres

- Juliol:**
- **Primer cap de setmana:** Festes d'Estiu de Pina
 - **10/07 Sant Cristòfol:** Biniali i Sant Joan
 - **16/07 La Verge del Carme:** Ruberts-Sencelles
 - **21/07 Santa Praxedis:** Petra
 - **25/07 Sant Jaume:** Algaida
 - **Darrer diumenge, Festa de la Independència Municipal:** Ariany
 - **Finals de juliol o principi d'agost:** La Beata: Vilafranca
- Agost:**
- **01/08 Sant Feliu:** Llubi
 - **02/08 Festa de la Mare de Déu dels Àngels (Festa des Convent):** Petra
 - **1er diumenge, Festes Patronals:** Santa Eugènia
 - **08/08 Sant Domingo:** Lloret
 - **08/08 Fira d'oficis tradicionals de la pagesia:** Maria de la Salut
 - **3º diumenge, Anada a Son Serra amb carro:** Petra

Calendari de fires i festes:

- Agost:**
- **15/08 La Mare de Déu d'Agost:** Sencelles i Sineu
 - **16/08 Sant Roc:** Porreres
 - **22/08 Fira de productes del pla de Mallorca:** Maria de la Salut
 - **24/08 Sant Bartomeu:** Jornets-Sencelles i Montuïri
 - **29/08 Sant Joan Degollat:** Sant Joan
 - **Darrer diumenge d'agost:** Randa
 - **Mare de Déu d'Atotxa:** Ariany
- Setembre:**
- **Primer cap de setmana, Festa del Meló:** Vilafranca
 - **Primer dissabte, Festa des Sequer:** Lloret
 - **08/09 La Mare de Déu:** Costitx i Maria
 - **3er cap de setmana, Homenatge al Pare Serra i Fira:** Petra
 - **27/09 Sant Cosme i Sant Damià:** Pina

>> Mancomunitat Pla de Mallorca_Mercats, Fires i Festes

Setembre:

- **4rt dissabte:** **Festa de la Cultura i l'Esport:** Santa Eugènia.

Octubre:

- **1er diumenge, Festa des Botifarró:** Sant Joan
- **4º diumenge: Mostra d'Art i Empresa:** Petra
- **Setmana del 12/10 aprox., Fira del Teatre:** Vilafranca
- **1er dissabte abans de Sant Lluç, Fira:** Algaida
- **20/10 Ses Verges:** Porreres
- **Darrer diumenge, Fira:** Porreres

Novembre:

- **Dissabte més proper a Sta. Catalina, Festa Pagesa:** Porreres
- **Dimarts 25/11 o següent dimarts, Santa Catalina, Fira de la Mel:** Llubí

Desembre:

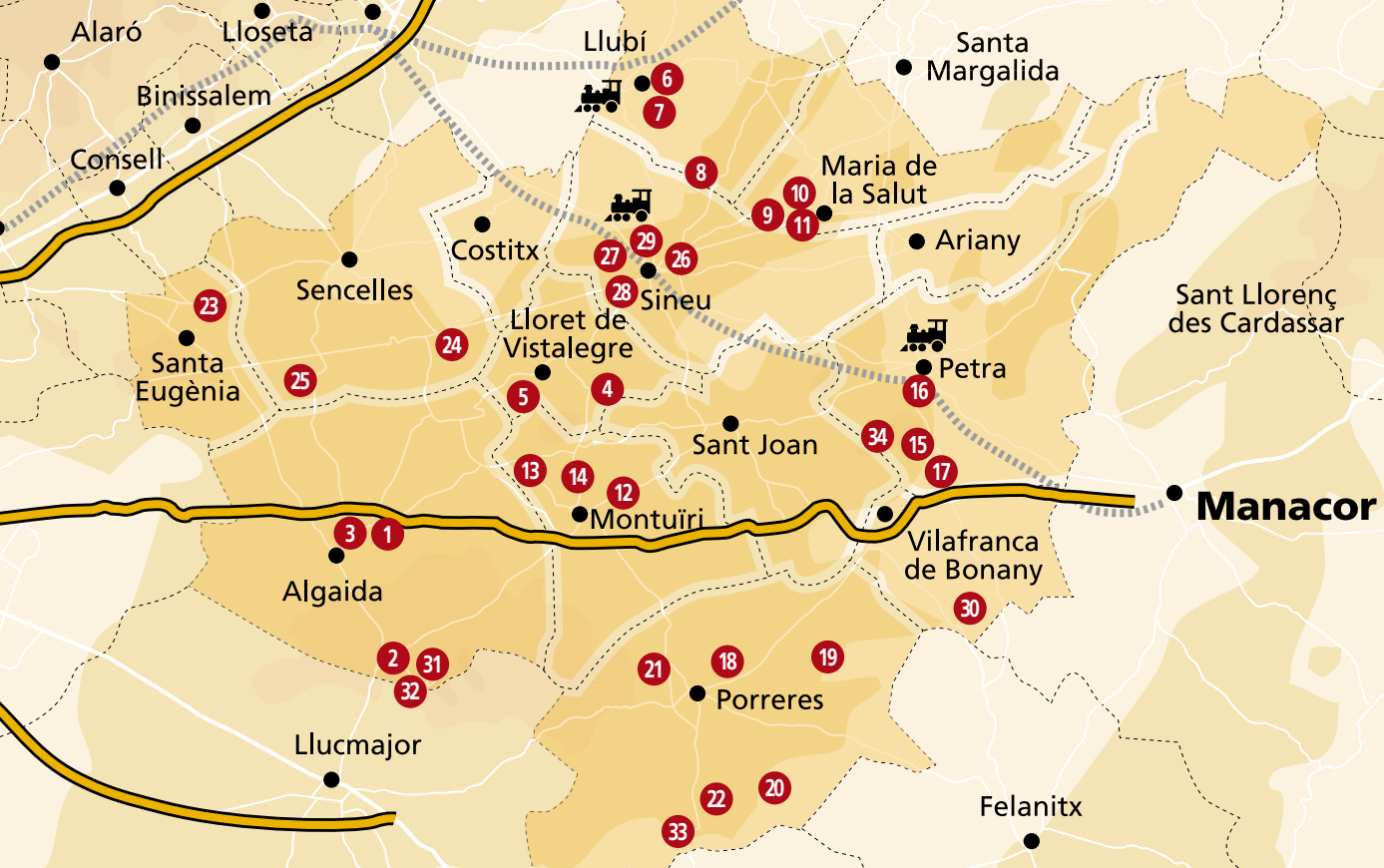
- **01/12 Fira:** Llubí
- **04/12 Santa Bàrbara:** Vilafranca

Desembre:

- **1er diumenge**
 - **Fira de sa Perdiu:** Montuïri
 - **Fira Sant Tomàs, matances:** Sineu
- **10/12 Festa de la Mare de Déu de Loreto:** Lloret

Un altre esdeveniment destacat a la comarca del Pla és el **Festival Internacional de Música del Pla de Mallorca**. Es tracta d'un festival musical que recull tot un seguit de concerts de música clàssica, tots ells gratuïts, a les esglésies i temples dels pobles del Pla al llarg dels mesos de juliol, agost i setembre. Els seus inicis es remunten a l'any 1988, amb el nom de Festival de Música del Santuari de Cura, i actualment es realitza de forma anual a set dels municipis de la comarca.

El Festival és una experiència artística d'altíssim nivell que ha arrelat amb molta força als pobles del Pla de Mallorca, amb l'oferta d'una programació que reuneix a l'illa corals, solistes i orquestres de prestigi i reconeixement internacional.

>> Pla de Mallorca_Allotjaments

Allotjaments

Pla de Mallorca

Els establiments hotelers de la comarca del Pla de Mallorca han experimentat un notable augment al llarg dels darrers anys. Aquest fet es troba directament relacionat amb la promoció del turisme d'interior, dirigit als que cerquen alguna cosa més que "sol i platja" a les illes. En aquest sentit, els establiments que hi trobam són gairebé tots del tipus *Agroturisme* o *Hotel d'Interior*.

Molts d'aquests allotjaments es troben a antigues possessions o cases de poble rehabilitades i reconvertides, cosa que els dona un encant encara més especial.

A continuació es relacionen alguns dels hotels i agroturismes del Pla de Mallorca:

1 Possessió Binicomprat

Finca de Binicomprat, s/n
(Algaida). Tel. 971 125 028
www.fincabinicomprat.com

Aquesta finca rústica és un lloc ideal per als amants de la natura i la tranquil·litat. Compta amb 150 hectàrees de terreny, de les quals una tercera part són de bosc i la resta es dedica a diversos cultius, sobretot al cultiu de la vinya amb la que elaboren els seus vins.

**2 Es Recó de Randa
Hotel – Restaurant**

C/ Font, 21. (Randa - Algaida)
Tel. 971 660 997
www.esrecoderanda.com

L'Hotel es Recó de Randa és una casa típica pagesa situada a peu del puig de Randa. Disposa de 14 habitacions amb tot tipus de comoditats.

**3 Finca Raïms –
Hotel de Interior**

C/. de la Ribera, 26 (Algaida)
Tel. 971 665 157
www.finca-raïms.com

Un petit i acollidor hotel d'interior localitzat en un celler del segle XVII que ha conservat pràcticament intacte el caràcter de la Mallorca tradicional. Finca Raïms combina l'agradable servei d'un hotel tranquil i relaxat amb l'encant de la vida rural.

**4 Agroturismo
Sa Rota d'en Palerm**

Ctra. Lloret – Montuiri km. 0,8
(Lloret de Vistalegre)
Tel. 971 521 100
www.sa-rotta.com

Sa Rota és una casa senyorial del segle XVIII situada sobre un puig amb esplèndides vistes. Ha estat rehabilitada i reconvertida en un acollidor hotel rural.

5 Finca Son Bauló

Camí de Son Bauló, 1
(Lloret de Vistalegre)
Tel. 971 524 206.
www.son-baulo.com

A Son Bauló es combina la cultura i la cuina. Aquest hotel rural és un espai confortable que disposa d'apartaments amb estil tradicional mallorquí. A Son Bauló es posa especial esment a la cuina i a l'hort biològic.

6 Can Pericó Restaurant i Petit Hotel

C/ Farinera, 7 (Llubí)
Tel. 971 857 138
www.canperico.com

Can Pericó és una tradicional casa mallorquina situada en el centre del poble de Llubí. Actualment, s'ha convertit en un petit hotel de tres habitacions i un restaurant, on podrà assaborir la deliciosa cuina mallorquina i gaudir d'una tranquil·la estada en qualsevol època de l'any.

7 Hotel Ca'n Bagot

Passeig de la Riba, 6 (Llubí)
Tel. 971 522 611/ 645 862 687
www.canbagot.com

El nostre petit hotel és una antiga casa mallorquina, situada en una zona molt tranquil·la, dins el casc antic de Llubí. Restaurada recentment, ha permès combinar el seu caràcter d'antany amb el màxim confort dels temps actuals.

8 Sa Casa Rotja-Agroturisme

(Llubí)
Tel. 971 185 290
600 606 842
www.sacasarotja.com

Sa Casa Rotja és una finca senyorial de finals de segle XIX situada a 4 km de Sineu. Va ser rehabilitada el 1989, respectant el seu antic caràcter mallorquí.

9 Petit Hotel Son Fogueró

Finca 7519
(Maria de la Salut)
Tel. 971 525 343
www.sonfoguero.com

Son Fogueró és una antiga possessió mallorquina reconvertida pels seus propietaris (la interiorista Mª Antònia Carbonell i el pintor Pere Alemany) en un tranquil hotel. En aquesta casa d'artistes, la naturalesa es confon amb l'art.

10 Finca Roqueta

C/ Pedro Roqueta, s/n
(Maria de la Salut)
Tel. 636 739 927
www.agroroqueta.com

Les cases de Roqueta, que daten del segle XIII, han estat reformades, conservant la seva bellesa arquitectònica, per acollir damunt l'antic celler de les cases els quatre apartaments que, juntament amb el jardí, configuren l'agroturisme.

Hotel Casa Girasol

11 Hotel Casa Girasol

C/. Font i Roig, 1
(Maria de la Salut)
Tel. 971 85 80 07
www.casagirasol.biz

Aquesta finca del segle XIV va ser convertida en hotel per la família alemanya Fels. Destaca pel seu encant i el seu confort. Un hotel per a relaxar-se i gaudir en el centre de l'illa. Terrasses i jardins el conviden a gaudir dels millors dies de l'any, en un entorn elegant.

12 Hotel Rural Es Figueral Nou

Ctra. Montuïri – Sant Joan km. 0,7
(Montuïri). Tel. 971 646 764
www.esfiguernou.com

Aquesta antiga possessió mallorquina data del segle XV. L'any 1879 fou reconvertida en celler i encara es conserven les voltes al restaurant.

13 Hotel Rural Puig Moltó

Ctra. Pina – Montuïri km. 3
(Montuïri)
Tel. 971 181 758
www.espuigmolto.com

La finca és una de les més antigues de Mallorca. Està situada entre oliveres, figueres i garrovers. A causa de la troballa de restes arqueològiques al lloc, es considera un indret de llarga història.

14 Hotel Rural Son Manera

Ctra. Montuïri – Lloret km. 0,3
(Montuïri)
Tel. 971 161 530
www.sonmanera.com

L'hotel rural Son Manera disposa de 25 habitacions dotades de totes les comoditats. La decoració reflecteix l'estil senyorial del segle XIX.

15 Son Torrat Casa Rural

Camí de Bonany km. 2
(Petra)
Tel. 630 017 858
www.agroturplaya.com

La finca, totalment reformada, data del segle XV i ofereix 6 confortables i acollidores vivendes.

16 Hotel de Interior Sa Plaça de Petra

Plaça Ramon Llull, 4
(Petra)
Tel. 971 561 646

Ubicat en el centre del poble de Petra, a l'interior de l'illa de Mallorca, trobam aquest petit Hotel- Restaurant, que ocupa una antiga casa senyorial reformada, on el temps s'atura i retorna al passat en un sentiment de nostàlgia.

17 Agroturismo Son Santandreu

Ctra. Petra – Felanitx, Km. 2 (Petra)
Tel. 971 561 128 / 629 370 023
www.sonsantandreu.com

Son Sant Andreu, és una antiga finca mallorquina del segle XVII i és una bona mostra del que era la vida mallorquina rural dels nostres avantpassats, combinant aquella pau i tranquil·litat amb les tasques agrícoles i ramaderes que actualment encara s'estan realitzant. Ara, com una activitat més, celebrem a les nostres dependències tot tipus d'esdeveniments, i també ens dediquem a l'agroturisme.

18 Can Feliu Ecoagroturisme

Finca Son Dagueta
Camí de sa Serra, s/n (Porreres)
Tel. 609 613 213
www.sondagueta.com

La casa, Son Dagueta, és una antiga construcció rural que data del segle XVII. Ha estat restaurada, recuperant els elements arquitectònics originals. La casa integra harmònicament la comoditat de les instal·lacions modernes amb l'antic món de la ruralia.

19 Finca Son Roig

Camí de sa Torre, s/n (Porreres)
Tel. 971 168 189
www.fincasonroig.com

Les cases de Son Roig foren al seu dia el centre d'explotació agrícola i ramadera dels terrenys dels voltants. Aquest agroturisme s'ha construït a partir d'una acurada i respectuosa restauració de la finca, acabada en 2005.

20 Sa Bassa Rotja Hotel Rural

Finca Son Orell. Camí Sa Pedrera s/n (Porreres) Tel. 971 168 225
www.sabassarotja.com

Sa Bassa Rotja és una antiga possessió mallorquina del segle XIII, que actualment ha estat rehabilitada i convertida en hotel rural conservant les estructures i característiques originals. Les seves instal·lacions disposen de 25 habitacions, amplis salons, biblioteca, restaurant, etc.

21 Finca Son Jorbo

Camí de s'Olivar (Porreres)
Tel. 971 181 251 / 647 711 106
www.fincasonjorbo.com

Casa del segle XVII, de dues plantes, transformada i restaurada en un hotel petit. Situada al costat d'un pujol amb vista al camp, la casa està dividida en apartaments, cadascun dissenyat amb estil diferent, harmonitzant els encants rústics d'una casa mallorquina tradicional amb les comoditats de la vida contemporània.

22 Agroturismo Son Mercadal

Camí Son Pau s/n. (Porreres)
Tel. 971 181 307 / 610 758 332
www.son-mercadal.com

Esplèndida edificació del segle XIX completament restaurada i adaptada a les necessitats dels seus hostes. Els seus gruixuts murs de pedra alberguen acollidores habitacions que, combinant el gust per l'antic i el sentit pràctic, ofereixen la comoditat desitjada.

23 Agroturismo Sa Torre de Santa Eugènia

C/ Alqueries, 70 (Santa Eugènia)
Tel. 971 144 011. www.sa-torre.com

La història de la possessió, lligada als Ribas de Pina, es remunta al segle XVI, ja que aquesta família ja n'era propietària a l'any 1560. Actualment els hereus han reutilitzat la finca per a adaptar-la a la seva actual dedicació: agricultura, agroturisme i restauració.

24 Hotel Rural Son Jordà

Ruberts (Ruberts – Sencelles)
Tel. 971 872 279
www.sonjordà.com

Aquesta finca d'agroturisme, que data del segle XVI, consta de 21 habitacions. En aquella època eren les cases principals del llogaret de Ruberts. Adossada, es troba una petita església del segle XVIII, a la que es pot accedir directament des de l'hotel.

25 Hotel Rural Son Xotano

Judí (Judí – Sencelles)
Tel. 971 872 500.
www.sonxotano.es

Aquesta finca del segle XVI, disposa d'un total de 16 habitacions, 8 d'elles suites. També està dotada d'un hall d'entrada amb recepció oberta les 24 hores, caixa forta, bar i un restaurant climatitzat. Així mateix, l'hotel compta amb una sala de conferències i de connexió a Internet.

26 Hotel León de Sineu

C/ dels Bous, 129 (Sineu)
Tel. 971 520 211
www.hotel-leondesineu.com

La casa fou construïda al segle XV i ha estat renovada al detall. La família propietària de l'hotel s'encarrega de donar el millor servei possible als seus clients, posant esment en el més mínim detall.

27 Can Joan Capó Hotel d'Interior

C/ Degà Joan Rotger, 4
(Sineu). Tel. 971 855 075
www.canjoancapo.com

A can Joan Capó s'ha fusionat el disseny d'avantguarda, la tradició i la modernitat, mantenint els elements típics d'un habitatge del Pla de Mallorca i oferint totes les comoditats del segle XXI. L'hotel presenta 8 habitacions, cada una amb personalitat pròpia.

28 Hotel Celler de Ca'n Font

Sa Plaça, 18 (Sineu)
Tel. 971 520 295
www.canfont.com

El Celler de Ca'n Font és un edifici que data del segle XIV, que ha conservat l'estructura original i ha estat restaurat i adaptat amb les més modernes comoditats. Així mateix, la cuina del Celler Ca'n Font ofereix la varietat i excel·lència de la cuina mallorquina.

29 Son Cleda Hotel d'Interior

Plaça Es Fossar, 7
(Sineu). Tel. 971 521 038
www.hotelsoncleda.com

Es tracta d'una petita casa que es començà a construir al segle XVI en mig del cor de la vil·la de Sineu. És un hotel familiar de 8 habitacions distintes i totes elles amb el seu propi encant. Pel que fa a la gastronomia, els plats que es serveixen al restaurant són tota una mostra de la bona cuina mallorquina, mediterrània i vegetariana.

30 Agroturismo Sa Franquesa Vella

Ctra. Petra – Felanitx, intersecció con Ses Basses, km. 3,8 (Vilafranca de Bonany). Tel. 629 834 452
www.safranquesavellamallorca.com

Aquesta antiga possessió del segle XV ha estat restaurada conservant l'encant de les típiques cases rurals mallorquines. Es troba situada sobre un turó envoltat de terres de cultiu. L'agroturisme presenta 9 apartaments, cadascun d'ells amb la màxima comoditat per als seus clients.

Per altra banda, cal remarcar que, des de fa dècades, el turisme de vessant religiosa i espiritual ha anat guanyant molts adeptes. Així, representa una oportunitat considerable d'activitat turística ja que, al contrari del que succeeix moltes vegades amb el turisme tradicional, aquest sol ser recurrent al mateix lloc dins un període curt de temps i, per tant, resulta ser un turisme fidel al lloc que es visita. En aquest sentit, a la comarca del Pla de Mallorca, alguns dels santuaris i ermites ofereixen serveis d'hostatge:

31 Santuari de Cura

(Randa - Algaida). Tel. 971 662 052
reservas@santuariodecura.com

33 Santuari de Monti-sion

(Porreres)
Tel. 971 647 185

32 Ermita de Sant Honorat

(Randa – Algaida). Tel. 971 660 998

34 Santuari de Bonany

(Petra). Tel. 971 561 101

Rutes

Rutes culturals

Com ja hem vist abans, la comarca del Pla de Mallorca disposa d'una gran riquesa patrimonial i arquitectònica. En aquest sentit, a continuació es proposen algunes rutes o itineraris per alguns d'aquests punts d'interès històric.

Ruta mística:

Iniciam l'itinerari a Algaida, a l'**Antiga Parròquia de Castellitx** (Tel. 971 665 022), també anomenada de la Mare de Déu de la Pau, situada entre Algaida i el Puig de Randa. Correspon a l'estil gòtic primitiu i ja el trobam documentat en 1244, però sota l'advocació de Sant Pere. Té una sola nau, de tres trams, coberta per arcs diafragmes que sostenen l'embigat. Segons la llegenda, la imatge de la Verge, una talla de 1230, es va trobar molt propera a l'actual ermita.

Continuam pujant cap al Puig de Randa, i ens trobam a la dreta una desviació senyalitzada que es dirigeix al **Santuari de Gràcia** (Tel. 971 180 479) (municipi de Llucmajor). El seu origen es troba a la cova d'Aresta, lloc on els monjos franciscans, en el segle XV, anaven a complir els seus vots de pobresa i austeritat. La primera ermita es va convertir en un centre de peregrins baix l'advocació de Nostra Senyora de Gràcia. De l'interior de l'església cal destacar les rajoles de la capella de Santa Anna, la primera capella del lateral esquerre, del segle XVIII, que també conserva l'absis del primitiu oratori, i la imatge de la Mare de Déu.

Al mateix camí que condueix al Santuari de Cura ens trobam l'**ermita de Sant Honorat** (Tel. 971 660 998). El filòsof i beat mallorquí Ramon Llull va ser el primer en retirar-se a aquests paratges. A mitjans del segle XIV altres cavallers triaren també

>> Santuari de la Mare de Déu de Bonany

>> Oratori de Monti-sion

>> Santuari de Nostra Senyora de Cura

Randa per a iniciar una vida religiosa i sol·licitaren autorització per edificar l'ermita. Actualment pertany a l'ordre dels Missioners dels Sagrats Cors i disposa de servei d'hostatgeria.

Al cim del Puig de Randa es troba el **Santuari de Nostra Senyora de Cura** (Tel. 971 660 994), construcció iniciada en el segle XV. A una de les coves es va retirar Ramon Llull i diu la llegenda que li fou revelada una missió: escriure un llibre que rebatis totes les falses creences dels infidels. La revelació va ser en paraules hebrees i àrabs, escrites a les fulles d'un llentiscle. Aquí es fundà el primer Col·legi de Gramàtica Llatina, en actiu fins a 1826. La capella inicial, del segle XV, fou reformada i convertida en temple en el segle XVII. Aquest santuari també disposa de servei d'hostatgeria, amb 22 cel·les, a un dels llocs més privilegiats per a obtenir una espectacular panoràmica de l'illa.

A prop del massís de Randa, però ara ja dins el municipi de Porreres, hi ha el **Santuari de Monti-sion** (Tel. 971 647 185) on, ja en el segle XIV, es documenta una ermita. L'oratori actual data del segle XV, amb algunes reformes posteriors. En el segle XVI albergà el Col·legi de Gramàtica Llatina, amb aules i cel·les per a més de 100 alumnes. Sorpren el claustre pentagonal, així com el retaule neogòtic situat sobre l'altar major, amb la imatge gòtica de la Mare de Déu. Disposava de servei d'hostatgeria i de restaurant.

A un quilòmetre de distància de Sant Joan, pujant per una costa empedrada, es troba el **Santuari de Consolació** (Tel. 971 526 041), edificat en el segle XIII, renovat posteriorment i restaurant entre els

anys 1959 i 1966. És presidit per la imatge de la Mare de Déu titular del santuari.

En el cim del Puig de Bonany, entre els municipis de Petra, Vilafranca de Bonany i Sant Joan, trobam el **Santuari de la Mare de Déu de Bonany** (Tel. 971 826 568), dins els terme de Petra. L'origen d'aquest santuari és un petit oratori del segle XVII, alçat per a venerar la talla gòtica d'una Mare de Déu que, segons una llegenda, hauria estat guardada dins una cova pels cristians per a salvar-la de la destrucció davant la invasió musulmana de Mallorca, i que posteriorment, hauria estat rescatada del seu amagatall després de la conquesta cristiana de 1229. L'estil del santuari és una barreja d'elements neobarrocs i neoclàssics, fruit de reformes realitzades a principis del segle XX. Es considera que Bonany fou el darrer temple on Fray Juníper Serra, veí de Petra i evangelitzador de Califòrnia, predicà per darrera vegada. Disposava també de servei d'hostatgeria.

Ruta dels Molins:

Per la seva dedicació històrica a l'agricultura, la ramaderia i, en general, a totes les activitats relacionades amb la terra, la comarca del Pla de Mallorca presenta gran quantitat de construccions d'aprofitament i/o d'explotació de recursos. Entre aquestes construccions, es poden destacar els molins de vent.

Ruta Mística

- 1 Antiga Parròquia de Castelltix
- 2 Santuari de Gràcia
- 3 Ermita de Sant Honorat
- 4 Santuari de Nostra Senyora de Cura
- 5 Santuari de Monti-sion
- 6 Santuari de Consolació
- 7 Santuari de la Mare de Déu de Bonany

Ruta dels molins

- 1 Molí d'en Xina
- 2 Molí d'en Pau
- 3 Molins des Puget
- 4 Molins de Son Pau i can Joan
- 5 Molins de can Mascaró

- 6 Molí de can Sinto
- 7 Molí d'en Nina
- 8 Molí d'en Beato
- 9 Molí d'en Poleo
- 10 Molí d'en Bubo
- 11 Molí d'en Romaguera
- 12 Molí d'en Pep Gomila
- 13 Molí d'en Pau
- 14 Molí d'en Gaspar
- 15 Molí de Son Rafal
- 16 Molí de can Suau
- 17 Molí des Cós
- 18 Molí fariner de can Nepto
- 19 Molí de can Cotó
- 20 Molí d'en Marinero
- 21 Molí d'en Rigo
- 22 Molí d'en Tromper
- 23 Molí d'en Font
- 24 Molí d'en Tronca
- 25 Molí d'en Carritxó

- 26 Molí Nou
- 27 Molins de sa Pleta de Sant Martí
- 28 Molí d'en Tòfol
- 29 Molí des Recó
- 30 Molí de Son Porquer
- 31 Molí d'en Gospet
- 32 Molí des Fraret
- 33 Molí de sa Torre

Ruta dels museus

- 1 Museu del Santuari de Cura
- 2 Museu de Vidre de Gordiola
- 3 Observatori Astronòmic de Mallorca
- 4 Museu de Ciències Naturals

- 5 Casa Museu Fra Juníper Serra
- 6 Museu i fons artístic de l'Ajuntament de Porreres
- 7 Museu Arqueològic de Son Fornés

Ruta arqueològica

- 1 Talaiot Son Fred
- 2 Poblant d'Es Turassot
- 3 Santuari de Son Corró
- 4 Talaiot de Cascanar
- 5 Talaiot de Binifat
- 6 El poblant talaiòtic de Es Racons
- 7 El poblant talaiòtic de Son Fornés
- 8 Poblant talaiòtic d'Es Pou Celat (Salat)

>> Molí d'en Pau

>> Rutes **Molins**

Iniciam la ruta a Algaida, on ens trobam amb un gran nombre de molins. En destacam el **molí d'en Xina** (C/ de la Ribera), construït al 1738, restaurat l'any 1979 i convertit en estudi d'artistes; i el **molí d'en Pau** (C/ de can Carrintà), datat al 1792.

En el municipi de Santa Eugènia, concretament en el llogaret de Ses Alqueries, visitam els **molins de Son Pau**, que conserva en molt bon estat el congreny i l'interior es troba totalment restaurat, i **de can Joan**. També és interessant la visita als **tres molins** que es conserven a la zona des Puget, a Santa Eugènia.

A Sencelles trobam els **molins de can Mascaró** (C/ del Capità i C/ Rector Molines), documentats per a Jeroni de Berard com a molins fariners en 1789. Així mateix cal remarcar el **molí de can Sinto** (C/ dels Molins), una torre de molí amb base, construïda en paredat en verd, de pedres irregulars i aterracat amb morter.

De Lloret de Vistalegre destacam el **molí d'en Nina**, situat al costat de la font Figuera, a la part sud del nucli urbà. De l'antiga maquinària i estructura de sustentació es conserven els entramats de fusta i part del congreny. També remarcam el **molí d'en Beato**, que juntament al d'en Poleo i al desaparegut d'en Mino, han configurat el subnucli urbà a la part de ponent del poble, conegut com Es Molins.

A Costitx es conserva el **molí d'en Bubo** (C/ de la Pau), que ha sofert intervencions al llarg del temps i ha estat utilitzat per a

diferents activitats. En el carrer dels Molins, es troba el **molí d'en Romaguera**, del qual es conserva la torre amb base circular.

Del terme municipal de Sineu destacam el **molí d'en Pep Gomila** (carretera de Lloret de Vistalegre), i el **molí d'en Pau** (carretera de Santa Margalida), un molí fariner de vent anomenat anteriorment molí d'en Ros. Es restaurà l'any 1992 i es dedica actualment a restaurant. Així mateix, també a ses Cases Noves, es troba el **molí d'en Gaspar**.

A Llubí ens trobam amb el **molí de Son Rafal** (al costat de la plaça del mateix nom), una torre-molí amb base rodona, el **molí de Ca'n Suau** (C/ de la Creu) i el **molí des Cós** (C/ de la Carretera), també una torre de molí amb cintell.

A Maria de la Salut tenim les restes de la torre del **molí fariner de can Nepto**, situades a Son Puig, i el **molí des Pujole** o de can Cotó, de la segona meitat del segle XIX.

D'Ariany destacam el **molí d'en Marinero** o d'en Sureda, situat molt prop del poble, al camí de Maria, i el **molí d'en Rigo** (C/ Vista Alegre), possiblement el més antic dels molins del poble.

A Petra es troba el **molí d'en Tromper**, també conegut com de ca sa Fideuera, construït l'any 1919, i el **molí d'en Font**, situat en el carrer dels Molins.

>> Molins de sa Pleta de Sant Martí

>> Museu del Santuari de Cura

En el municipi de Sant Joan podem destacar el **molí d'en Tronca** (C/ dels Molins), construcció que juntament amb el **molí d'en Carritxó** i els ja desapareguts d'en Peixerí i d'en Perdut, donaren nom a aquest redol de la vila.

A Vilafranca de Bonany tenim el **molí Nou**, actualment l'únic molí urbà que queda a la vila ja que la resta han desaparegut. Està situat a la sortida del poble, a la cantonada del carrer de Sant Martí amb el des Molí Nou. També destacam els **molins de sa Pleta de Sant Martí**, situats a fora del poble, en direcció a Felanitx i Porreres.

De Porreres destacam el **molí d'en Tòfol** (C/ del Molí d'en Donzell), que actualment és la seu de la Confraria d'Amics del Vi, el **molí des Recó** i el **molí de Son Porquer**.

A Montuïri hi ha el **molí d'en Gospet**, situat en el Molinar, i el **molí des Fraret** que, juntament amb els molins de sa Torre, d'en Xigala i el d'en Fideuer – aquests dos darrers desapareguts-, conformaven un altre molinar al nord del poble.

Ruta dels Museus:

Començam la ruta pels museus de la comarca del Pla de Mallorca al municipi d'Algaida, on ens trobam, en primer lloc, amb el **Museu del Santuari de Cura** (Tel. 971 660 994). A les dependències

de l'antic Col·legi Lul·lià, s'instaurà una Escola de Gramàtica, depenent de l'Escola Lul·liana establerta a l'Estudi General de Ciutat. Actualment a l'Aula de Gramàtica es conserven objectes i llibres religiosos relacionats amb el culte del Santuari, a més de llibres impresos i manuscrits de temàtica lul·lista. A l'Aula es troba també una col·lecció de pintures de tipus religiós, gravats de la imatge de Ramon Llull i una petita col·lecció de recipients de test. Altres objectes que podem veure són diversos plànols i projectes d'arquitectura, una col·lecció de botelles de licor Randa, fabricat fa molts anys a la Porciúncula de Palma i al Santuari, i una valuosa còpia del mapa de Mallorca del Cardenal Despuig.

El **Museu de Vidre de Gordiola** (Tel. 971 665 046), també a Algaida, està situat a la carretera Palma – Manacor km. 19. La família Gordiola segueix la seva tradició artística, al llarg de quasi tres segles.

Al terme municipal de Costitx ens trobam, en primer lloc, l'**Observatori Astronòmic de Mallorca** (Tel. 971 876 019), situat al Camí de l'Observatori. Fou inaugurat l'any 1991 i es constitueix com el primer observatori de les Illes Balears. Les seves finalitats són fomentar la recerca astronòmica i la divulgació i ensenyament de l'Astronomia.

També a Costitx es troba el **Museu de Ciències Naturals** (Tel. 971 876 070), situat al primer pis de la Casa de Cultura del poble de Costitx, al carrer Rafael Horrach nº 2. Es va inaugurar l'any 1987 i

>> Talaiot de Son Fred

mostra de forma permanent una de les col·leccions més importants de les Illes Balears en matèria de Ciències Naturals.

Situada a Petra, al carrer Barracar nº 6, es troba la **Casa Museu Fra Juníper Serra** (Tel. 971 561 166), on es poden realitzar visites concertades per a veure les dues exposicions permanents: Museu de la vida i l'obra del beat que fundà les missions a l'Alta Califòrnia i Visita a la casa natal de Fra Juníper Serra (1713 – 1784).

Al municipi de Porreres hi ha el **Museu i fons artístic de l'Ajuntament de Porreres** (Tel. 971 166 617), situat al carrer Reverend Agustí Font, a l'antic edifici de l'Hospital. Des del 1982, durant les festes de Sant Roc, es van rebent obres donades pels artistes, galeries i particulars. Malgrat això, no fou fins el 1985 quan es creà una comissió assessora i l'any posterior quedava inaugurat oficialment el Museu. Actualment té prop de 400 obres d'art entre pintura, escultura, ceràmica, dibuix i obra gràfica.

Per acabar, al terme de Montuïri es localitza el **Museu Arqueològic de Son Fornés** (Tel. 971 644 169), situat al carrer Emili Pou s/n (Molí d'en Fraret). Es tracta d'un museu monogràfic on s'exposen les troballes efectuades al jaciment de Son Fornés, situat a 2,4 km del casc urbà de Montuïri en direcció a Pina. L'exposició actual reuneix les troballes de les 8 primeres campanyes d'excavació, exposades en tres sales.

Ruta arqueològica:

Les terres del Pla de Mallorca disposen d'una gran riquesa de restes arqueològiques, testimoni de la presència humana ja en èpoques molt antigues. Amb aquesta ruta es fa un recorregut per alguns d'aquests jaciments.

Iniciam l'itinerari a la carretera Sencelles – Inca, passat el cementiri de Sencelles, on ens trobam a la dreta un camí asfaltat (a uns dos-cents metres) amb la indicació **“talaiot Son Fred”**. Aquest edifici, de planta circular d'uns 12 metres de diàmetre, formava part d'un poblat, del que encara en resta un altre talaiot i un tram de murada.

Devora l'Observatori Astronòmic de Costitx podem veure el poblat d'**Es Turassot**. El conjunt no ha estat excavat i compren una dotzena de naviformes, cada una d'elles amb el seu tancat per al bestiar.

A la carretera que surt de Costitx cap a Sencelles, més o manco al km. 2,8 veim la senyalització del jaciment del **Santuari de Son Corró**, a la dreta. Una recent i polèmica reconstrucció el representa com a un edifici de planta rectangular i tres naus separades per columnes, però altres investigadors sostenen que no existien aquestes columnes sinó pilars rituals monolítics que es trobaven en desordre i no alineats com a l'actualitat. Va ser descobert per un

>> Murada d'Es Pou Celat (Salat)

>> Talaiot de Cascanar

>> Santuari de Son Corró

pagès, l'any 1894, que llaurant la terra es va trobar amb tres caps de bou, de bronze que es troben actualment en el Museo Arqueológico Nacional, a Madrid.

A dos quilòmetres de Sencelles, per la carretera de Sineu, hi ha el llogaret de **Cascanar** on es situen els talaiots del mateix nom. És un centre cerimonial format per dos talaiots quadrats i unes coves d'enterrament properes, tot relacionat amb el poblat situat baix les cases del llogaret, i la murada, que es pot intuir a la paret seca que voreja el camí d'accés.

Després ens dirigim al talaiot de **Binifat**, en el municipi de Sencelles, un talaiot circular d'uns 15 metres de diàmetre, que conserva la seva entrada i una alçada aproximada de 4 metres. Aquest formava part d'un poblat del que quasi no en queden restes. Molt a prop, poc visible, disposa d'un centre cerimonial amb un talaiot circular i un altre quadrat.

A mig quilòmetre de Llubí, per la carretera de Sineu, es troba el poblat d'**Es Racons**, un dels millor conservats de l'illa, on es pot apreciar de forma clara la relació existent entre els poblats i els seus centres cerimonials propers, composts aquests per talaiots quadrats, circulars i túmuls, als que posteriorment s'hi afegiren santuaris i altres edificis.

El poblat talaiòtic de **Son Fornés**, el trobam per la carretera de Montuïri – Pina, a la dreta del km. 2,4. Actualment es troba en procés d'excavació, per la qual cosa és probable que en breu hi hagi estructures d'obra a la vista. De moment es poden veure tres talaiots circulars units per diverses cases i una murada. Constitueix un complex poblat talaiòtic amb diferents etapes de creixement.

A la murada del poblat talaiòtic d'**Es Pou Celat (Salat)** s'hi accedeix per la carretera de Porreres a Felanitx. Després de dos quilòmetres s'agafa la primera carretera que es desvia a la dreta en direcció a Son Mesquida. La murada està erigida amb grans lloses i, prop del seu final, es poden veure les restes d'un talaiot circular.

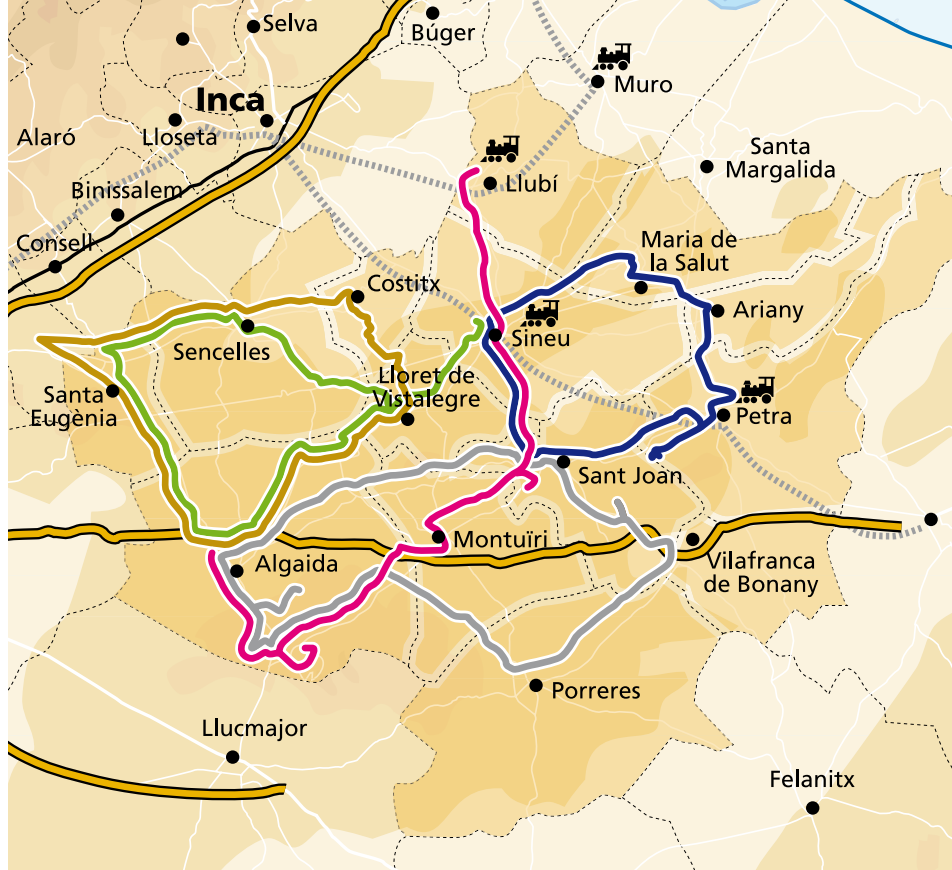
Algaida - Castellitx - Randa
Montuïri - Porreres - Vilafranca
Es Calderers - Sant Joan- Algaida

Sineu- Sant Joan- Petra
Ermita de Bonany - Ariany
Maria de la Salut- Sineu

Lloret de Vistalegre- Pina- Algaida
Santa Eugènia- Biniali- Sencelles
Costitx- Lloret de Vistalegre

Sineu- Lloret de Vistalegre- Ruberts
Sencelles- Biniali- Ses Alqueries
Santa Eugènia- Algaida- Pina- Lloret
de Vistalegre- Sineu

Llubí- Sineu- Sant Joan- Montuïri
Randa- Cura- Randa- Algaida

Rutes cicloturístiques

**Algaida >> Castellitx >> Randa >> Montuïri-
Porreres >> Vilafranca >> Es Calderers >> Sant
Joan >> Algaida.** 55km aprox.

Sortim d'Algaida en direcció a Lluçmajor (Ma-5010), després de 3 km giram a l'esquerra pel Camí de Castellitx, seguim i a l'encreuament giram a l'esquerra i continuam recte fins a Castellitx. Una vegada a Castellitx, tornam enrere, seguim tot el camí recte fins arribar a la carretera Algaida- Lluçmajor, i giram a l'esquerra al primer camí que ens trobam, amb una forta pujada. Al final d'aquest, giram a l'esquerra i continuam en direcció a Randa. Travessam el poble en direcció a Montuïri (Ma -5017) i seguim recte. Recorreguts 5'5 km, a un encreuament s'ha de girar a la dreta per agafar el Camí Vell de Porreres. En arribar a la rotonda, agafam la segona sortida, i continuam recte cap a Porreres (Ma A-5030). Dins el poble, anam tot recte fins l'església i giram a l'esquerra en direcció a Vilafranca. Sortim de Porreres cap a Vilafranca, en un recorregut d'uns 5 km (Ma -5101). En arribar a la rotonda, agafam la tercera sortida en direcció a Vilafranca i, abans de pujar el pont que travessa l'autovia, agafam el desviament a l'esquerra per la Via de Servei, en paral·lel a l'autovia, i seguim avançant. A la rotonda, agafam la primera

sortida, en direcció Vilafranca/Es Calderers. A 250 metres giram a l'esquerra cap a Es Calderers, i seguim recte fins al final del camí (visita opcional). En arribar a l'encreuament, giram a la dreta en direcció a Sant Joan (Ma -3222) i, ja en el poble, seguim recte pel primer encreuament i giram a l'esquerra al segon. Sortim de Sant Joan i, a la rotonda, agafam la segona sortida, en direcció Algaida (PM-323). Seguim recte a l'encreuament amb la carretera de Lloret (Ma -3231), i al següent encreuament giram a la dreta en direcció Palma/Pina/Sencelles (Ma-3200). Avancem recte, i després de 4 km agafam el desviament a l'esquerra, en direcció a Algaida (Ma -3130). Final de la ruta.

**Sineu >> Sant Joan >> Petra >> Ermita de Bonany
>> Ariany >> Maria de la Salut >> Sineu.**
26/30 km aprox.

Partim de Sineu (de la Plaça d'es Fossar) en direcció a Sant Joan (Ma-3232). A la rotonda agafam cap al poble, el travessam i ens dirigim a Petra per la Ma-3230 (a Petra, opcionalment es pot pujar a l'ermita de Bonany, situada a 4 km. del poble, seguint les indicacions

>> Rutes_Cicloturístiques

que trobarem). Travessam en línia recta el poble i a l'alçada del cementiri giram a la tercera sortida de la rotonda, cap a la carretera de Petra- Santa Margalida. Passat un quilòmetre, voltam a la dreta cap a la desviació d'Ariany. Un cop al poble, sortim per la part dreta d'aquest cap a la carretera de Sta. Margalida, i una vegada dins aquesta, voltam al primer creuer, passat el pont, a l'esquerra en direcció a Maria de la Salut (Ma-3342). Arribam al poble, el travessam per a agafar el carrer de Sineu i sortim seguint aquesta mateixa carretera (Ma-3510) en direcció a Sineu. Final de la ruta.

Lloret de Vistalegre >> Pina >> Algaida >> Santa Eugènia >> Biniali >> Sencelles >> Costitx >> Lloret de Vistalegre. 36/40 km aprox.

Des de Lloret de Vistalegre partim en direcció a Algaida per la carretera Ma-3130. Passam per Pina i arribam a Algaida. Agafam, per la part esquerra, el Vial de Servei de l'autovia Manacor- Palma fins a una rotonda, on passam el pas inferior de l'autovia en direcció a Sta. Eugènia i seguim per la Ma- 3100. En arribar a la carretera Palma- Sineu partim cap a l'esquerra i, a la primera sortida cap a la dreta, agafam en direcció a Santa Eugènia (Ma-3040). Passam tot el poble en direcció Santa Maria (per la mateixa carretera). Uns tres quilòmetres més endavant trobarem el creuer amb la carretera de Sencelles i voltam a la dreta cap a Biniali, on es pot visitar es llogaret, i continuar després per la mateixa carretera en direcció a Sencelles.

Travessam tot el poble i ens dirigim a Costitx per la Ma-3121. Allà, opcionalment podem visitar l'Observatori Astronòmic, situat a 2,5 Km. del poble, seguint les indicacions que trobarem. Sortim pel costat dret del poble en direcció Lloret a través del carrer de Garriga. Una vegada recorreguts uns 5 Km. arribarem a la carretera Palma-Sineu (Ma-3141), voltam a la dreta, i després de 300 metres voltam a l'esquerra cap a Lloret. Final de la ruta.

Sineu >> Lloret de Vistalegre >> Ruberts >> Sencelles >> Biniali >> Ses Alqueries >> Santa Eugènia >> Algaida >> Pina >> Lloret de Vistalegre >> Sineu. 45 km aprox.

Partim de Sineu en direcció Lloret (Ma-3130). Travessam el poble, i devora el cementiri voltam a la dreta. Arribarem a un encreuament, giram a l'esquerra, i poc després d'un km., agafam la desviació a l'esquerra, en direcció a Ruberts i seguim recte. Travessarem Ruberts, i en arribar a l'encreuament amb la carretera vella de Sineu voltarem cap a l'esquerra. A 200 metres voltam a la dreta en direcció Sencelles (Ma-3140). Passam per Cascanar i seguim cap a Sencelles. Dins el poble, seguim les indicacions per sortir del poble en direcció Santa Maria (Ma-3020). Arribam a Biniali i a la rotonda hem d'agafar per la segona sortida, en direcció a Santa Eugènia. Seguim recte i a la pròxima rotonda agafam la tercera sortida, en direcció Ses Alqueries

>> Rutes_Cicloturístiques

pel Camí de Muntanya. A l'encreuament que hi ha dins el llogaret, giram a l'esquerra (seguint el Camí de Muntanya). En arribar al cementiri, seguim cap a l'esquerra fins arribar a l'encreuament amb la carretera de Palma- Sineu, on la creuam en línia recta i seguim cap a Algaida per la Ma-3100. Finalitzada la carretera Ma-3100 agafam la carretera antiga de Palma- Manacor (en paral·lel a l'autovia) i, a la rotonda dels Hostals, agafam la tercera sortida, en direcció a Pina. Seguim la carretera (Ma-3131), passam per davall de l'autovia i, al segon encreuament, agafam cap a l'esquerra, per la carretera Ma-3130, en direcció a Pina. Passats 4 quilòmetres arribam al llogaret, pel carrer de Sineu i seguim per aquest mateix per a continuar cap a Lloret (és la mateixa carretera). A Lloret també travessam el poble i seguim a la mateixa carretera en direcció a Sineu. Final de la ruta.

Llubí >> Sineu >> Sant Joan >> Montuïri >> Randa >> Cura >> Randa >> Algaida.
40 km aprox.

Sortim de Llubí en direcció a Inca (Ma-3440), i a 500 metres voltam a l'esquerra a l'encreuament, en direcció Sineu (Ma-3511). Al final d'aquesta carretera arribarem a l'encreuament amb la carretera Inca-Sineu (Ma-3240), l'hem de travessar en línia recta, per a continuar cap a Sineu. Arribarem a l'encreuament amb les vies del tren i voltam a l'esquerra pel carrer de la Tramuntana. Seguim tot recte pel carrer de l'Estació, passam el desviament de la carretera Ma- 3300

i continuam el camí fins a trobar un desviament a l'esquerra en direcció Sant Joan (Ma-3232). Al final d'aquesta carretera arribarem a una rotonda devora Sant Joan. Opcionalment, en aquest punt podem pujar a l'ermita de Nostra Senyora de la Consolació, situada a 2 km del poble. Per a fer-ho, a la rotonda agafam la tercera sortida, en direcció Sant Joan, i, en arribar al poble, voltam al primer carrer a la dreta i seguint les indicacions. Per continuar la ruta, a la rotonda abans esmentada, agafam la segona sortida, en direcció a Montuïri per la Ma-3230. En arribar al poble voltam al primer carrer a l'esquerra, i seguim fins a una rotonda, on agafam la sortida del Vial de Servei, que ens durà (fent un poc de volta) a una altra rotonda un poc més grossa. Dins aquesta agafam la segona sortida, en direcció Randa. A 500 metres hem de voltar a la dreta, en direcció Randa, i seguir per la Ma-5017. Dins el poble, al primer encreuament que trobam, voltam a l'esquerra i pujam en direcció Cura (4 km), on es pot visitar el monestir i l'església. Tornam a baixar cap a Randa i travessam el poble en direcció Algaida. A 500 metres de la sortida del poble, hem d'agafar un desviament a la dreta per un caminal estret i en baixada, i al final d'aquest voltam a la dreta en direcció Algaida per la carretera principal (Ma-5010). Final de la ruta.

>> Ruta dels vins

- 1 Bodega can Majoral
- 2 Bodega Son Daguet
- 3 Bodegues Jaume Mesquida
- 4 Bodegues Miquel Oliver
- 5 Bodegues can Colet
- 6 Bodegues Galmés i Ferrer
- 7 Bodega Vinya Taulana

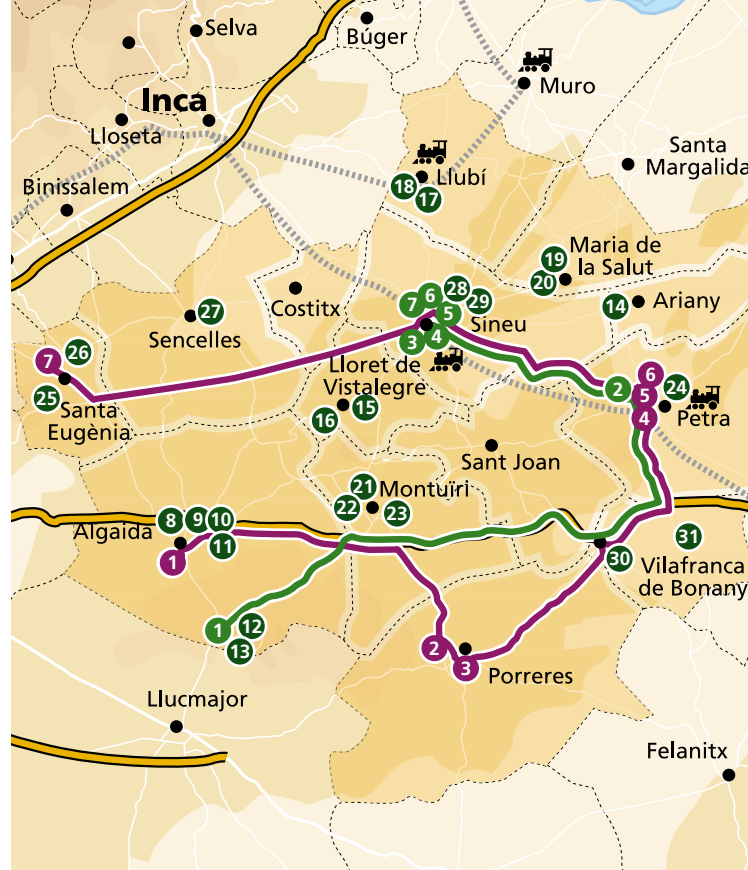
>> Ruta dels cellers

- 1 Celler de Randa
- 2 Es Celler de Petra
- 3 Celler Es Palau
- 4 Celler de can Font
- 5 Celler Es Grop
- 6 Celler Son Torelló
- 7 Celler Sa Bòveda

>> Restaurants

- 8 s'Hostal d'Algaida
- 9 Cal Dimoni

- 10 Es 4 vents
- 11 Binicomprat
- 12 Cas Beato
- 13 Es Recó de Randa
- 14 Ses Torres
- 15 Es Pou
- 16 Finca Son Bauló
- 17 Can Pericó
- 18 Sa Taperera
- 19 Cas Metge Monjo
- 20 Cas Padri Toni
- 21 s'Hostal
- 22 Son Bascos
- 23 Es Molí de'n Perons
- 24 Sa Creu
- 25 Can Puceta
- 26 Sa Torre de Santa Eugènia
- 27 Sa Cuina de n'Aina
- 28 Molí den Pau
- 29 Can Joan Capó
- 30 S'Estant Vell
- 31 Es Cruce

Rutes gastronòmiques

Ruta dels vins

La zona compresa dins la Denominació d'Origen del Pla i Llevant de Mallorca, creada l'any 1999, és una de les de més tradició vitícola, ja des de l'època romana: Algaida, Ariany, Artà, Campos, Capdepera, Felanitx, Lluçmajor, Manacor, Maria de la Salut, Montuïri, Muro, Petra, Porreres, Sant Joan, Sant Llorenç des Cardassar, Santa Margalida, Sineu i Vilafra. L'elaboració uneix les pràctiques tradicionals amb una moderna tecnologia orientada a millorar la qualitat dels vins.

Així doncs, començam la ruta a Algaida, a la bodega **can Majoral** (C/ Campanar, s/n), una bodega familiar que va començar fa uns 20 anys i han estat pioners en l'agricultura ecològica. Utilitzen la més moderna tecnologia per a elaborar els seus vins i ofereixen dues marques: can Majoral i Butibalaús. Entre els seus vins, podem recomanar-ne el negre can Majoral Son Roig i el blanc Butibalaús.

Ens dirigim ara a Porreres per a visitar la bodega **Jaume Mesquida** (C/ Vileta, 7), un celler familiar fundat l'any 1945 per Jaume Mesquida Barceló (besavi dels actuals propietaris), tot i que hi ha documents que lliguen la família a l'elaboració de vi des de principis del segle XVI. No es pot deixar de tastar el Cabernet Sauvignon. També podem destacar la bodega **Son Daguet** (C/ Parientes, 4),

documentada des de finals del segle XVIII i que en 2004 ha tornat a reprendre la seva activitat. En 2007 un dels seus vins, "Alè de cabernet 2005" va obtenir la medalla d'or en el Concurs Mundial de Brussel·les.

Ens dirigim posteriorment a Petra, on coneixerem tres bodegues. En primer lloc visitam la bodega **Miquel Oliver** (C/ Font, 26; www.miqueloliver.com), fundada fa pràcticament un segle. És la primera empresa illenca en portar cap a Mallorca tot un seguit de premis importants a nivell nacional. Els seus vins representen l'élite de l'illa i noms com Ses Ferritges, Original Muskat o Aia es troben a les bodegues dels millors coneixedors dels vins. Visitam ara **Ca'n Colet** (C/ Convent, 10 i Camí de Son Reixach, 1er camí esquerre), empresa de caire familiar fundada l'any 2000 que realitza un vi ecològic. Alguns dels seus vins són el Negre Virat, el Llàgrimes Blanques o el Summum. Per finalitzar, visitam la bodega **Galmés i Ferrer** (C/ Ordines, 19 i C/ del Barracar Alt, 56), que començà a produir vi l'any 1940. Des de 1993 i fins ara, han elaborat una sola línia de vi, que produeixen en negre, blanc i rosat. Els tres tipus de vins són joves i es comercialitzen el mateix any de producció.

Finalitzam la ruta a Santa Eugènia, que també compta amb alguns cellers on s'elaboren vins, però en aquest cas, estan inscrites dins la Denominació d'Origen Binissalem. Es pot destacar la bodega **Vinya Taulana** (C/ Balanguera, 40), una empresa familiar que elabora vins quasi en la totalitat de les seves pròpies vinyes i que realitza visites concertades a la bodega.

>> Bodega Jaume Mesquida

>> Celler can Majoral

>> Bodegues Miquel Oliver

>> Bodega can Coletto

>> Vinya Taujana

Ruta dels cellers

Els **cellers** són molt representatius dins la gastronomia de la zona del Pla de Mallorca i són una bona opció per assaborir plats típics de la cuina mallorquina (tant en racions individuals com els “variats”). Habitualment, la decoració dels cellers és rústica i és normal trobar-hi eines i objectes antics relacionats amb la vida del camp o l’elaboració de vi, com ara rodes de carro, bótes congrenyades, etc.

Alguns exemples poden ser

Celler Bar Randa (C/ Església, 24. Randa – Algaida)

Es Celler de Petra (C/ Hospital, 46. Petra)

Celler Es Palau (C/ Esperança, 28. Sineu)

Celler de can Font (C/ Rosa, 1. Sineu)

Celler Es Grop (C/ Major, 14. Sineu)

Celler Son Torelló (C/ Son Torelló, 1. Sineu)

Celler Sa Bòveda (C/ Bous, 129. Sineu)

Per altra banda, cal remarcar la presència d’un gran nombre de restaurants a la comarca, on es poden assaborir des de plats típics mallorquins fins a tot tipus de cuina: d’autor, creativa, per especialitats, o fins i tot d’altres cultures. En destacam una petita selecció:

Restaurants

S’Hostal d’Algaida (Cra. De Manacor, Km. 20,5. Algaida)

Cal Dimoni (Ctra. Manacor km. 21. Algaida)

Es 4 vents (Cra. De Manacor Km.21,7. Algaida)

Binicomprat (Ctra. de Manacor km. 22,7. Algaida)

Cas Beato (C/ Tanqueta, 1. Randa – Algaida)

Es Recó de Randa (C/ Font, 21. Randa - Algaida)

Ses Torres (Ctra. Petra – Maria de la Salut s/n. Ariany)

Es Pou (Ctra. Ciutat, 1. Lloret de Vistalegre)

Restaurante Son Bauló (Camí de Son Bauló, 1. Lloret de Vistalegre)

Can Pericó (C/ Farinera, 7. Llubí)

Sa Taparera (C/ Dr. Fleming, 5-7. Llubí)

Cas Metge Monjo (C/ Antoni Monjo, 18. Maria de la Salut)

Cas Padri Toni (C/ Villalonga, 9. Maria de la Salut)

S’Hostal (C/ Contitució, 59. Montuïri)

Son Bascos (Ctra. Manacor, km. 29. Montuïri)

Es Molí de’n Perons (C/ Es molinar, 51. Montuïri)

Sa Creu (Ctra. Manacor-Inca km. 9. Petra)

Can Puceta (Ctra. Palma-Sineu km. 15,300. Santa Eugènia)

Sa Torre de Santa Eugènia

(C/ Ctra. Sta. Eugènia-Sencelles. Sta. Eugènia)

Sa Cuina de n’Aina (C/ Rafal, 31. Sencelles)

Molí den Pau (C/ Santa Margalida, 25. Sineu),

Can Joan Capó (C/ Degà Joan Rotger, 4. Sineu)

S’Estanc Vell (Ctra. Palma, 29. Vilafranca de Bonany)

Es Cruce (Ctra. Palma-Manacor km 40. Vilafranca de Bonany)

Algaida

Referències històriques

El terme municipal d'Algaida, amb una extensió de 87,61 km² i una població de 4.943 habitants (dades de 2008), limita amb Palma, Santa Eugènia, Sencelles, Lloret i Montuïri.

Al *Llibre del Repartiment*, de 1232, apareix la primera referència, amb dues alqueries amb el nom d'Algaida, que etimològicament significa “*el bosc*”. Així mateix, hi trobam la referència a tres alqueries amb el nom de Pina. Segons Coromines, aquest topònim deu provenir del romànic “Pinna” (“*penya*”), o “Pinella” (“*dipòsit d'aigua*”). Ambdues són possibles i s'adiuen a la realitat geomorfològica del terreny. Randa també apareix citada en el *Llibre*, amb el nom d'Arrenda, que prové de l'àrab i significa “*llorer*”.

Els enterraments pre-talaiòtics del puig de Son Reus són les primeres restes arqueològiques que indiquen l'existència de

l'home al terme d'Algaida. Els jaciments d'època talaiòtica (1400– 123 aC.) són relativament nombrosos i importants, on destaquem Sa Serra– Punxuat, sa Casa Nova de Pina, can Felet i Son Coll.

En època musulmana, Algaida eren dues alqueries que ocupaven, aproximadament, el lloc que avui ocupa el nucli urbà i els seus voltants. Sembla que cada terme disposava d'un castell, i el castell del *Juz'* de Muntuy es trobava al cim del puig de Randa, on ara hi ha les edificacions del santuari de Nostra Senyora de Cura. En el repartiment posterior a la conquesta catalana, el castell va correspondre a l'ordre dels Templers.

Com a bons enginyers hidràulics, els musulmans posaren gran atenció a aquesta tasca i crearen zones de reguiu, molt

>> El santuari de Nostra Senyora de Cura

>> Vidre de Gordiola

>> Procés de fabricació del vidre

importants per al desenvolupament de l'agricultura. En aquest sentit, Algaida és la zona de major densitat de qanats i això es deu a la poca fondària de captació d'aigua a la zona del massís de Randa. El de Son Reus de Randa, amb un recorregut subterrani de 299,89 metres, és el qanat més llarg de Mallorca.

Amb la conquesta catalana, els nous pobladors construïren ràpidament una església, ja que al 1249, a la Bul·la del papa Inocenci IV, ja apareix citada l'església de Castellitx, avui una de les tres esglésies de repoblació que es conserven a Mallorca. Des de finals del segle XIII, la població dispersa del terme experimentà una concentració a diversos indrets i Algaida es convertí en el nucli principal. Altres llocs com Pina, Randa, es Rafalet i Castellitx mantingueren un remanent de població concentrada que en el cas de Castellitx i es Rafalet desaparegué.

Durant els segles XVI – XVIII la població estava formada bàsicament per jornalers que treballaven terres alienes. Les possessions més valuoses eren es Rafalet, Albenya, Punxuat, Castellitx, Formiguera (Son Mesquida), etc. El procés d'establiment d'aquestes grans possessions va ser molt important perquè possibilità la creació de molts petits propietaris.

Des de finals del segle XVIII fins a l'actualitat, el municipi ha sofert una profunda transformació pel que fa a la seva estructura demogràfica, la propietat, l'economia, el poder polític, la mentalitat i la configuració urbana.

>> Algaida_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de Sant Pere i Sant Pau

La parròquia té el seu origen en el trasllat de la capitalitat administrativa i religiosa, efectuada cap al 1435, des de Castelltix a l'antiga alqueria d'Algaida. El temple actual, d'estil gòtic amb aportacions barroques, es construí sobre una obra anterior en els segles XVI i XVII. Al segle XVIII es feren importants obres, com la construcció de la capella del Roser, promoguda pel rector d'Algaida, Francesc Togores (1742– 1771).

La façana principal té un parament dividit per tres línies d'impоста; el portal major, gòtic, presenta un arc apuntat, amb dues arquivoltes que tanquen el timpà, i que conté una imatge de la Mare de Déu. Més amunt, s'obri una finestra rectangular i un rosetó. El coronament de la façana és una testera mixtilínia, d'estil barroc, amb una creu com a remat. A la dreta de la façana s'aixeca el campanar, de secció quadrangular, cinc cossos, i coronament; el cinquè tram mostra dos arquets apuntats per costat.

El portal lateral és de llinda, amb restes d'un arc apuntat; més amunt, en el mur lateral hi ha cinc gàrgoles zoomòrfiques i quatre arcs escarsers que tanquen els contraforts.

L'interior presenta una sola nau dividida en sis trams, coberta de volta de creueria i tribuna en la zona d'accés, amb un arc rebaixat i coberta de volta d'aresta rebaixada, amb un escut d'Algaida (una torre) a la clau. Als laterals hi ha sis capelles, amb arc apuntat i coberta de creueria. L'arc toral, que separa el presbiteri de la nau, és de mig punt i presenta dos escuts. L'alçat de la nau mostra, a la part inferior, un sòcol de rajoles, que daten de la reforma de 1788 i en la part alta, sis finestres apuntades a cada costat, gòtiques, la tercera i la quarta de la dreta amb vitrall. El retaule major és barroc, de grans dimensions, amb cinc carrers i tres cossos, quatre pintures a la predel·la i tretze imatges a la resta. La imatge de la Mare de Déu de la Mamella (en el centre del segon cos) és una talla gòtica, de marbre, i és la patrona dels trencadors de pedra. A l'àtic, hi ha un santcris.

Les capelles del lateral esquerre (o Evangeli) són: la de santa Catalina Tomàs, la del Cor de Jesús, la de sant Josep, la capella fonda (dedicada a la Mare de Déu del Roser), la del Sant Crist de la Sang i la de l'Assumpta. Les capelles de la dreta (o Epístola) són: la primera conté una portassa d'arc rebaixat que comunica amb el campanar, amb la pica baptismal. Després hi ha la de la Immaculada Concepció, la de sant Sebastià, el quart espai correspon al portal lateral, la de sant Antoni Abat i la de sant Joan Baptista.

>> La creu del Colomer

>> Església parroquial de la Immaculada i del beat Ramon Llull

>> Molí d'en Xina

Des de fa pocs anys, conserva el retaule gòtic de sant Pere i sant Pau, procedent de l'església de Castelltix.

El molí d'en Xina

Al nucli d'Algaida es conserven un total de disset molins de vent fariners; constituïen una imatge típica del poble, com ja se'n féu ressò l'arxiduc Lluís Salvador: «*Algaida se'ns mostra envoltada de molins*». Aquestes edificacions normalment tenen base, que serveix d'envelador, i han perdut les antenes.

El molí d'en Xina, data al 1738, és un típic molí de vent fariner. Té base amb coberta de canó i torre de secció circular, amb capell cònic i antenes, i el portal principal de llinda.

Altres molins de vent fariners són: **Molí de s'Aljub** (C/ de la Tanqueta), **Molí de n'Andreu** (C/ dels Cavallers), **Molí d'en Boi** (C/ Nou), **Molí d'en Bosso** (C/ de Cabrit i Bassa – C/ del Sol) i, **Molí d'en Falconer** o de can Mulet (C/ de Colomar).

La creu del Colomer (C/ del Colomer, 3)

Aquesta creu va ser construïda els anys 1578 i 1579 i és d'estil renaixentista. És de pedra maresa i presenta una base octogonal amb cinc graons. El fust és cilíndric i en el capitell hi destriam dues parts: a la inferior hi ha ornamentació floral i, en la superior, de secció octogonal, s'hi veuen imatges de diversos sants i l'escut de la vila. La creu pròpiament dita mostra, a una cara, un crist encreuat tallat en relleu, amb una representació de Maria Magdalena

als peus, dos sants als extrems dels braços, i un pel·licà, símbol eucarístic, al capçal; a la segona cara hi ha un relleu esculturat de la Mare de Déu.

Vora la creu, hi ha el **pou del Colomer**, de marès, amb coll de cisterna de secció rectangular i quatre brancals de secció quadrangular, aixamfranats, que sostenen una coberta piramidal.

Randa

Església parroquial de la Immaculada i del beat Ramon Llull

Fou construïda entre els anys 1765 i 1770, i erigida en parròquia l'any 1913. La façana mostra un portal de llinda, un ninxolet amb una imatge del Beat Ramon Llull a l'entaulament i un rosetó amb vidres policromats. A la dreta hi ha el campanar, de cinc cossos, balconada i torrelló amb finestres, i un coronament cupular. L'interior, amb coberta de volta de canó, presenta quatre capelles al costat esquerre i tres al costat dret. En destaca la capella de Sant Josep, amb retaule barroc tardà i patrocinada per la família Sastre d'Estahacar. La capella del Sagrari, amb l'escut dels Morell d'Albenya, té una imatge de la Immaculada, que data del segle XVI. L'altar major, d'estil barroc, és presidit per la imatge de Ramon Llull.

La sagristia, coberta de volta de creueria, conserva el llenç que antigament presidia l'altar major, amb escenes de la vida de Ramon Llull, així com el retrat del cronista i paborde, Guillem Terrassa.

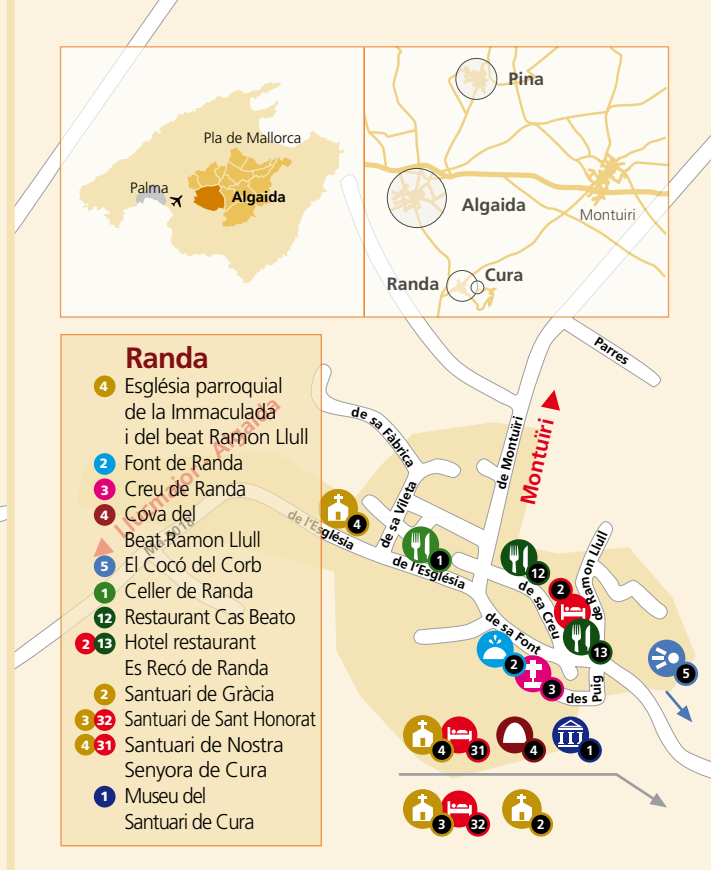
Pina

- 1 Església parroquial de Sant Cosme i Sant Damià
- 2 Convent de les Franciscanes
- 3 Creu de Pina
- 4 Font de Pina

Randa

- 4 Església parroquial de la Immaculada i del beat Ramon Llull
- 2 Font de Randa
- 3 Creu de Randa
- 4 Cova del Beat Ramon Llull
- 5 El Cóc del Corb
- 1 Celler de Randa
- 12 Restaurant Cas Beato
- 2 13 Hotel restaurant Es Recó de Randa
- 2 Santuari de Gràcia
- 3 32 Santuari de Sant Honorat
- 4 31 Santuari de Nostra Senyora de Cura
- 1 Museu del Santuari de Cura

>> Algaida_Punts d'interès

La font de Randa i la creu de terme

La font constitueix un qanat d'època islàmica. Es troba en el camí que puja cap a Cura (amb restes d'empedrat), amb els rentadors del poble devora. Aquests tenen una porxada amb tres arcs de mig punt i les lloses dels llavadors envolten tot el perímetre. Fora de la porxada, una pica ampla acull l'aigua de la font. Sobre aquesta es conserva un document de 1551 signat pel lloctinent general del Regne de Mallorca que regula les tandes de distribució de la seva aigua entre els veïns de Randa.

La creu de Randa, en aquest mateix carrer, anomenada també creu del Coremer (predicador de la Quaresma), data de 1846. La part alta de la creu presenta un anvers, cap al sud-oest, amb un santcris esculpit, mentre que en el revers, cap al nord-est, el relleu és de la Immaculada amb la figura de Ramon Llull que l'adora; hi ha també relleus relatius a la Passió. Té una base en forma de quatre graons que envolten el fust.

El santuari de Nostra Senyora de Cura

L'any 1449, el lul·lista català Pere Joan Llobet restaurà la capella de la Mare de Déu de Randa, instaurada per Ramon Llull, i fundà una escola d'Art lul·liana, que desaparegué al 1460, amb la seva mort. Cap al 1502, i ja dins l'ambient creat a partir de l'Estudi General, es fundà el Col·legi de la muntanya de Randa, després Col·legi de Cura (en actiu fins al 1826), vora l'antiga capella de la Mare de Déu de Randa (degut a la fama de curacions de malalties que tenia la

imatge, des de mitjans segle XVI fou coneguda com a Mare de Déu de Cura). A principi de segle XX el bisbe Pere Joan Campins restaurà l'antic santuari i el 1913 s'hi instal·laren els terciaris franciscans. El 1955, la imatge de la Mare de Déu fou coronada pontificalment.

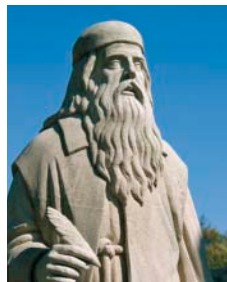
L'accés al recinte del santuari es realitza per un ample portal de llinda. La sobrellinda presenta una inscripció que reproduïx un versicle de l'obra Blanquerna, de Ramon Llull: "Amable fill, saluda Nostra Dona, qui és salut e benedició nostra". L'intradós del portal mostra les sigles IHS (Jesús salvador dels homes) i la inscripció "Omnia in nomine Dni Iesus Chisti facite" (Feis-ho tot en nom de Ntre. Senyor Jesucrist). Ja dins el recinte, trobam una gran esplanada. Les cel·les tanquen el pati per la part esquerra, mentre que a la dreta s'aixequen les edificacions religioses: església, monestir, i escola; més al fons hi ha un bar-restaurant.

Després del portal del convent hi ha la sala de l'aula de gramàtica, actualment destinada a museu del santuari. Unes rajoles ens indiquen que data de les primeries del segle XVII i que allotjà el col·legi de gramàtica que s'anomenà de Cura. Actualment hi trobam el fons bibliogràfic del santuari, amb obres manuscrites, i objectes de valor museístic, com pintures, mobles, objectes litúrgics i una col·lecció de goigs dedicats a Ramon Llull.

L'església presenta una façana amb testera angular, coronada per una espadanya amb arquet de mig punt, i tres contraforts coronats

>> El santuari de Nostra Senyora de Cura

>> Estàtua de Ramon Llull

>> La font i els rentadors de Randa

>> El santuari de Sant Honorat

per una creu al lateral sud. A la dreta del presbiteri hi ha l'entrada al cambril de la Mare de Déu de Cura, amb una primera estança que acull el Sant Crist, procedent del convent de Sant Domingo de Palma i datat al segle XVII; aquest fou conservat a les cases d'Albenya, fins que el 1861 Josep Morell i Esteve, propietari de la possessió, en féu donació al santuari de Cura. La imatge de la Mare de Déu és d'estil gòtic tardà, datable a principis del segle XVI, de pedra de Santanyi i apareix amb l'Infant Jesús en una mà i una flor en l'altra.

El Cocó del Corb

Des del 1491 (documentat per primera vegada), i fins al 1616, es feia en el cim de la muntanya de Randa, concretament en el lloc anomenat el Cocó del Corb (actualment vora les instal·lacions de telecomunicacions), la benedicció dels camps mallorquins. Aquest acte es realitzava per acord dels Jurats de la Ciutat i el Regne de Mallorca amb el Capítol de la Seu, el tercer diumenge de Pasqua, amb la intenció que tots els fruits i sembrats de Mallorca arribassin a fer una bona collita.

Molt propera al portal del santuari, es troba la **cova del Beat Ramon Llull**. És tradició que en aquesta humil cova, Ramon Llull hi passà temporades de retirament. Aquí es generà la llegenda de la Mata Escrita, segons la qual el sistema filosòfic del Doctor Il·luminat li fou revelat sobrenaturalment per via d'una mata amb caràcters escrits. Una altra tradició hi situa l'aparició de Jesús crucificat. L'any 1275, Ramon Llull féu col·locar a la cova un altar dedicat a la Mare

de Déu, posteriorment anomenada Nostra Senyora de Randa. En el segle XVIII la cova fou parcialment destruïda. L'any 1933 s'hi col·locà una làpida i una imatge de Ramon Llull, bàrbarament mutilada fa pocs anys.

El santuari de Sant Honorat

El santuari fou fundat per l'ermità i prevere Arnau Desbrull l'any 1394 i tres anys més tard ja era beneïda la capella de l'eremitori. L'any 1763 passà a mans dels Ermitans de Sant Pau i Sant Antoni. L'any 1890 s'hi retirà el pare Joaquim Rosselló, qui pocs mesos més tard hi fundà la congregació dels Missioners dels Sagrats Cors. Des del 1915 aquesta congregació hi té establert el noviciat.

L'esplanada que configura l'entrada és ampla i asfaltada. A la part de llevant s'alça la façana que tanca el santuari, datada al 1888, amb dos portals d'arc rodó adovellats, un petit trencaigües motllurat i una creu coronant els dos portals. El portal de l'esquerra condueix a l'església i el de la dreta dona accés a la porteria del santuari, amb una imatge de Ramon Llull en el timpà. També observem quatre finestrons d'arc rodó i una arqueria cega d'arquets de mig punt a la part alta. Entre els portals hi ha un plafó ceràmic, datat al 1976, que representa el sant titular.

L'església s'acabà el 1661. La façana principal té un portal de llinda motllurada coronat per un nínxol amb la imatge de sant Honorat, dos escuts laterals, de les famílies Tagamanent i Amar, i una inscripció

>> Convent de les Franciscanes

>> Església parroquial de Sant Cosme i Sant Damià

gòtica, recuperada de l'església primitiva, que data de 1397. El temple té planta rectangular, de tres trams, volta de canó amb llunetes, tres capelles laterals i una tribuna amb coberta d'aresta a la zona d'ingrés, a més del presbiteri de planta quadrangular. A l'esquerra hi ha el confessional, la Mare de Déu del Roser i la imatge del Sant Crist dels Ermitans, del segle XIV, mentre que a la dreta tenim la Mare de Déu de Lorda, la capella de santa Margalida Maria d'Alacoque i la dels Sagrats Cors. El retaule major, que datava de 1928, ha desaparegut i actualment un mur de pedra vista acull tres nínxols amb les imatges de sant Honorat, Ramon Llull i del beat Francesc Palau. A l'esquerra del presbiteri hi ha una capelleta amb un arc rebaixat que conté la imatge de la Mare de Déu de Lluc.

L'interior del recinte conté les estances de la congregació, i l'oratori del beat Francesc Palau, una petita capella exempta, amb la imatge de la Mare de Déu del Carme i la de la Mare de Déu de la Panada, obra de la segona meitat del segle XX. Més amunt, hi ha un impressionant mirador, d'ampla i vertiginosa panoràmica.

PINA

Església parroquial de Sant Cosme i Sant Damià

Les obres començaren al 1853, amb la col·laboració del promotor i dels piners. La nova església va ser beneïda l'any 1858, i es posà

sota l'advocació dels sants metges Cosme i Damià i la Mare de Déu de la Salut. De 1859 a 1875, es va procedir a la decoració interior del temple segons un programa iconogràfic concebut i dirigit per mossèn Gabriel Marià Ribes de Pina. Des de 1935, el temple té la categoria de parròquia.

La façana presenta un portal de llinda amb un frontó triangular, una rosassa més amunt i, com a testera, un frontó rematat per una creu; als laterals, s'alcen dos campanars, coronats respectivament pels sants Cosme i Damià.

L'interior, classicista, inspirada en models italians, és de nau única, de tres trams i volta de canó amb llunetes. Té dues capelles als laterals, intercomunicades, creuer amb cúpula i absis quadrangular en el presbiteri. La decoració pictòrica comprèn un ampli programa marià, d'intenció clarament didàctica, amb pintures a les parets, la volta, la cúpula i els braços del creuer, així com també a les capelles, amb temes monogràfics (sant Crist, sant Francesc, santa Catalina Tomàs, sant Antoni Abad, sant Josep i la Puríssima). La majoria dels frescs són obra de Vicenç Mates, tot i que també hi col·laboraren Salvador Torres, Melcior Umbert i Bartomeu Bordoy.

Convent de les Franciscanes (C/ Germans Fundadors, 1)

Mossèn Gabriel Marià Ribes de Pina i la seva germana Josepa Maria fundaren, l'any 1856, la Congregació de Filles de la Misericòrdia, que ràpidament es va estendre per altres llocs de

>> La Font de Pina

>> Algaida_Punts d'interès

Mallorca. El primitiu convent se situava dins la illeta de l'església i al 1891 es va construir un nou edifici, que es comunica amb l'antic convent a través d'un pont. Al 1924 s'inaugurà la capella, projectada per l'arquitecte Francesc Ferrer Moragues. El convent és considerat la casa mare de la congregació i fou casa de noviciat des de 1862 fins al decenni de 1980.

Un portal de llinda comunica amb un petit vestíbul que reparteix tres portals; pel de l'esquerra, s'accedeix a la sala rebedor, amb decoració pictòrica destacable, com un retrat del fundador, Mn. Gabriel M. Ribes. A la dreta, un pati rectangular conté l'escultura de sant Francesc beneïnt fra Lleó.

La capella té la façana amb un portal ogival, amb l'escut dels franciscans al timpà, un rosetó, tres finestretes i, com a remat, un campanar de paret o espadanya. L'interior defineix una nau de planta rectangular, amb coberta d'enteixinat de fusta a la nau, i de bigues sobre permòdols al presbiteri, i tribuna sostinguda per un arc escarser. El presbiteri té entrada per un arc toral apuntat, i, al fons, un nínxol conté el sagrari, amb un relleu de la Sagrada Família i sant Francesc, de l'escultor Oliver. A la dreta, hi ha una talla de la Immaculada i, als dos costats, vitralls ogivals; a l'esquerra s'obre el portal de la sagristia, amb bocell neogòtic. Sota la tribuna hi ha una talla de sant Francesc.

La Font de Pina (C/ de Sineu)

Aquesta font, probablement excavada durant el període islàmic, ha tingut gran importància en la concentració del nucli urbà. Devora, baix una porxada amb arcades, hi ha uns rentadors amb deu piques de pedra viva. La font és un qanat que encara conserva íntegrament una galeria de pedra seca i la coberta de lloses planes de curt recorregut. Després de la conquesta catalana, es va habilitar un accés directe al pou mare amb una escala ampla que arriba a dues piquetes, dins les quals hi raja l'aigua del pou. El sobrant de les piques s'escola per un conducte lateral fins a retrobar el canal de drenatge original del qanat. A l'exterior, el sistema es completa per una sèrie de piques, que degueren servir d'abeurador, i per uns safareigs. Les aigües sobrants discorren per una claveguera de volta de mig punt feta amb pedra seca que també drena les avingudes de la Torrentera. El conjunt conserva l'empedrat. La humitat derivada de la font ha propiciat que l'entorn sigui poblat d'una frondosa vegetació.

Vora l'entrada al recinte de la font hi ha la **creu de terme de Pina**, datada l'any 1903 i d'estil neogòtic, feta amb pedra de marès i calcària. Hi figuren els dos anagrames de Crist (IHS i PX) i l'escut de Pina (un pi i les lletres NA); al costat, hi ha un lledoner i l'entrada als jardins, amb un arc rebaixat i un reconeixement al Dr. W. Mendel, de 1988; un corredor amb una pèrgola permet l'accés a aquest espai.

>> Castellitx

>> Oratori de Castellitx

Castellitx

L'origen llatí amb sufix mossaràbic del topònim Castellitx ens suggereix algun nucli de població o de defensa (castellum) en època de la dominació romana. Durant el període musulmà, constituïa una alqueria i en el repartiment de l'illa correspongué al cavaller Ferran Peris de Pina. L'any 1300 Castellitx fou nomenada vila per les Ordinacions de Jaume II però, durant el segle XV, la millor situació geogràfica del nucli veí d'Algaida acabà per determinar el trasllat de la població a Algaida, així com la categoria de municipi. En el segle XVII tenim documentats els Pujol de Castellitx com a propietaris terratinents en el llogaret. A finals del segle XIX, la família Coll, de can Barra d'Or, adquirí una bona part de la seva àrea, i donà nom a la possessió actualment coneguda amb topònim tradicional i amb el seu malnom, Castellitx d'en Barra d'Or.

Oratori de Castellitx

L'església de la Mare de Déu de la Pau de Castellitx data del segle XIII, i apareix com a parròquia a la Bul·la papal d'Innocenci IV de 1248, encara que es trobava sota l'advocació de Sant Pere. Amb el trasllat de la població a Algaida, perdé la categoria de parròquia, i el 1466 ja apareix com a església sufragània de la parròquia d'Algaida.

L'oratori presenta un portal rebaixat d'accés a una porxada rectangular amb coberta de fusta sostinguda per un pilar poligonal. L'accés a l'interior es realitza per un arc de mig punt adovellat amb una arquivolta de punta de diamant, de tradició romànica. El temple

té una nau de planta rectangular dividida en dos trams per un arc diafragma i coberta de bigues de fusta transversals sostingudes per una gran jàssera longitudinal. Un tercer tram acull el presbiteri, datat al segle XVIII, amb volta de canó. L'antic retaule gòtic, dedicat a Sant Pere i a Sant Pau, del segle XIV- XV, es conserva a l'església parroquial d'Algaida. Actualment, el presbiteri és presidit per la imatge de la Mare de Déu de la Pau, datada cap al 1430, asseguda i amb l'Infant Jesús als braços. De la coberta exterior, de teules a dos aiguavessos, sobresurt un campanar de paret amb campana.

Ariany

Referències històriques

El terme municipal d'Ariany té 24 km² d'extensió i una població de 810 habitants (dades de 2008). Limita amb els termes de Maria de la Salut, Santa Margalida, Petra i Sineu.

Ariany pren nom d'una alqueria àrab que ja apareix documentada en el *Llibre del Repartiment de Mallorca*, de 1232, amb la denominació d'Arian. L'origen del topònim és

desconeguda, no obstant, el filòleg Joan Coromines defensa la possibilitat que es tracti d'algun nom preromà.

L'agricultura i la ramaderia han estat les principals i quasi úniques activitats econòmiques del poble d'Ariany. Aquesta dedicació secular és la clau del paisatge i de la vida del poble, amb sementers llaurats, pous i molins.

>> Molí d'en Marinero

>> El pou Bo

El terme municipal té catalogats una trentena de jaciments arqueològics, declarats Béns d'Interès Cultural l'any 1966. En destaquen, entre d'altres, la cova de sa Canova, descoberta en explotar un barrobí, datada a l'edat de bronze, el poblat talaiòtic de Calderitx, que s'usà com a lloc d'habitatge i de defensa, i la cova funerària de Son Nivorra, d'època pretalaiòtica. A més a més, a Son Bacs cal esmentar l'existència d'una sèrie de jaciments, com el conjunt de coves d'època pretalaiòtica, i a ses Comunes hi ha una cova funerària artificial de la mateixa època que les anteriors.

Del període romà no hi ha restes constructives, malgrat s'hagin trobat ceràmiques en els talaiots. De l'època musulmana tampoc en queden restes d'edificis o construccions però hi ha proves de poblament de la zona per les nombroses ceràmiques trobades, sobretot a Calderitx.

En el segle XIV s'iniciaren les parcel·lacions. Amb motiu dels canvis de propietat, els drets reconeguts als pobladors d'Ariany foren suprimits i s'iniciaren les reivindicacions insistent per part d'aquests.

Les referències d'Ariany en el segle XV continuen sent les que tracten d'establiments, vendes, testaments, etc. Cal destacar la concessió que féu el rei Alfons des de Barcelona al fidel Jordi de Sant Joan, al qual donà la jurisdicció civil de l'honor d'Ariany, que ja posseïa en franc alou. El 1518 la cavalleria d'Ariany era del magnífic Berenguer

Vivot, i de la seva dona Joana de Sant Joan. El 1647 la cavalleria era de dona Francisca Sureda i Vivot, muller de Jeroni de Sant Joan. Després passà a Jordi de Sant Joan i, el 1669, a Magdalena Sureda per cessió de dona Francesca de Sant Joan i Fuster muller de Jordi de Sant Joan. D'aquesta, pel seu matrimoni amb Francesc Cotoner, passà a la família Cotoner. El 1717, el rei Felip V de Borbó concedí el títol de marquès d'Ariany a favor de Marc Antoni Cotoner i Sureda, successor de la seva mare, que va dur de Madrid (1744) la imatge de la Mare de Déu d'Atotxa que, amb el temps, arribà a ser la titular del temple.

El 12 d'agost de 1980 es presentà una proposta sobre la possible segregació d'Ariany del municipi de Petra. La resposta fou favorable i, per això, es va sol·licitar a l'Ajuntament de Petra la creació d'una comissió mixta per establir les bases de l'acord. El projecte va ser aprovat a l'Ajuntament de Petra el 7 de juliol de 1981. L'aprovació definitiva d'independència va ser publicada al *Boletín Oficial del Estado* dia 30 de juliol de 1982.

- 1 Església parroquial de la Mare de Déu d'Atotxa
- 2 La Rectoria
- 3 L'Alberg
- 4 S'Aljub
- 5 El pou Bo
- 20 Molí d'en Marinero
- 21 Molí d'en Rigo
- 14 Restaurant Ses Torres

>> Ariany_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de la Mare de Déu d'Atotxa

El primer oratori d'Ariany ja es trobava construït l'any 1570, era dedicat a la Mare de Déu de les Neus i estava edificat en la possessió de Pere de Vivot, senyor d'Ariany. Després del nomenament, l'any 1717, de Marc Antoni Cotoner com a marquès d'Ariany, promogué la construcció d'una nova església, acabada el 1737; l'antiga capella s'hagué d'enderrocar, ja que el temple nou s'havia d'aixecar al mateix solar. La nova església imitava la de San Antonio de los Portugueses, de Madrid, de planta ovalada. Presidia el temple una imatge de la Mare de Déu sota l'advocació madrilenya d'Atotxa, que arribà a Ariany el 1744, regalada pel marquès. Però, la construcció era deficient, com testimonia Jeroni de Berard l'any 1789 i, poc després, amenaçà ruïna. A principis de segle XIX es construí l'actual temple, consagrat l'any 1818. Entre 1908 i 1911 se li afegí el creuer, el presbiteri i el campanar. El 1917 es bastí el cor i l'atri. Durant dècades, l'església tingué la categoria de vicaria, sufragània de la parròquia de Petra, fins que el 1935 assolí el grau de parròquia.

La façana mostra un pòrtic amb tres arcs apuntats; més amunt hi ha un rosetó i una balustrada. Al fons de l'atri, s'obri el portal major, de llinda i amb brancals estriats. A l'esquerra, una làpida recorda Mn. Martí Truyols, vicari i ecònom de la parròquia (1905-1942). Al lateral de l'esquerra hi ha un portalet de llinda, desornamentat, i el

campanar, de secció quadrada, de cinc cossos, el darrer amb dues obertures d'arc rodó per costat.

L'interior presenta planta de creu llatina, amb tres capelles laterals per costat i un creuer amb dos braços transversals, a més del presbiteri; la coberta és de volta de canó a la nau, als braços i al presbiteri, i una sòlida cúpula sense llanternó al centre del creuer.

El presbiteri conté el retaule major, duit de l'església vella de Manacor i modificat per a la nova instal·lació, de tres carrers i dos cossos. En el central, presideix la imatge de la Mare de Déu d'Atotxa, flanquejada per la imatge de sant Joan Baptista i la de sant Sebastià. En el cos superior, més modern, hi ha la imatge de sant Gaietà, copatró de la vila. L'altar major no es troba en el presbiteri sinó en la vertical de la cúpula, d'on penja una gran làmpada a manera de llanternó de ferro forjat. A la dreta del presbiteri hi ha el portal de la sagristia.

El braç de la dreta conserva una imatge del Sant Crist, una talla en fusta de l'escultor Gayà (de 1985) amb unes escales per a la veneració de la imatge i un vitrall amb l'Ascensió. El braç de l'esquerra conté el portal lateral i un vitrall que representa el taller de fusteria de sant Josep. Les tres capelles de la dreta es dediquen,

>> Església parroquial de la Mare de Déu d'Atotxa

>> L'Alberg

>> La Rectoria i la plaça de l'Església

>> Ariany_Punts d'interès

respectivament, a la Mare de Déu del Roser, el Cor de Jesús, i la Puríssima Concepció. A les de l'esquerra tenim la Mare de Déu del Carme, sant Josep i sant Antoni Abat. A l'angle situat entre aquesta capella i el braç de l'esquerra, hi ha una trona de pedra. El baptisteri està a l'esquerra del portal major. En el cor, construït en part sobre l'atri, hi ha un orgue bastit l'any 1927 per Antoni Cardell.

La Rectoria i la plaça de l'Església

La Rectoria, situada a la dreta del temple, té façana de dues plantes d'alçat i portal de llinda. A la dreta, a l'inici del carrer de la Pietat, hi ha una portalada d'arc rodó adovellat, amb una imatge de la Mare de Déu al sobreportal.

Davant la Rectoria i el temple, s'estén una bella plaça a manera d'esplanada enjardinada, amb una bona miranda que té bona vista sobre el Pla, fins a la muntanya de Randa; s'anomena el mirador de sa Creu, ja que s'hi alça una creu de tipologia neoromànica, amb el relleu de Crist i capitell amb angelets; fou donada per Gabriel Mateu l'any 1970. Davant la creu hi ha un portal d'arc rodó reconstruït.

L'Alberg

Aquest casal, avui molt modificat, era el centre de l'antiga alqueria d'Ariany. La façana principal, situada a prop de la plaça de l'Església, presenta un cos a la dreta amb dues plantes, amb un portal de llinda, un petit contrafort a l'esquerra del portal i, al primer pis, dues finestres amb ampit. Més a l'esquerra, al cos d'una sola planta, s'obri un gran portal forà d'arc rodó adovellat. A l'esquerra del portal forà,

s'alça una paret, amb un portalet que comunica a l'interior, en forma de corral; a l'esquerra d'aquest corral, hi ha les restes d'un antic cup de vi i celler, amb volta de canó. El portal forà, amb pollegueres de pedra, comunica amb l'espai de l'antiga clastra, avui pràcticament inexistent, amb una caseta afegida posteriorment.

Davant el casal parteix el **camí dels marquesos d'Ariany** que, segons tradició, arribava fins a Son Sureda de Manacor. Actualment comunica amb el camí de Son Gibert o carretera de Petra.

S'Aljub

Situat a la plaça del Poble, és una construcció del segle XIX, que recollia l'aigua d'una bona part dels carrers de la vila. És de marès, de planta rectangular, i està cobert per una gran volta. Fins a mitjan segle XX conservava les piques per abeurar el bestiar i un coll per on s'extreia l'aigua per al consum humà. Té una capacitat de 80.000 litres.

El pou Bo

És una mostra del sistema hidràulic tradicional, situat a la dreta de la Carretera de Petra, sortint d'Ariany. El coll, alçat enmig d'una petita esplanada emmacada, és de marès i té secció rectangular, amb brancals que dissenyen quatre arc rodons, un per costat. L'interior és profund, amb parets de mamposteria.

Costitx

Referències històriques

Costitx és un dels municipis més petits del Pla de Mallorca, amb una extensió de 15,4 km² i una població de 1.035 habitants (dades de 2008). Fa partió amb els termes municipals d'Inca, Sineu, Lloret de Vistalegre i Sencelles.

El topònim de Costitx es troba documentat en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* (1232): deriva del mot llatí "costa" i el sufix "-icium" (pronunciat "ic" pels àrabs), i indicava la situació geogràfica de la primitiva alqueria, adossada a un coster.

El terme de Costitx s'ha dedicat des de sempre, i quasi exclusivament, a l'agricultura. D'aquesta activitat n'han

quedat moltes restes arquitectòniques de gran valor, com construccions per a l'aprofitament de l'aigua, molins de vent o cases de possessions.

Per altra banda, la fama de Costitx ve donada pels caps de bou trobats fa ja més de cent anys a Son Corró. Aquestes peces de bronze, que es configuren com la màxima expressió de culte al bou a Mallorca durant l'últim període talaiòtic, es traslladaren posteriorment al Museo Arqueológico, a Madrid. No obstant això, els costitxers han reivindicat que aquestes joies arqueològiques retornin al seu lloc d'origen. A més, s'han trobat altres jaciments arqueològics, ja que, proporcionalment, és un dels pobles amb major nombre de

>> Molí d'en Romaguera

>> Costitx_Referències històriques

>> Plaça de Costitx

restes arqueològiques per quilòmetre quadrat. Aquestes es troben disperses i envoltant l'actual nucli urbà, i permeten l'estudi de diferents tipologies. Podem destacar el Santuari de Son Corró, les navetes del Turassot des Metge o els talaiots de Son Vispó.

De l'època musulmana ens manca informació, però són destacables les troballes de ceràmica, la construcció de pous i el creixement de terres de conreu i la ramaderia. En el Repartiment després de la conquesta, correspongué al vescomte de Bearn, Gastó de Moncada, qui cedí al cavaller Arnau de Santacília l'alqueria de Costitx.

Al segle XVII, l'urbanisme del poble estava perfectament definit. Jeroni de Berard, al 1789, ressenya que tenia més de 13 carrers, alguns d'ells discontinus, i dues grans places, amb un total de 219 cases.

A partir de la Constitució de Cadis de 1812, es produí la primera independència del poble respecte de Sencelles i Joan Vallespir –Dalmau– fou el primer batle constitucional. Però amb l'abolició de la Constitució, el 1814, Costitx perdé la seva independència i tornà a dependre de Sencelles. El 4 de febrer de 1858, la reina Isabel II dictà una Reial Ordre en la qual es concedia la independència municipal del poble. En l'àmbit religiós, la independència plena tengué lloc el 1913, quan l'antiga vicaria s'erigí en parròquia.

>> Costitx_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de la Nativitat de Nostra Senyora

L'any 1236, l'església parroquial de Santa Maria de Canarossa fou erigida en l'alqueria de Costitx, devora les cases d'Arnau de Santacília. Però, com que estava situada en l'extrem nord-est del districte, l'any 1238 perdé la categoria parroquial en benefici de la de Sant Pere de Sencelles. Malgrat tot, Arnau de Santacília aconseguí mantenir el temple de Costitx com a oratori amb oficis religiosos dues vegades a la setmana.

El 1672 es creà la vicaria *in capite* de Costitx. El temple actual s'inicià l'any 1696 i s'acabà el 1772. Entre 1775 i 1779 l'escultor Bartomeu Picornell obrà el retaule major antic. El 1913 la vicaria assolí la categoria de parròquia.

La façana és un parament llis, amb el portal major, de llinda i amb brancals en forma de pilastres estriades. En el sobreportal hi ha un nínxol que acull una imatge de la Mare de Déu. Més amunt hi ha un rellotge de sol i una claraboia atrompetada. La testera no té decoració i marca la caiguda dels aiguavessos. El campanar sobresurt de la part de la capçalera, al lateral de l'Evangeli, en dos

cossos de secció quadrada, a més d'un coronament amb un arc ogival a cada lateral i remat en forma de tres cossos piramidals.

L'interior presenta una nau de planta rectangular dividida en cinc trams amb coberta de volta de canó amb llunetes cegues. El presbiteri mostra una coberta d'un primer tram de volta de canó i un segon d'un quart d'esfera. El retaule major, de 1961, és d'estil classicista i presenta quatre columnes de jaspi mallorquí i frontó sobre un arc de mig punt obert al cambril, que, conté la imatge de la Mare de Déu de Costitx, una talla gòtica policromada, sedent. També hi ha, a l'esquerra del presbiteri, el sepulcre, de Margalida Amengual i Campaner (1888-1919). Més amunt, hi ha un llenç de la Fugida a Egipte i, a la paret de la dreta, una altra pintura de santa Rosa i la Mare de Déu. A la part superior de l'arc toral, que separa el presbiteri de la nau, apareix una cartel·la amb el relleu de la Mare de Déu i la data de 1701, data de la construcció de l'arc.

A la dreta del presbiteri es troba la sagristia, amb dos trams de volta de creueria i nervadura helicoidal, mentre que a l'esquerra,

>> Casa de na Margalida Cativa

>> Antiga casa d'Arnau de Santacília

>> Església parroquial de la Nativitat de Nostra Senyora

>> Costitx_Punts d'interès

una estança serveix d'arrencada de l'escala del cambril. Acull un retaule manierista de la Mare de Déu del Roser, obra de Francesc Vallespir, amb una pintura amb la Mare de Déu donant el rosari a sant Domingo i a santa Catalina de Siena; envolten l'escena dotze medallons dels misteris del Rosari, completats amb els tres de la predel·la. També es conserva un llenç barroc amb l'episodi de la Trobada de la Mare de Déu, que antigament cobria la rotació del nínxol de la imatge mariana.

El cor conté un orgue procedent de l'església de Sant Jaume de Palma, instal·lat al lloc actual l'any 1835 i restaurat el 1987.

Les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli són: la del Baptisme, amb la pica baptismal de pedra amb cobrepiques piramidal de fusta; la del Cor de Jesús; el tercer espai acull el portal lateral, amb un retaule reubicat a la part superior i un medalló d'un sant bisbe; la de sant Llop, amb un retaule reutilitzat, amb l'anagrama de Maria i símbols de la Immaculada; la de sant Josep, amb retaule barroc amb la imatge de la Mare de Déu Morta, del segle XVIII, a la predel·la, i una escena de Sant Jaume a la batalla de Clavijo a l'àtic.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la primera acull l'escala del cor; la de sant Antoni Abat; la del Sant Crist, sense retaule, i amb un vitrall datat al 1967; la de sant Sebastià, amb la imatge del titular dins un nínxol, i la de la Mare de Déu del Roser, amb una imatge de la titular.

Casa de na Margalida Cativa

Darrera l'església, dins el carrer del mateix nom, es troba la casa on va viure i morir na Margalida Amengual i Campaner –Cativa– (1888-1919), dona venerable de Costitx. L'ajuntament la declarà filla il·lustre de la vila l'any 1988. (Per visitar la casa, contactar amb Ca ses Monges. C/ Sol, 3. Tel. 971 513 142).

Té portalada de llinda d'una peça que dona accés a una petita clastra on s'aixeca la façana, de dues plantes i portal de llinda. L'interior, molt reduït, mostra una sala de rebre, on es conserven records i fotografies de la venerable; a l'esquerra, hi ha l'escala que puja al primer pis, i encara més a l'esquerra, un portalet de llinda comunica amb l'habitació de la serventa de Déu, amb el llit amb incrustacions de marqueteria i un ninxolet practicat en la paret que conserva la imatge venerada de la Immaculada.

A l'esquerra de la portalada, una làpida duu la inscripció següent: "Aquí visqué la servent de Déu Margalida Amengual Cativa de l'edat de cinc anys (1893) fins a morir (1919)". També hi ha un bust de na Margalida Cativa, que morí amb fama de santedat.

Antiga casa d'Arnau de Santacília

(C/ d'Arnau de Santacília, 23)

L'antiga casa d'Arnau de Santacília s'estenia pel núm. 23 del carrer dedicat a la seva persona i per les cases veïnes. Aquí s'ubicava, des d'època islàmica, el centre de l'alqueria de Costitx. El 1458 l'alqueria fou comprada per Bernat de Berga.

>> Casa
Consistorial

>> Can
Alenyar

>> Possessió
Son Jordi

>> Costitx_Punts d'interès

Té façana de dues plantes, aixecada davant una carrera ornamentada amb una morera; s'hi obren dos portals de llinda, moderns, enmig dels quals hi ha un coll de cisterna adossat al mur, de secció semicircular, amb un ninxolet triangular al capdamunt. El primer pis mostra un balcó amb dos portals. L'interior, reformat recentment, presenta al corral posterior un coll de cisterna de secció quadrat, amb una cartel·la amb la data de 1642.

Posada de Son Vispó (C/ de Jaume I, 8)

La posada de Son Vispó té façana amb tres plantes d'alçat i portal forà d'arc rodó, amb tres obertures a cada planta; al porxo hi tres finestrons semicirculars. Al 1865 era propietat de Miquel Amengual; Son Vispó, possessió de la qual aquesta casa era posada, tenia una superfície de 98 quarterades, la més gran del terme.

Son Jordi

Son Jordi era originàriament una casa de possessió, situada al sud del poble i ara integrada dins el nucli urbà, a prop de la carretera d'Inca i Sineu. Jordi era el malnom dels propietaris de la possessió, els Ferragut. Els Estims de 1685 recullen la possessió de Son Jordi, propietat de Bartomeu Ferragut i es valorà en 2.200 lliures. El 1865 era propietat de Francesc Cabot i la finca tenia una superfície de 42 quarterades.

Ca ses Monges (C/ del Sol, 3)

Es troba situada al final del carrer, vora el carreronet del Convent. La façana és de tres plantes d'alçat, portal d'arc escarser, finestres quadrangulars i un campanar de paret.

Can Alenyar (Plaça des Jardí, 21)

Aquest casal té dues plantes d'alçat i portal forà de llinda, amb dues finestres a cada lateral; el primer pis mostra un total de cinc obertures, amb un balcó sobre el portal. La part posterior mostra una portassa amb balustrada superior.

Ca s'Hereu (Plaça des Jardí, 23)

El casal té una alçada de tres plantes, amb tres portals de llinda a la planta baixa; el primer pis té també tres obertures, dues finestres balconeres als laterals i un balcó al centre i el porxo, al segon pis, presenta tres finestres apaïssades.

Casa Consistorial

Aixecada a la plaça de la Mare de Déu, té tres plantes d'alçat i portal de llinda. Fou comprada per l'Ajuntament l'any 1866 a Maria Gil, per un preu de 1.000 lliures.

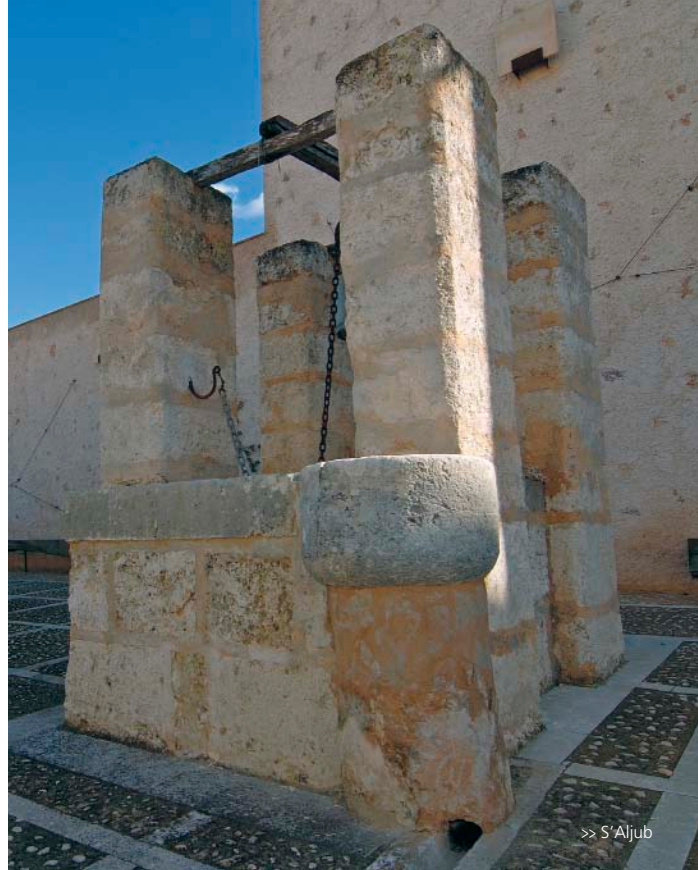
S'Aljub (C/ Major)

Aquest dipòsit d'aigua, de secció rectangular i coberta de volta, data de l'any 1886. Servia per l'abastament d'aigua per al consum humà i com a abeurador de bestiar. A la part superior, hi destaquen dos colls de cisterna iguals, de secció quadrada i brancals de marès. De la part inferior dels colls parteixen sengles canaletes de pedra picada que conduïen l'aigua a la pica corresponent, de pedra viva.

Capelleta de la Mare de Déu (C/ Major)

Es troba situada al final del carrer Major i recorda el lloc on la tradició

>> S'Aljub

>> Capelleta de la Mare de Déu

>> L'Observatori Astronòmic de Mallorca

situa la trobada de la imatge de la Mare de Déu. Segons aquesta llegenda, uns al·lots trobaren, juntament amb un capellà, la imatge a un magraner poc després de la conquesta de 1229. Els costitxers decidiren fer-li una capella, que poc després fou la parròquia primera de Canarossa. Alguns anys després, amb motiu del trasllat de la parròquia a Sencelles, la imatge es va endur a l'església de Sencelles però, com a totes les llegendes marianes mallorquines, desaparegué per tornar a la seva primitiva capella d'origen, la de Costitx.

La capelleta, que data de l'any 1913, té secció quadrangular, amb peanya de pedra que conté la inscripció: *"Arrom alcalde, Vidal vicario, 1913"*. La part superior, de pedra maresa, acull el nínxol que conté una imatge de la Verge; el coronament és una motllura a dos aiguavessos amb el remat d'una creu.

La "Processó de la Trobada" se celebra el "Diumenge de l'Àngel" (diumenge després de Pasqua). La processó té lloc de nit i consisteix en traslladar la imatge de la Mare de Déu de Costitx des del temple parroquial fins al punt on la tradició situa la seva aparició en el segle XIII. La imatge és portada pels homes que fan comptes casar-se durant l'any.

Santuari talaiòtic de Son Corró

El santuari se situa a l'altura del km 2'800 de la carretera de Sencelles a Costitx. L'any 1894 el propietari d'una finca de Son Corró, l'amo en Joan Vallespir de can Pere Pina, hi descobrí els caps de bou de bronze. La Societat Arqueològica Lul·liana intentà excavar el jaciment

>> Costitx_Punts d'interès

i sol·licità la compra dels bous per part de les institucions. Les peces foren adquirides, però anaren al Museo Arqueológico Nacional de Madrid. L'any 1995 es va reexcavar el monument i s'hi varen reconstruir els pilars centrals, operació molt polèmica.

Segons Víctor Guerrero: "El santuari és una de les edificacions típiques de l'arquitectura sacra de la cultura Talaiòtica (Bronze Final/Ferro) de Mallorca. Es tracta d'una construcció de planta quadrada o lleugerament rectangular amb els eixos poc diferenciats, sense subdivisions internes, és a dir, d'una sola cambra". El mur posterior pot presentar diverses tipologies, ja que pot ser absidal o recte. Es tracta d'edificis exempts, sense adossaments, que es troben dins els poblats o prop de les seves àrees cerimonials. Els santuaris poden aparèixer aïllats, "sense la companyia d'altres construccions de prestigi, encara que naturalment es relacionen territorialment amb centres habitats propers. Aquest seria el cas de Son Mas i el nucli veí de Son Ferrandell (Valldemossa), o el de Son Corró... que segurament estava relacionat amb el proper poblat des Pujol... Els llocs sagrats no són elegits arbitràriament. L'home es limita a 'descobrir-los' a partir de signes reveladors o auguris, que poden adoptar, segons les distintes cultures, formes molt diverses" (Guerrero, V. *Revista de Arqueologia*, núm. 178. Febrer de 1996).

A partir de la reexcavació, s'han trobat noves peces de bronze i s'han consolidat els murs que configuren la planta rectangular, lleugerament absidal a la part nord/nord-est. S'han reconstruït sis columnes en dues filades paral·leles de tres cadascuna; aquest ha

estat el principal punt de polèmica, ja que els arqueòlegs no es posen d'acord sobre si el jaciment era un recinte cobert o descobert i si les columnes se situaven distribuïdes regular o irregularment (com consta en el croquis de B. Ferrà de 1895). L'espai interior del santuari té una superfície de 84'5 m2.

L'Observatori Astronòmic de Mallorca

L'Observatori Astronòmic de Mallorca (OAM) està situat al Camí de l'Observatori s/n. Fou inaugurat l'any 1991 i pretén fomentar la recerca astronòmica. Està integrat dins la xarxa d'observatoris del Grup d'Estudis Astrofísics i segueix les pautes dels processos observacionals de l'Institut d'Astrofísica de Canàries. També té com a objectius la divulgació i l'ensenyament de l'Astronomia entre els escolars i la gent interessada.

Lloret de Vistalegre

Referències

El municipi de Lloret de Vistalegre, situat a la part central de la comarca del Pla, té una extensió de 17,4 km² i una població de 1.366 habitants (dades de 2008). Confronta amb Costitx, Sineu, Sant Joan Montuiri, Algaida i Sencelles.

El topònim del municipi és el resultat d'un procés d'evolució i substitució de noms documentats ja al segle XIII. Després de la conquesta catalana (1229), el nom islàmic de l'alqueria de Benigalip es substituï pel nom català de Manresa. Entre 1578 i 1600 aquest nom va ser substituït pel de Llorito

(derivat de l'italià Loreto), implantat per la fundació d'un convent franciscà amb una capella d'advocació a la Mare de Déu de Loreto, i topònim oficial fins a 1924. El 1925, amb la definitiva segregació municipal de Sineu, s'imposà el nom de Lloret de Vista Alegre i, l'any 2000, s'aprovà la denominació oficial Lloret de Vistalegre. Encara ara, popularment, el nom de Llorito es manté viu.

La dedicació a l'agricultura és històricament la principal activitat de Lloret, malgrat que actualment aquesta

experimenti la mateixa recessió que en altres indrets. Com a homenatge a la gent del camp i al fruit més abundant de la terra de Lloret, se celebra la Festa del Sequer (primer dissabte de setembre). Les figures i els elements etnològics que envolten la producció agrícola són els protagonistes d'aquesta festa.

A Lloret es pot constatar una ocupació continuada des del Bronze antic (1700 – 1300 aC.), amb evidències d'ocupació a coves d'enterrament com la d'en Deinat, la de can Brines o la del bosc de Son Joan Arnau. Del període talaiòtic (1300 – 123 aC.), la perduració de restes estructurals ens permet parlar d'una intensa ocupació. Cal destacar sa Pleta de Son Gelabert d'Alt, ses Talaies i es Clapers.

Les diverses alqueries àrabs que es trobaven dins l'actual terme de Lloret foren repartides pel rei En Jaume I entre els seus col·laboradors, conservant els alous. Una d'aquestes era la de Benigalip, que correspongué a Ponç Olzet i a cinc cavallers de Manresa, anomenant-se, a partir d'aquí, Manresa. En el Segle XIV començà a establir-se i a sobresortir entre les alqueries veïnes. Al segle XVI constava ja de 20 famílies i el nucli continuà augmentant amb l'establiment del Convent de Nostra Senyora de Loreto.

Al segle XVIII la població era pròxima als 500 habitants. En 1924 culminà un llarg procés de separació municipal de Sineu, que havia començat el segle anterior. Aquest coincidí amb el moment de màxima població de Llorito (1.200 habitants).

>> Lloret de Vistalegre_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de la Mare de Déu de Loreto

L'origen de l'actual temple prové del convent de franciscans claustrals que es fundà a l'antiga alqueria de Manresa al 1551, iniciadors del culte a la Mare de Déu de Loreto. El convent franciscà no es consolidà, i al 1566 el traspassaren als dominics, que posaren la primera pedra de l'actual església l'any 1591. El 1757 es començà l'actual campanar.

Amb la Desamortització de 1835, els dominics foren exclaustrats i abandonaren el convent; les estances conventuals passaren a l'Estat i, a partir de 1924, es convertiren en cases consistorials. L'església passà al bisbat i l'any 1913 s'erigí en parròquia.

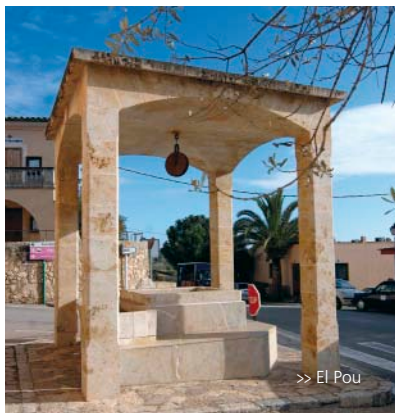
La façana se situa davant un replà elevat en relació al sòl del carrer. Es divideix en tres cossos a partir de dues línies d'impota horitzontals. El portal configura un gran arc de mig punt, que conté l'ingrés pròpiament dit, de llinda amb entaulament amb cornisa i amb brancals en forma de pilastres estriades; el timpà mostra l'escut dels dominics i, als laterals, piràmides amb bolles. Al cos superior, hi ha una claraboia circular i, més a l'esquerra, un rellotge mecànic. La testera és una motllura rectilínia.

El campanar, situat a la dreta de la façana, és de secció quadrada i té cinc cossos, dos dels quals sobresurten de la façana del temple. El quart té un arc rodó cegat a cada lateral i el cinquè presenta un terrat amb balustrada i una obertura d'arc de mig punt a cada lateral. El remat té forma de capell barroc, amb motllures i claraboies.

L'interior mostra una planta d'una sola nau, amb quatre trams de volta de canó i quatre capelles als laterals. Al peu del temple hi ha la tribuna del cor, sostinguda per un arc rebaixat i volta d'aresta, que conté l'orgue, engrandit pels germans Cardell al 1892. El presbiteri és de planta quadrangular, amb l'escut dels Mesquida al bell mig de la volta. El retaule major és barroc, dels inicis del segle XVII, de tres carrers, centralitzats per la imatge de la Mare de Déu de Loreto, i una talla de sant Domingo en el cos superior. Els carrers laterals mostren llenços de diversos sants. La predel·la acull les pintures de sant Tomàs i sant Robert.

Les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli són: la de sant Sebastià, sota la tribuna, amb un retaule sense daurar amb la imatge del titular i l'escut dels Font i Roig a la clau de volta; la de sant Antoni, dins d'un retaule barroc; el tercer espai acull el portal lateral; la del

>> Casa Consistorial

>> El Pou

>> Molí d'en Beato

>> Lloret de Vistalegre_Punts d'interès

Sant Crist, amb la imatge dins un retaule barroc, amb una capelleta oberta a la paret de la dreta, on hi ha una motllura helicoidal i la pica baptismal, octogonal, amb un cobrepiques piramidal molt agut.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la de sant Josep, amb retaule barroc profusament decorat; la de la Mare de Déu del Roser, amb imatge barroca de la titular, obra de Gregori Herrera Mateu; la capella fonda, dedicada a la Puríssima Concepció dins un retaule neorococó, ampliada l'any 1900, amb un primer tram de volta de canó i un segon tram amb coberta de cúpula amb llanternó; la del Cor de Jesús, amb la predel·la de l'antic retaule de sant Joan.

La sagristia, a la dreta del presbiteri, té una avant-sala rectangular amb coberta de volta de canó i un portal de llinda a la dreta que comunica amb un pati, que conté dos arcs rebaixats amb columnes de tradició jònica que són restes de l'antic claustre dominicà. La sagristia pròpiament dita té coberta de volta d'aresta, amb clau de volta amb l'escut dominicà; conté diversos objectes, com les restes d'un retaule gòtic i la pica rentamans.

Casa Consistorial (antic Convent dels Dominics)

Al costat dret de l'església s'aixeca l'edifici de l'actual casa consistorial, que prové d'una part de les dependències del convent de dominics, desamortitzat l'any 1835. L'edifici, molt reformat, té una façana de quatre plantes. El portal principal, de llinda, s'obri al lateral esquerre, en el petit espai situat vora el campanar de l'església.

L'edifici del convent data de la segona meitat del segle XVII, quan els dominicans ampliaren les dependències existents; en el segle XVIII hi afegiren un claustre. Al 1835, l'edifici fou venut excepte una ala i el corredor adjacent al claustre.

Es Pou i la Creu des Pou

Situats a la confluència de la carretera de Sineu amb la Costa des Pou. Es Pou (pou públic del centre de la vila) podria remuntar-se a l'època islàmica, tot i que es troba documentat per primera vegada el 1581. Té coll de cisterna de secció quadrangular i coberta en forma de porxet de teules sostinguda per quatre pilars. Una inscripció recorda la reforma de 1999: *"In medio majoricae adestis. Anno Sancto MXCXCIX"*.

La creu, que data de l'any 1884, està refeta sobre una d'anterior, del segle XVI. Té els braços, i també la zona entre els braços, amb terminacions florals. Al costat est hi ha el relleu del Crucificat, mentre que al revers, es veu el de la Mare de Déu de Loreto.

Es Molins

Com a tantes viles del Pla, els molins de vent fariners constituïren uns elements importants dels voltants del nucli urbà. La contrada anomenada es Molins concentra els dos molins de la vila: el de can Beato i el de can Poleo o de can Gomila. Ambdós daten del segle XVII, tenen torre, no tenen base habitatge, però sí cintell, i conserven l'escala de caragol de pedra maresa. El primer apareix documentat en el 1627, té portal de llinda amb la creu de sant Antoni i la data de

>> Pou de Jura

1797. El de can Poleo es documenta al 1675 i era propietat de Pere Picornell. Un tercer molí era el de can Company (C/ Major, 58), però fou enderrocat.

Pou de Jura

Situat al camí vell d'Inca o de Son Gelabert, vora l'entreforc amb el camí de Son Joan Arnau. El seu nom prové de la paraula 'jussà', que vol dir inferior. L'interior és de secció el·líptica i paredat. El coll és de secció rectangular, amb peces de marès i de pedra viva, i els brancals són dos pilars de marès. Al costat hi ha un total de sis piques, antigament emprades per abeurar el bestiar.

Son Joan Arnau

Aquesta possessió era antigament l'alqueria Benidurri, documentada al *Llibre del Repartiment* (1232), i que correspongué a Guillem Arnau, un descendent del qual donà nom a la finca. Un Joan Arnau apareix l'any 1451, durant l'Aixecament Forà, com a delegat del Govern a Sineu. Segons J. M. Bover, el primer membre de la família Arnau instal·lat al terme de Sineu fou Ponç Arnau, que intervingué en la conquesta de 1229. A la cinquena generació, Pere Arnau testà al 1473 i fundà un senyoriu sobre la finca de Son Marron. A principis del segle XVI la casa dels Arnau es dividí en tres parts: la de Son Joan Arnau, propietat que passà als Despuig en el segle XVII; la dels Arnau de Binitaref, que acabà amb Joan Arnau de Pacs (succeït per la família Costa i la de Joan Trullols del Mercat); i la dels Arnau de Son Marron, que passà als Figueres i als Ferrer de Sant Jordi.

A la primera meitat del segle XVII, Joan Despuig i Despuig comprà la finca de Son Joan Arnau al darrer propietari de llinatge Arnau. Aquest nou propietari, en 1656, deixà la finca en concepte de dot al Monestir de monges dominicanes de Santa Catalina de Siena, fundat a Palma el 1658. Poc abans, al 1652, les cases serviren de llatzaret per als apestats. L'any 1818 pertanyia al convent de Santa Catalina de Siena; aleshores tenia grans cases, amb capella, celler i molí de sang. Les lleis desamortitzadores de Mendizàbal exclaustren el convent i expropiaren les seves finques, entre les quals es trobava la de Son Joan Arnau. Al 1862, era de l'armador i comerciant Ignasi Fuster. Els Fuster foren heretats pels Aguiló 'Cera'. Al 1900 era de Joan Aguiló Valentí i al 1953 era de Joan Aguiló Aguiló. Actualment pertany a la família Coll, ja que al 1987 fou adquirida per Josep Coll.

L'any 1706 nasqué, a les cases de Son Joan Arnau, Jacint Montserrat Fontanet Llabrés, quan els seus pares eren llogaters de la finca; fou un pagès exemplar, autor de l'obra titulada *L'art de Conró* (1747), dissenyador de la canaleta de Massanella (1750) i, segons la tradició, inventor del carretó de batre. Morí a Mancor l'any 1762.

La façana de les cases s'aixeca davant una carrera i presenta tres plantes d'alçat, amb dos blocs constructius diferents, més alt el de la dreta, que constitueix una autèntica torre forta. Al bloc de l'esquerra, s'obri el portal forà, d'arc rebaixat, amb l'escut dels Despuig a la dreta, traslladat des dels sestadors. El bloc de la dreta, la torre, té planta quadrada; mostra l'alçat del frontis solcat per tres línies d'imposta, i un coronament en forma de balustrada. A la

planta baixa d'aquest, hi ha un portal d'arc rodó, envoltat per un guardapols, i que antigament era l'entrada a la capella. En el primer pis, sobre el portal hi ha l'escut dels Arnau, un vaixell o nau, amb una inscripció que mostra el monograma de Jesús (IHS). En el primer i segon pis, s'obri una finestra coronella, restaurada, protegida per una petita cornisa a manera de trencaigües.

El portal forà comunica amb el vestíbul, amb coberta embigada; a la dreta, un portal de llinda motllurada comunica amb la capella, amb coberta de volta rebaixada, que conté la imatge d'una Immaculada, en metall, un reliquiari de sant Josep i una pintura amb la Sagrada Família. Des del vestíbul, un arc rebaixat permet l'entrada a la clastra, de planta quadrangular, envoltada d'arcs rebaixats sostinguts per pilars de secció rectangular i amb sòl enllosat; el primer pis mostra rengleres de finestres d'arc rodó. El centre és ocupat per dos colls de cisterna octogonals, un dels quals porta al ferro la data de 1873, amb les inicials IF (Ignasi Fuster). A la dreta, un arc rodó permet l'accés a la Quartera, dividida en sis trams, el darrer del qual se situa sota la torre, amb entrada per un arc diafragma.

A l'esquerra de les cases, hi ha la curiosa Casa de les Nines, de 1884, amb miniatures.

Llubí

Referències històriques

El terme municipal de Llubí, amb una extensió de 35 km² i una població de 2.356 habitants (dades de 2008), limita amb Sa Pobla, Muro, Santa Margalida, Maria de la Salut, Sineu i Inca.

Segons les interpretacions de Joan Coromines i Josep Mascaró Passarius, el topònim de Castell-Llubí (que posteriorment evolucionarà en Llubí), sorgeix de l'abreviació *rahal Aben-Lubi* que apareix citat al *Llibre del Repartiment de Mallorca* (1232). Per tant, es tracta d'un topònim d'origen mossàrab i àrab.

En època islàmica, formava part del districte de Muruh, i la vila actual ocupà terrenys de l'alqueria Aben-Lubi. En el repartiment que seguí a la conquesta, correspongué al comte Hug d'Empúries, el qual cedí el territori de l'actual Llubí a l'abat de Sant Feliu de Guíxols, Bernat de Riparia.

El 1389 es documenta per primera vegada el topònim Castell Llubí. En referència a aquest nom, una tradició recull l'existència d'un castell islàmic a la vila, però pot ser també que es confongués el mot *aben* amb *hasn* o *hisn*, que significa castell. Jeroni de Berard, el 1789, diu: *"Tiene Muro, a 3000 pasos al poniente, un lugar sufragáneo que llaman Castell Llubí, dividido en dos porciones de población que sólo las divide un pequeño valle, y se distingue la otra con el nombre de Son Ramis que contiene 122 casas"*.

El 1836, Llubí obtingué la separació definitiva de Muro. L'Arxiduc, cap al 1885, descriu breument el poble: *"Llubí té 1.676 habitants i 511 cases, 18 de les quals desertes, 18 de dues plantes i la resta d'una sola, totes modestes, amb portal d'arc de mig punt i finestres petites amb ampit. A la petita plaça de la Constitució, hi destaca la presència d'un edifici nou de dues plantes al qual s'adossa l'església"*.

>> Molí de
can Suau

>> Molí de
Son Rafal

>> Carrer de l'Arraval

>> Església parroquial de Sant Feliu de Llubí

l'escut dels Sureda (o dels Moragues, segons Berard) a la coberta; la del Sagrat Cor; i la de la Mare de Déu dels Dolors, amb un sant Miquel a l'àtic.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la de sant Antoni de Pàdua, sota la tribuna; la de les Ànimes, amb un Santcrist; la de la Mare de Déu del Carme, obra classicista, amb una pintura de sant Bonaventura (1221-74); la de Mare de Déu dels Àngels, amb l'escut dels Ramis a la clau de volta i dues pintures als laterals; la de la Immaculada, de factura neobarroca; el portal lateral i la darrera és la de sant Marçal, d'estil barroc, amb la imatge del titular, una columna salomònica a cada lateral i un medalló amb la Presentació a l'àtic.

A la dreta del presbiteri, un portal de llinda i un corredor condueixen a la sagristia, de planta quadrada, amb coberta de dos trams de creueria rebaixada i, a l'arc central, la data de 1895. Al seu interior es poden observar diversos elements, com un rentamans, una custòdia i diverses bacines o algunes pintures. L'orgue, situat a la tribuna del cor, data del segle XVII i s'atribueix indistintament als orgueners Sebastià Caimari i Gabriel Tomàs.

Creu i molí de Son Rafal (Plaça de Son Rafal)

La creu és d'estil barroc, feta en pedra maresa, amb el fust octogonal, i s'observa la data de 1680. El capitell, també octogonal, té vuit figures de sants, en mal estat de conservació. Antigament, s'hi feia la benedicció dels fruits; al 1957, es canvià d'emplaçament.

El molí de vent fariner de Son Rafal, té una base-habitatge que encara s'empra com a vivenda, i una torre de secció circular. S'usà més modernament com a molí de fideus.

Molí de can Suau (C/ de la Creu)

El molí de can Suau (o d'en Suau) és un molí de vent fariner, amb la base-habitatge quadrada, de dues plantes, escala interior de caragol volada i portal del carrer amb arc rodó adovellat. A la façana, sobre el portal, hi ha una escala de 27 graons de pedra totalment irregulars, que serveix per accedir a l'envelador. La torre té un portal de llinda i brancals de marès; a l'interior es conserven restes de maquinària.

El desembre de 2000, el Govern de les Illes Balears comprà el molí a Antoni Perelló i l'edifici ha estat rehabilitat recentment per acollir activitats culturals, d'informació turística i de productes autòctons.

Altres molins de vent fariners del terme de Llubí són el molí de can Corbera (al camí de Son Barquet), el molí des Cós, situat a la carretera d'Inca, el de can Ferragut, el d'en Moronell, el de can Serra, el de can Jovet, el de can Riera i el de can Mareu.

Son Ramis

El barri de Son Ramis configura el nucli més antic de Llubí, amb carrers estrets i cases tradicionals. De l'urbanisme arcaic, destaquem els carrers Arraval i de sa Costa. En el carrer del Born i el passeig de la Riba, es pot remarcar la **Creu de Son Ramis**, amb data de 1686, base circular troncocònica, fust octogonal i l'escut dels

>> Creu de Son Ramis

>> Possessió Son Torrens

>> Talaiot des Racons

>> Llubí_Punts d'interès

Ramis. El capitell, també octogonal, té capelletes amb sants. La creu pròpiament dita, té les imatges de Crist encreuat i de la Mare de Déu.

A la casa coneguda com a **can Bo** (C/ de sa Costa, 80) es conserva un escut dels Ramis, i podria haver estat la casa pairal de la família, que donà nom al barri. Al Born, destaca també la casa dita **Son Esquerrà**. La coneguda com a **can Ramis**, se situa el carrer des Born, i té dues plantes i portal rodó.

Son Torrens

Rere Son Ramis, hi ha el barri de s'Arraval i, a la dreta, avui integrades dins el nucli urbà, apareixen les cases de Son Torrens.

Al 1865 Son Torrens era propietat de les germanes Isabel i Margalida Torrens, i tenia una superfície de 211 quarterades. Les cases d'aquesta possessió tenen façana de dues plantes, portal rodó adovellat, i un portaló de llinda a l'esquerra. Destacam un rellotge de sol, al segon pis a l'esquerra, i un coll de cisterna. A l'interior, de dos aiguavessos separats per un arc escarser, es conserva un nínxol amb la Mare de Déu d'Agost.

Poblat talaiòtic des Racons

Pel carrer de Sineu, s'agafa l'antic camí de Llubí a Sineu. A poc més de mig quilòmetre del poble, es divisa perfectament, a la dreta, un talaiot darrera una tanca, cobert parcialment per l'alzinar i rematat per una figuera de moro i ullastres. Aquest talaiot pot comptar-se entre els més interessants de l'illa. Posseeix un portal

en bon estat, orientat a 160 graus (SE), té una llinda enorme, i un corredor interior. En la part de l'alzinar, l'alçat exterior assoleix una alçada de 5 metres, amb grans blocs de pedra que causen un efecte grandios vist des de la penombra del bosc. L'interior apareix reblit de pedreny.

A l'esquerra del camí, es contempla un altre talaiot, en aquest cas apareix cobert d'ullastres i només es veu parcialment.

Uns cent metres més envant, apareix la casa del **molí d'en Blanc**, amb la torre del molí. Poc abans d'arribar-hi, en una petita depressió que s'estén a la dreta, es contemplen les restes d'un altre conjunt. En les parets de pedra es poden veure alguns murs talaiòtics i, un poc més enrere i molt coberts per la vegetació, les restes d'altres dos talaiots de planta circular i una construcció de planta quadrada; aquesta darrera presenta un aparell molt ben escairat, amb pedres de gran regularitat. Possiblement, aquest conjunt i els dos primers talaiots formaven part d'un mateix nucli, consistent en un poblat i el seu centre sacre.

La referència de l'Arxiduc, que ressenya el camí vell de Llubí des de Sineu, és la següent: *"A la dreta del camí, vora la caseta de Miquel Ramis àlies Roig, apareixen altres dos talaiots en estat molt enrunat. Més enllà d'aquest lloc s'estén una fèrtil planura, denominada es Racons, en una tanca de les quals, sa Tanca Nova, foren descoberts també nombrosos ossos i restes de cremació; i, en el veïnatge de la caseta abans esmentada, són novament dos els túmuls presents, un*

>> Ermita del Sant Crist del Remei

>> Possessió Vinagrella

dels quals amb voluminosos blocs de pedra de secció rectangular... Dos dels seus costats continuen en bon estat de conservació. A certa distància, trobam un solitari molí de vent”.

Ermita del Sant Crist del Remei

El nom complet és oratori del Sant Crist de la Salut i del Remei i se situa a un quilòmetre del centre urbà de Llubí, a prop del camí de l'Estació i del terme d'Inca. Va ser construïda l'any 1896 per iniciativa del prevere Antoni Cladera Fornés, i dirigida pel mestre d'obres Gaspar Reynés Coll (1845-1911). Fou beneïda el setembre d'aquell mateix any i albergà ermitans entre el 1897 i el 1900. A mitjan segle XX es reformà la cúpula i la sagristia es va convertir en cambril del Sant Crist.

Arquitectònicament, configura un edifici d'estil neogòtic, de planta hexagonal, amb un absis de planta quadrangular. La coberta és una cúpula amb nervadures rematada per una llanterna, també de secció hexagonal; l'exterior d'aquesta coberta és de teules, i la llanterna acaba amb una creu de pedra. El portal major és d'arc escarser, amb un guardapols neogòtic coronat per una creu i una claraboia circular al capdamunt. Aquest esquema es repeteix als dos segments laterals.

El titular de l'oratori està ben representat per una escultura de Guillem Galmés. També s'hi venera la imatge de Nostra Senyora dels Àngels, talla de la dècada de 1970, que substitueix una verge sagrari que desaparegué als anys 1950.

El conjunt se situa dins un espai enjardinat, on es celebra el pancaritat el dimarts de Pasqua.

Vinagrella

El camí de la possessió parteix del km 2 de la carretera de Llubí a Muro. És un camí ample, entre parets seques. El portell de les cases té un coronament en forma de piràmides amb bolla, el de l'esquerra amb l'escut dels Safortesa i el de la dreta amb el dels Berga; rere, configura la data de 1838.

La possessió de Vinagrella té el seu origen en una alqueria islàmica. El 1247 es documenta el camí de Vinagrella. Al final del segle XIII la finca pertanyia a la família Cerdà. El 1435 Antoni Cerdà –de Vinagrella– la cedí al seu gendre, Ramon Sot; aleshores, a més de conreus de cereals i de lleguminoses, tenia extensos alzinars. Al 1582 era de l'heretat de Rafel d'Olesa: tenia cases, un celler, tres cups i set bótes congrenyades; era dedicada a figuerals, ametllerars, vinyes, morers de fulla i a conreu de cereals i lleguminoses i hi havia una guarda de 500 ovelles i altre bestiar de feina.

Al 1651, pertanyia al senyor Tomàs Zaforteza, cavaller de l'orde de Sant Jaume de Spata i tenia cases i molí de sang. Era dedicada a olivars, figuerals, vinyes, i a conreu de cereals. Hi havia un hort, dedicat a la producció d'alfals, lleguminoses i hortalisses. Al 1722, era del senyor Tomàs Burgues Zaforteza, cavaller de l'orde d'Alcàntara. A les cases hi havia capella, alambins i molí de sang. Tenia un celler amb 11 bótes i tres cups, dos de pedra i un de fusta.

>> Possessió Son Mulet

>> Possessió Son Ramon

Tenia morers de fulla, que alimentaven les cuques de seda criades a les cases. Com a novetats en la producció, destacam la introducció dels ametlers i de les tàperes. Al 1862 pertanyia al senyor Josep Zaforteza Orlandis i, amb 436 quarterades, era la més extensa del terme. L'any 1891, Pere d'Alcàntara Penya en fa aquesta ressenya: *"Este predio es notable por su casa de campo y por los cultivos de sus varias partes que hacen que sea uno de los predios rústicos modelos de la isla"* (Peña: Guía de la Baleares, 293). Al 1997, pertanyia a la família Zaforteza.

La façana de les cases s'aixeca davant una gran carrera amb una alzina de grans dimensions. La façana s'orienta al sud-est i té tres plantes. El portal forà és d'arc rodó adovellat, amb carcanyol i coronat per l'escut amb les armes dels Zaforteza, Olesa, Verí i Sureda, amb gravamen d'armes, enmig, dels Burgues i els Olesa. Més amunt encara, hi ha un rellotge de sol. A l'esquerra, s'alça una gran torre de planta quadrada i coberta a quatre aiguavessos; a cada pis de la torre, hi ha una finestra balconera. A l'esquerra del portal hi ha una claraboia circular i dues finestres, mentre que a la dreta hi ha tres finestres. Les sis finestres del primer pis són balconeres, mentre que les del porxo són finestrons apaïats.

El vestíbul té un primer tram amb volta d'aresta, amb el portal de la capella a l'esquerra, amb brancals amb decoració floral i l'escut dels Zaforteza més amunt; l'interior mostra coberta de creueria i es repeteixen els escuts dels Zaforteza. Segueix l'escala que puja al pis noble. A partir d'un arc rebaixat, hi ha un segon tram amb dos

segments de volta d'aresta; dos arcs rebaixats sostinguts per una columna toscana, amb base ungulada, comuniquen amb la clastra, rectangular i empedrada. En el centre hi ha un coll de cisterna octogonal i remat de ferro forjat. Davant l'entrada, dos portals rodons permeten l'accés a la casa dels amos pagesos. El celler es troba en forma de semisoterrani, i té una gran nau amb coberta sostinguda per arcs diafragmes de mig punt. Damunt el celler hi ha les grans sales de la quartera, que servia per guardar-hi els cereals. L'ala nord acull la casa dels amos, amb la data de 1844. A l'ala nord-est es veu un rellotge de sol amb la data de 1812. Rere, hi ha els estables amb dos arcs rebaixats, amb la data de 1846.

Del pis noble, és destacable la "Sala dels Tomassos", en honor del primer marquès del Verger, Tomàs Zaforteza, i dels seus successors que feien el mateix nom; s'hi conserven el seu retrat i la seva sella de muntar. Altres retrats són el de Pere de Santacília, capdavanter dels Canamunt, i el de Gabriel de Berga i Santacília, borbònic mort a la porta del Moll de Ciutat al 1706 quan lluitava contra els austríacistes.

Son Ramon

El camí de la possessió parteix aproximadament del km 8'700 de la carretera d'Inca a Muro, a la dreta des d'Inca.

Son Ramon es documenta als segles XVI i XVII amb el nom de Son Genovard. Al segle XVIII apareix també amb el nom de Son Ramon Martorell. Al 1648 Nicolau Güells comprà la possessió, juntament amb es Caülls a la Cúria del batle de Ciutat. Al 1670 era de Joan

Güells i al 1720 apareix sota alou del senyor Francesc Gual Desmur. Al 1725 era de Ramon Güells Muntaner, que establí una part de la finca en parcel·les de dues i quatre quarterades. Al 1731 se'n segregà l'anomenat Camp d'en Ramon, després conegut com a Son Ramonet. Al 1762 pertanyia a Ramon Güells Mir i al 1792 Eufрасina Dameto Gual, viuda d'aquest, vengué la possessió a Claudi Marcel Ripoll, qui procedí a la restauració de les cases, on hi havia un gran celler. Al 1995, era propietat de Claudi Ferrer Marcel.

La façana té dues plantes d'alçat. El portal forà és de llinda i damunt hi ha una finestra amb balustrada de cinc columnes exemptes i dos pilars adossats. L'escut té la data de 1649. Unes baules estan envoltades de quatre rajoles mallorquines. A l'interior destaca el celler, amb cinc arcs diafragmes lleugerament apuntats. Conserva també la capella.

>> Vista general del poble de Maria de la Salut

Maria de la Salut

Referències històriques

El municipi de Maria de la Salut té una superfície de 30 km² i una població de 2.174 habitants (dades de 2008). Es troba entre els termes de Santa Margalida, Muro, Llubí, Sineu i Ariany.

El topònim originari, Maria, prové d'una alqueria àrab que apareix documentada com a cavalleria l'any 1259. Pel que fa a l'etimologia, la teoria més acceptada és la de Joan Coromines, segons la qual prové d'un mot àrab que significa "veure, mirar".

L'economia del municipi, com a la resta del Pla de Mallorca, ha passat d'una activitat exclusivament agrícola (fins als anys 60 del segle passat) a una dependència d'altres sectors, com ara la construcció i els serveis.

Els jaciments arqueològics més antics trobats a Maria de la Salut daten de l'època pretalaiòtica. Són la cova d'enterrament dels Set Pilars i la cova de la Caseta des Garriguer, ambdues a Montblanc. Per altra banda, les restes millor conservades les trobam a la pleta des Pujolet, el conjunt del Velar i ses Rotes Noves.

De l'època romana destaca la localització de restes d'un assentament rural a sa Torre de na Gil. La ceràmica d'època islàmica evidencia la reocupació posterior. Si bé no hi ha gaire documentació sobre els assentaments d'època musulmana, les abundants fonts de mina (*qanats*), com sa Gruta de Roqueta, s'hort d'en Vico o la font de mina de Son Roig, en són un testimoni de la seva ocupació.

Després de la conquesta, el terme de Maria estigué marcat per la importància de dues cavalleries –Maria i Roqueta–, per la baronia del comte d'Empúries, la porció eclesiàstica de la Bisbal i el senyoriu alodial d'en Figuera.

Entre 1813 i 1836 es produí un vaivé legislatiu que va provocar que Maria fos un municipi independent i annexat, un altre cop, al de Santa Margalida, segons els torns del Govern. A la fi, el 1836 assolí definitivament la constitució en municipi.

Per un Reial Decret de 27 de juny de 1916, al nom de Maria se li afegí "de la Salut", per a diferenciar-ho d'altres pobles espanyols.

>> Maria de la Salut_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de Maria

La primera notícia de l'església de Maria data de 1592, quan es bastí un oratori a la finca de Son Puig; sembla que aquesta capella es localitzà en l'actual edifici de la Rectoria. El 1677 es beneí el fossar, situat vora el temple, en actiu fins mitjans segle XIX, i el 1696 s'instal·là la reserva eucarística i la pica baptismal. El 1740 l'església s'erigí en vicaria *in capite*, sufragània de la parròquia de Santa Margalida. El temple actual es va començar a edificar a la segona meitat del s XVIII i s'acabà el 1786. Entre els anys 1856 i 1881 s'hi feren importants obres d'engrandiment, segons projecte d'Antoni Sureda Villalonga. L'església fou erigida en parròquia l'any 1913 i el cambril de la Mare de Déu data de 1928.

La façana és un parament llis, amb portal major de llinda, aixecat sobre cinc graons. Al sobreportal hi ha un nínxol que conté una imatge de la Mare de Déu, obra de Marc Llinàs, amb el relleu d'una creu a dalt, i una inscripció de 1876: "*Nom est hic aliud ince Domini Deus Porta Coeli*". Més amunt, hi ha un rosetó i, una cornisa horitzontal llisa. Davant la carrera de la façana, hi ha un coll de cisterna octogonal i una pica rectangular.

El portal lateral és de llinda motllurada i amb motius vegetals, amb un frontó triangular coronat per una creu; més amunt, hi ha un

rellotge mecànic, també amb frontó triangular amb la data de 1878. El campanar, situat a l'esquerra de la capçalera, té secció quadrada i coronament en forma de bulb de secció octogonal, de reminiscències orientals.

L'interior del temple presenta una nau amb sis capelles laterals, coberta de volta de canó amb llunetes, i tribuna del cor, sostinguda per un arc rebaixat, als peus del temple, que conté l'orgue, amb una data del segle XIX, enmig de la balustrada.

El presbiteri, restaurat l'any 1952, s'aixeca sobre quatre graons i conté el retaule major barroc, de finals de segle XVIII. Presenta tres carrers separats per quatre columnes corínties, el central presidit per la imatge de la Mare de Déu de la Salut, instal·lada en un nínxol giratori que permet la veneració pel cambril posterior. La imatge és una talla de fusta policromada, de l'inici del barroc (primera meitat del segle XVII). Al carrer de l'esquerra, s'hi situa una pintura de sant Pere i al de la dreta una altra de sant Jaume; a l'àtic, hi ha un llenç de santa Margalida, coronat per les dates 1788 i 1952, any de l'acabament i restauració, respectivament. A la paret de l'esquerra hi destaca la lauda sepulcral d'Antoni Desbrull i Sureda, mort el 1780, amb l'escut policromat. El cambril és ample, amb tres finestres i coberta d'enteixinat de fusta. A la vora, hi ha un llenç que representa

>> Església parroquial de Maria

>> Maria de la Salut_Punts d'interès

la revelació a sant Josep. A la paret de la dreta un altre llenç reflecteix la mort de sant Josep, i mostra també la lauda sepulcral de Joaquim Font de Roqueta Desbrull, abans Villalonga, Truyols i Boil d'Arenós, mort el 1860.

Les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli són: la primera, sota la tribuna, sense titular, acull un ninxolet copinyat, buit, situat entre dos portalets d'accés al cor; la de la Mare de Déu del Carme; el portal lateral; la del Sant Crist, sense retaule, amb un quadre del dominic Julià Fontiroig (1545-1613), fill del poble i cofundador del convent dominic de Manacor a l'esquerra; entre la quarta i la cinquena hi ha la trona; la cinquena no té titular, ja que només hi ha l'antic accés a la capella fonda, actualment separada de la nau; la del Sagrari. A la dreta hi ha el portal de la sagristia, amb un medalló de sant Mateu sobre ell.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la del Baptisme, sota la tribuna, amb la pica baptismal i, al fons, un llenç del Baptisme de Crist; la de sant Antoni Abat; la de la Mare de Déu dels Dolors, amb una imatge de la Mare de Déu al peu de la Creu dins un retaule neoclàssic; la de la Mare de Déu del Roser, presidida per la imatge mariana titular; la de la Puríssima, inclosa dins un retaule neoclàssic, amb les armes dels Fontirrog a l'entaulament; la de sant Josep, amb un retaule barroc amb la imatge del titular. A la paret esquerra d'aquesta capella, s'obri el portal del cambril de la Mare de Déu, de llinda amb un medalló de sant Faust al capdamunt, *"patrón de los casados que desean tener hijos"*, segons resa una petita inscripció explicativa. El portal condueix a un ample vestíbul al fons del qual

arranca l'escala del cambril; a l'esquerra hi ha un llenç de la Nativitat i a la dreta un altre de sant Josep, a més de la imatge d'un frare que podria ser sant Domingo, que estava anteriorment a la capella de la Puríssima. Al replà de l'escala, hi ha una pintura de sant Bernat amb la llet de la Mare de Déu.

La sagristia és un espai rectangular, amb coberta d'un tram de volta d'aresta.

La capella fonda

Originàriament era la capella fonda del temple parroquial, al qual es troba adossada, però, des del 1990, fou separada de l'església i habilitada com a sala d'actes i exposicions. Aquesta data de 1898 i és de planta quadrangular, amb cúpula i llanternó; l'exterior és de secció circular i apareix coronada per una creu. L'entrada des de l'exterior es fa per un portal d'arc rodó situat vora el portal lateral de l'església, i que fou reobert amb la reforma de 1990. Més amunt, s'obrin dues finestres.

La Rectoria

La Rectoria se situa a la dreta del temple, en una placeta. Té dues plantes, amb portal de llinda i sobreportal amb l'anagrama de Maria, amb la inscripció *"Añy 1760"*. Un quadradet emmacat remarca l'entrada exterior, davant el portal. La planta baixa presenta una finestra a cada lateral, i el primer pis té també dues finestres, amb ampit. El títol de Rectoria data de 1913, quan l'església s'erigí en parròquia; anteriorment tenia el títol de Vicaria.

>> Ca l'Amo en Gaspar

>> Possessió Son Roig (can Fontirroig)

>> Cas Metge Monjo

Ca l'Amo en Gaspar (Plaça de Dalt, 11)

Ca l'Amo en Gaspar, situada prop de l'església, té façana de dues plantes. A la planta baixa hi ha el portal, d'arc rodó adovellat, sobre tres graons, i una finestra atrompetada a la dreta, i el primer pis mostra dues finestres amb ampit. A la dreta, una barrera de fusta comunica amb el corral de la casa. L'interior, reformat, conserva elements tradicionals, com les menjadores de l'estable. És d'ús municipal i s'hi realitzen actes culturals.

Son Roig (can Fontirroig) (C/ del Venerable Font i Roig)

Aquesta casa era antigament el centre de la finca dita Son Roig, propietat d'una família de pagesos acomodats cognominats d'aquesta manera, que entroncaren amb la família Font i juntaren els dos llinatges. L'any 1545 hi nasqué el dominic Julià Fontirroig Gibert, mort al convent de Sant Domingo de Palma l'any 1613, amb fama de santedat. L'any 1677 la finca era de Joan Fontirroig i Riera de Conilles, nomenat ciutadà militar. L'any 1714 el casal tenia un gran celler amb cup de pedra viva, molí de sang, clastra i hort. La finca passà al fill de l'anterior, Mateu Fontirroig Sureda-Sanglada; a la següent generació, fou de Joaquim Fontirroig i Vila del Pujol (1723-1781) i després passà al fill d'aquest, Mateu Fontirroig i Nebot del Puig. Posteriorment, la família Fontirroig s'extingí. Actualment, Son Roig és de la família alemanya Fels, la qual l'ha reformat per al seu nou ús com a hotel d'interior; les obres acabaren el 2005.

La façana s'aixeca al fons d'una clastra oberta, i té dues plantes. El portal forà és d'arc rodó adovellat, amb l'escut de la família

Fontirroig (un coll de cisterna i un peix) al capdamunt; el primer pis mostra un balcó sobre el portal, a més d'una finestra a la seva esquerra i dues a la dreta. A l'esquerra hi ha un bloc constructiu, amb dues plantes i portal de llinda. L'interior conserva una capella privada.

Cas Metge Monjo (C/ Doctor Antoni Monjo)

Aquesta casa, actualment convertida en restaurant, era la residència del metge Antoni Lluç Monjo Bunyola, nomenat fill il·lustre de Maria de la Salut. Entre altres actuacions, el 1928 aconseguí la construcció del Col·legi públic que porta el seu nom.

La façana principal té dues plantes d'alçat, portal de llinda i tres finestres al primer pis. L'interior conserva elements tradicionals i altres d'innovadors, com una esvelta escala.

El proper **Col·legi Públic**, que porta el nom d'Antoni Lluç Monjo, i conegut també com s'Escola de Baix o Escola de Nines, data de 1928, segons projecte de l'arquitecte Guillem Forteza. Té una planta i un portal d'arc rodó protegit per una porxada sostinguda per dues columnes i dues pilastres jòniques. Al fons del vestíbul, té un coll de cisterna circular.

Molí d'en Cotó (C/ de ses Corbates, 27)

És un molí de vent fariner, situat al llevant del nucli urbà. Té base-habitatge de planta rectangular, amb peu de murada, de paredat i peces de marès a les arestes. Té portal forà d'arc rodó adovellat,

>> Moli d'en Coto

>> Possessió Roqueta

sobre dos graons, amb les dovelles travessades per una canal d'aigua. La torre és de secció circular i d'alçat lleugerament troncocònic. Té tres sostres i escala de caragol de marès. S'accedeix a l'envelador per l'interior de la torre. A la dreta del portal hi ha tres piquetes i, a l'altra part de la carrera, un coll de cisterna de secció quadrada, amb coberta plana.

Roqueta

Les cases de Roqueta constitueixen probablement l'element arquitectònic més important del terme municipal de Maria. Tenen una base estructural del segle XVI, i d'aquella època conserva un portal d'arc rodó de tradició gòtica. El 1234 es documenta l'alqueria Roqueta, quan el comte d'Empúries la concedí a Pere Esteve. El 1323, ja convertida en centre de la cavalleria del seu nom, el rei Sanç atorgà la jurisdicció menor de la cavalleria a Berenguer de Sant Joan. El 1464 Pere Font comprà a Praxedis, dona del donzell Simó de Sant Joan, la finca i la cavalleria de Roqueta. Així, la família Font, propietària de Roqueta es cognominà Font de Roqueta. Acabà aquest llinatge amb Margalida Font de Roqueta i Gual, que va contraure matrimoni amb Francesc Desbrull i Villalonga l'any 1637, els hereus dels quals posseïren la finca amb gravamen de llinatge i d'armes.

A principi del segle XIX s'hi feren importants obres de construcció, i fou quan se li afegí el portal forà actual i una gran escala a la clastra, d'estil pal·ladià. Posteriorment, la finca patí processos d'establiment. El primer propietari de la família Jordà fou el

>> Maria de la Salut **Punts d'interès**

prevere Bartomeu Jordà, del segle XIX, de qui passà a un nebot seu (informació oral de Guillem Jordà). L'any 1929, Arthur Byne i Mildred Stapley visitaren les cases i encara pogueren descriure i fotografiar la monumental escala de la clastra, conservada avui parcialment.

La façana de les cases s'alça davant una carrera on conflueix directament el camí que ve del poble; presenta un parament complex i irregular, amb un bloc a l'esquerra de tres plantes i coberta a dos aiguavessos longitudinals; aquest primer volum acull un portal rebaixat aixecat damunt un replà amb accés per alguns graons; a la dreta hi ha una finestra, mentre que al primer pis n'hi ha dues, de grans dimensions; a l'angle superior esquerre, hi destaca un singular campanaret, amb una obertura d'arc rodó i coronament piramidal, rematat per una creu. El segon volum de la façana, més a la dreta i més baix que el primer, té una planta i coronament pla, i mostra un portal d'arc rodó adovellat, actualment cegat, d'origen medieval; el sobreportal mostra un escut molt antic i molt deteriorat, potser de la família Font de Roqueta; a la dreta hi ha un finestró atrompetat, com també en el parament que cega el portal.

El tercer bloc de la façana, més a la dreta, té dues plantes i definició plana; acull el portal forà, de llinda, amb austeres motllures, rematat per un frontó triangular, neoclàssic, de principis de segle XIX. El quart volum de la façana, a l'extrem de la dreta, se separa dels anteriors per una paret seca, marcant una altra propietat; té un

alçat de tres plantes i coronament pla; el portal és de llinda, amb una finestra al primer pis.

El portal forà comunica amb un vestíbul que té el sòl empedrat i coberta de fusta, renovada, a més d'un arc rebaixat que dóna accés a la clastra. De la clastra, en destaca l'escala monumental, conservada avui només en part, de dos rams amb balustrada i que ocupa tota l'ala esquerra; el buit de l'escala presenta un arc rebaixat amb dos petits trams de volta d'aresta, al fons dels quals hi ha un portal de llinda i una finestra atrompetada al capdamunt. Davant l'arc del vestíbul, a l'altra part de la clastra, hi ha un arc rebaixat i, a l'angle de la dreta, una escaleta puja a un portal de llinda.

Les cases conserven una capelleta privada, amb entrada per un portal rodó situat a l'esquerra de la façana. L'interior té dos trams de volta d'aresta, amb un alçat de sis pilastres de tradició coríntia; el retaule és barroc, presidit per una pintura de la Mare de Déu del Roser en acció de donar l'hàbit a Sant Domingo i a santa Catalina de Sena; a l'esquerra hi figura sant Francesc i a la dreta santa Bàrbara. Al fons del jardí, hi ha un curiós mirador amb un camí en espiral que hi puja.

Part de les cases alberguen actualment una zona de vivendes vacacionals dedicades al agroturisme.

Montuïri

Referències històriques

El terme municipal de Montuïri té una superfície d'uns 41 km² i una població de 2.780 habitants (dades de 2008). Fa partió amb els municipis de Lloret de Vistalegre, Sant Joan, Porreres, Lluçmajor i Algaida.

El topònim de Montuïri, ja documentat en el *Llibre del Repartiment de Mallorca* (1232), té una procedència poc clara i ha estat interpretada per diversos autors. Els primers foren Joan Binimelis, Jeroni de Berard i Gabriel Llabrés que el feien derivar de *Montecatano*, *Mons Ire* i *Mont Thiberi*, respectivament. Les interpretacions més recents són les de Joan Coromines (prové del mot mossàrab *montorium*, derivació de *promontorium*, "elevació de terreny") i Joan Miralles (deriva de *montuari*, "monticle").

Juntament amb l'agricultura i la ramaderia, han tingut molta importància les activitats menestrals (ceramistes, margers,

selleters, teixidors de roba, broadores o paperers, entre d'altres artesans).

Fou un territori molt poblat en època talaiòtica, com ens demostren el poblat de Son Fornés i les restes denominades el Campanar des Moros. A l'època islàmica, va pertànyer al districte o *juz* de Muntuy. Després de la conquesta de 1229, correspongué a la part reial. Entre 1236 i 1244 es fundà la parròquia de Montuïri, i el 1300 es constituí en pobla reial.

Fins a finals del segle XVIII la fam, les malalties i els deutes són els problemes tractats pels jurats i consellers de la vila. Els cultius predominants eren els de secà i la vinya ja començà a tenir la seva importància al final d'aquell segle.

L'any 1867 arribaren a Montuïri les monges de la Caritat, dedicades a la tasca educadora fins a la seva partida, l'any 1984.

>> Montuiri_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de Sant Bartomeu

L'antiga parròquia de Montuiri, relacionada a la Bul·la d'Innocenci IV de 1248, era dedicada a Santa Maria i Sant Pere, esmentada conjuntament amb la de Castelltix. La primera edificació, del segle XIII, es trobava vora can Millordies, al Molinar. L'origen del temple actual data del segle XIV, dedicat a sant Bartomeu. El 1515 es reformà la coberta i el 1552 s'emprengué la reforma del campanar. A finals del segle XVI el temple s'amplià i entre 1750 i 1773 es reformà la coberta i la volta del presbiteri. El 1813 es va fer l'escalonada anomenada es Graons. Una reforma dels anys 1950 va permetre recuperar part dels elements gòtics que havien quedat amagats rere reformes barroques.

El temple s'aixeca davant una carrera empedrada elevada amb accés per l'escala anomenada es Graons, amb dotze esglaons. La façana principal és molt senzilla: el portal major és de llinda, amb un frontó barroc que conté un nínxol amb la imatge d'una santa; protegeix el conjunt un trencaigües de teules i, més amunt, un rosetó. El portal lateral, davant es Graons, mostra brancals amb volutes i un frontó

amb l'escut de la vila, amb la data de 1643; més amunt, destaca un rellotge modern. El campanar, a l'esquerra de la façana, és de secció quadrada, amb cinc cossos i coronament (el cinquè amb dos arcs ogivals per costat). A l'esquerra del campanar, un arc escarser condueix al carreró del Campanar, que davalla escalonat.

L'interior mostra una nau dividida en sis trams, amb coberta de volta de canó amb llunetes i sis capelles laterals per costat, amb entrada per un arc ogival. La coberta de la nau apareix ornamentada amb sis medallons pictòrics, un per cada tram, vora els quals consten també les diferents dates de construcció de la coberta. Les llunetes contenen un ull de bou a cada tram, amb vitralls del segle XX que representen sants. El peu del temple mostra una tribuna sostinguda per un arc rebaixat, amb volta de creueria centralitzada per una clau de volta amb l'escut del poble; conté l'orgue, del segle XVII, i alguns llenços amb profetes, de Jaume Martorell, de 1775.

El presbiteri, amb coberta absidal d'un quart d'esfera avenerada, conté el retaule major, obra de Josep Sastre Tamorer del 1789, dividit

en tres carrers i dos pisos. El carrer central mostra en el primer tram un expositor i, més amunt, en el segon, una imatge del titular del temple, sant Bartomeu. Els carrers laterals estan ocupats per altres imatges de sants. La paret de l'esquerra del presbiteri mostra una pintura de la Mare de Déu del Pilar, mentre que a la dreta s'obri el portal de la sagristia, que conté una estança rectangular coberta per dos trams de volta d'aresta, i un rentamans de pedra amb l'escut de Montuïri, de l'any 1642.

Les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli són: la del Baptisme, sota la tribuna, amb la pica baptismal, d'estil renaixentista i secció hexagonal, amb cobrepiques de fusta, piramidal i un vitrall que representa el Baptisme de Jesús; la de sant Antoni, amb un retaule barroc presidit per la imatge del titular; la capella fonda o del Roser, datada el 1698, amb planta cruciforme, dividida en dos trams, creuer amb dues capelles laterals i presbiteri, coberta amb un primer tram de volta de creueria, un segon de volta de canó, un creuer centralitzat per una cúpula, un absis avenerat i un retaule major datat al 1805 amb la imatge de la Mare de Déu del Roser al centre; la del Sant Crist; la de sant Josep, amb retaule de l'escola de Blanquer, del primer barroc; la de la Immaculada.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la primera, sota la tribuna, té dos arquets barrocs, dels quals el de la dreta permet l'arrencada de l'escala de la tribuna; la del Nom de Jesús, amb un retaule d'estil manierista, de principi del segle XVII, i l'escut de la família Villalonga a la clau de la volta; el portal lateral, amb coberta de volta amb dues

llunetes; la dels Sagrats Cors, amb retaule neobarroc i les imatges de Jesús i de Maria; la cinquena conté els fragments del retaule renaixentista de sant Bartomeu, obra de Mateu Llopis, del segle XVI i el relleu d'una ànima del Purgatori a la clau de la coberta; la de santa Catalina de Sena, amb una pintura de la titular.

La Rectoria (Plaça Major, 14)

És un edifici amb elements constructius gòtics, de dues plantes d'alçat i coberta a dos aiguavessos. La planta baixa mostra un portal forà d'arc rodó adovellat, amb dues finestres a la dreta, la primera balconera, i un escut que representa una mà, símbol del rector Manera, amb la inscripció "*als 24 maig 1693*". A l'esquerra de l'escut es conserven les rajoles policromes de l'estació dotzena del Via Crucis. Al primer pis, damunt el portal hi ha un balcó amb una petita porxada de teules, mentre que a la dreta hi ha una finestra balconera i altres dues finestres quadrangulars. El lateral de la dreta, situat damunt la plaça Major, mostra un coronament amb un ninxolet conopial, que acollia un rellotge de sol.

A l'interior, un arc apuntat medieval separa els dos aiguavessos; en el primer, a l'esquerra, hi ha un arc escarser descobert en una reforma recent; a la dreta, hi ha un llenç barroc que representa el taller de Natzaret. En el segon aiguavés, sota l'escala, hi ha un coll de cisterna de secció octogonal, amb un escut amb un bou i la data de 1630; aquest espai conserva a la coberta un antic enteixinat, amb bigues i xebrons. Més a la dreta, un rentamans barroc té la data de 1754. Un portal de llinda condueix a la sala, que conserva una interessant

>> Fira de Montuïri

>> Can Socies de Tagamanent

>> Montuïri_Punts d'interès

biblioteca. L'edifici conserva pintures i objectes litúrgics procedents del temple parroquial. El corral acull una cisterna amb coberta piramidal.

Davant la façana principal de l'església, a l'altra banda de l'esplanada, s'aixeca la casa coneguda com **Ca s'Escolà**, actualment dedicada a seu de l'Associació de la Tercera Edat. Té una façana austera, dues plantes i portal forà d'arc rodó. Era l'antiga casa dels morts, ja que l'esplanada era l'antic fossar o cementeri.

Can Socies de Tagamanent (C/ Major)

Era l'antiga posada de la possessió del mateix nom. La façana presenta un alçat no homogeni, ja que la part de l'esquerra mostra tres plantes d'alçat i la part de la dreta només dues. El portal forà és d'arc rodó adovellat, amb carcanyol i brancals de marès i, a la base, un graó i llindar de pedra viva. Corona el portal un escut dels Socies de Tagamanent, amb la data de 1817, possiblement de Miquel Socies de Tagamanent Miralles (i Bosch i Fiol) (1761-s. XIX). El dia de Pasqua, surt d'aquesta casa la imatge de la Mare de Déu que participa a la processó de l'Encontre.

Urbanisme medieval

Montuïri compta amb un nucli antic típic dels pobles dels segles XIV i XV. La pobla reial de Montuïri, fundada per les Ordinacions de

Jaume II l'any 1300, configurava un rectangle que comprenia el carrer Major com a eix central, i carrerons estrets amb cases amb portals d'arc rodó. En conjunt, la part antiga del poble constitueix un bon exemple d'urbanisme medieval. Elements característics d'aquest urbanisme són les tres places, que acollien edificis públics: la plaça Major, on hi ha l'església i la Cort Reial o Universitat local, avui Casa Consistorial; la plaça del Molinar o de les Tres Creus, abans plaça de la Quartera, on es venien els cereals; i la plaça Vella, on hi havia la Carnisseria. De les antigues creus de terme n'és remarcable la **creu de Son Rafel Mas**, del segle XV.

Com a dades complementàries, podem comentar que el pla urbà de les pobles reials preveia cent pobladors amb les famílies respectives. A cada família corresponia un quartó de terra per bastir-hi la casa i el corral, a més de cedir-ne una petita part per deixar lloc a les *carreres comunes* o carrers, d'un destre i mig d'amplada (6'32 m). Els pobladors havien de contribuir també en la construcció dels edificis públics: església, cort reial, quartera, forn, carnisseria, i pous i aljubs per a l'aigua.

Can Manera de la Costa (C/ Sant Antoni, 1)

És el casal pairal dels Manera de la Costa, pagesos de mà major de Montuïri. L'edifici és del segle XV; mostra una façana de dues plantes i portal forà d'arc rodó adovellat; en el primer pis, a l'esquerra del portal, hi destaca una finestra renaixentista, del segle XVI, amb l'escut dels Manera.

>> Molí de can Vermell

>> Molí de can Nofre

El Molinar

És la part més antiga i més elevada del poble, on hi va haver la primera església, documentada ja el 1248. Té un urbanisme originari del segle XIII, però posteriorment, aprofitant el turó elevat, l'àrea es convertí en una típica barriada de molins de vent fariners, amb un total de vuit, alguns datats en el segle XVI. L'àrea comença a la **plaça de les Tres Creus**, així denominada per les tres creus de fusta integrades dins un nínxol a la paret d'una casa, i que representen el Calvari (actualment desaparegudes). Enmig de la plaça hi ha una creu de terme, denominada la **creu del Calvari**, de pedra, aixecada sobre una base en forma de dos graons de planta circular. El fust és octogonal, culminat per un capitell i la creu, sense ornamentació.

Vora la plaça es troba el **molí de can Vermell** (C/ del Calvari), documentat el 1644, quan era dels Socies -Vermell-, amb una base-habitatge amb portal de llinda sobre tres graons i l'escala exterior que continua cap a l'envelador. La torre fou rebaixada devers 1928.

Pel carrer del Molinar, deixam a la dreta la casa dita **can Marc**, aixecada davant una carrera triangular, i amb una façana de dues plantes i portal forà d'arc rodó adovellat. La primitiva església del segle XIII se situaria en aquest indret; només se'n conserva una pica d'aigua beneïda. A continuació, a l'esquerra del carrer apareixen quatre molins més: el de can Nofre, el de can Serra, el de can Ferrando i el de can Perons.

El **molí de can Nofre** consta de dos pisos i forma un conjunt de tres naus. El pis de la part alta es troba cobert de voltes de marès i l'inferior, de bigues de fusta. La torre és retallada i reconstruïda amb peces de marès. El portal de la torre és d'arc de mig punt. Era propietat dels Gomila -Nofre-.

El **molí de can Serra** té base de dues plantes, que restà inacabada. La torre conserva l'escala de caragol, de pedra. En el 1922 les moles foren venudes a la fàbrica de paper d'Esporles.

El **molí de can Ferrando** aixeca la seva torre sense base ni cintell. Fou restaurat el 1999, però un temporal posterior en destrossà les antenes.

El **molí de can Perons** no té base ni cintell i no es troba restaurat; fins el 1994, tenia una construcció adossada, que fou enderrocada. Després d'aquest molí, per un camí sense asfaltar, arribam al **molí de Ca n'Andreu** (o de Ca na Molinares). Aquest constava antigament d'una torre circular, construïda de pedres irregulars, i un cintell. Segons Bernat Rabassa, l'any 1997 s'havien restaurat les cases i afegit altres construccions que han desvirtuat l'edificació primitiva del molí. Després, a l'esquerra apareixen els dos darrers molins, el de **can Tevet** o de can Ros, i el de **can Rigo**. L'indret permet, a més, una vista ampla sobre les rodalies.

Molí des Fraret

Situat als afores del poble, a la carretera de Sant Joan. Configurava, juntament amb el molí de sa Torre, el d'en Xigala i el

>> Santuari de la Mare de Déu de la Bona Pau

>> El pou del Rei

>> Molí des Fraret

>> Montuiri_Punts d'interès

d'en Fidueder, el molinar del nord del poble. Fou propietat, des del segle XVIII fins a la segona meitat del XIX, de la família Verger, àlies Fraret. Al 1990 fou adquirit per l'Ajuntament i restaurat recentment, moment en que es col·locaren les antenes i el capell. Té torre circular, base de dues voltes de canó, amb una escala exterior, i s'alça vora la casa, de dues plantes i coberta a dos aiguavessos. Des de l'any 2001 acull el **museu arqueològic de Son Fornés**.

El pou del Rei

És el pou d'ús comunitari més antic de la vila. Situat al final del carrer que li dona nom, que ja apareix documentat als inicis del segle XIV, quan es va eixamplar el camí que comunica aquest indret amb la vila. És de tipologia exempta, de pedra de marès, amb el coll de planta quadrangular, i un pilar a cada cantó que sostenen els dos travessers que serveixen de suport a les corrioles. Conserva les piques, adossades als costats, per abeurar els animals.

Just devora hi trobam els antics rentadors públics, de planta rectangular, amb una façana porticada amb pilars i arcs de mig punt i una teulada molt senzilla d'un sol aiguavés. Al seu interior, s'hi conserva la pica de rentar.

Santuari de la Mare de Déu de la Bona Pau

(Puig de Sant Miquel)

Aquest santuari ja apareix documentat l'any 1396, quan s'adjudicaren a l'ermità Bartomeu Aguilar dues cases al puig

d'en Romanyà, posteriorment dit de Sant Miquel, per part de la Universitat. Al 1525, Pere Mas deixà, en el seu testament, un cens anual de deu lliures a l'església del puig de Sant Miquel, que ja havia esdevingut santuari, sota l'advocació d'aquest sant. Al 1646, l'oratori fou reformat i s'hi col·locà, al 1647, una escultura de la Mare de Déu, adquirida pel consell municipal, que va ser renovada l'any 1845 i restaurada el 1987.

Al 1682 es fundà la confraria de la Mare de Déu, encara que fou l'any 1724 la primera vegada que el santuari apareix documentat sota l'advocació de la Mare de Déu de la Bona Pau. Durant el segle XVIII i part de la centúria posterior, continuà sota la jurisdicció de la parròquia i de l'Ajuntament que encarregava la seva cura a un regidor, conegut popularment com el batle del Puig.

Aquest terreny fou venut en pública subhasta, per 7.500 pessetes, a Lluís Pou Bonet i les propietats del santuari quedaren reduïdes a l'oratori, la casa annexa i la plaça. Els donats, mancats de la porció de terra de conradis, hi cessaren, tot i que els ermitans tornaren a residir-hi durant un curt període. Al 1909, fou cedit de forma efectiva a les filles de la Sagrada Família per part de Marià Gual de Togores, encara que la cessió ja havia estat ratificada (1900) per la comtessa d'Aiamans. Les religioses habilitaren la casa rústica com a casa d'estiu per als infants de les llars del Temple. Amb el romanent de l'extingida Caixa Rural de Montuiri, al 1946, es reformà l'oratori i la casa del donat, la qual fou novament renovada (1960). Des de 1974, s'hi localitza un establiment de restauració.

La façana de l'oratori presenta dues pilastres als extrems i dues més als costats del portal; aquest és de llinda, amb un frontó semicircular que acull un ninxolet, actualment buit, amb la data de 1941 al llindar. Més amunt del portal, hi ha un rellotge de sol, molt deteriorat, una claraboia circular i, com a coronament, una testera escalonada, amb quatre hídries, una damunt la part superior de cada pilastra i, al centre, una espadanya.

L'interior de l'oratori és de tipologia rural; té una planta rectangular d'una sola nau, dues capelles laterals, coberta de volta de canó, capçalera absidal amb coberta avenerada d'un quart d'esfera, i tribuna del cor. El retaule major presenta tres carrers, en el del centre la imatge de la Mare de Déu de la Bona Pau, a la dreta l'arcàngel sant Miquel, datada l'any 1587, i a l'esquerra sant Joan. La trona és de 1855 i la tribuna del cor, sostinguda per tres arcs rebaixats, és de 1869.

A l'esquerra de l'oratori, hi ha l'edifici ocupat pel convent i, contigu a l'església, un bloc amb una escala exterior de tipologia imperial, amb balustrada. Del sector dedicat a restaurant, destacam la carrera, aixecada a la part més alta sobre onze graons, i amb un coll de cisterna de secció octogonal i arc ogival.

Poblats talaiòtics de Son Fornés

El poblat es situa a 2,4 quilòmetres de Montuiri, a la carretera Ma-3200, que condueix a Pina, a uns quatre-cents metres del creuer transversal Algaida- Sant Joan.

L'any 1975 es va realitzar la primera excavació i fins a l'any 2008 s'han realitzat tretze campanyes de camp que han permès conèixer les transformacions socials d'una comunitat balear del Pla de Mallorca al llarg de més de mil anys. Així, al jaciment es poden reconèixer les modificacions urbanístiques del poblat i els canvis arquitectònics dels edificis al llarg del primer mil·lenni abans de la nostra era. Durant aquest temps, diferenciem tres períodes o èpoques: la talaiòtica (850-550 a.C), la post talaiòtica (550-250 a.C) i la clàssica-romana (del 250 fins a la conquesta militar de l'Estat romà l'any 123 a.C amb l'arribada del cònsol romà Quint Cecili Metel).

Del període talaiòtic es poden veure tres talaiots circulars, edificis ciclopis de caràcter col·lectiu propis d'una comunitat basada en relacions de reciprocitat i solidaritat. Un d'aquests talaiots és el més gran de Mallorca, amb un total de 17 metres de diàmetre, i una alçada conservada de més de 4 metres. Pel que fa als habitatges d'aquests antics habitants del Pla se n'han excavat set fins al moment.

La destrucció violenta de tot el poblat donà pas a una nova etapa de canvis, el període post talaiòtic, on sorgeixen noves relacions socials basades en la desigualtat. D'aquesta nova etapa hi ha documentats sis habitatges i la reutilització del tercer talaiot per a ser emprat com a possible santuari.

La progressiva intensificació de les relacions amb el món púnic i la consolidació del món romà al llarg del segle I a.C es tradueixen en

una agudització de les diferències socials. Noves necessitats donaren lloc a la construcció de nous recintes d'habitacions, dels quals se'n coneixen 18, que alhora podien funcionar com a tallers, i un santuari en forma de ferradura en magnífic estat de conservació.

El centre d'interpretació d'aquest jaciment, el Museu Arqueològic de Son Fornés, està ubicat al Molí d'en Fraret, a la sortida de Montuiri en direcció a Sant Joan per la Ma-3220.

Petra

Referències històriques

El municipi de Petra té una extensió aproximada de 70 km² i una població de 3.073 habitants (dades de 2008). Fa partió amb els termes municipals de Sant Joan, Sineu, Ariany, Santa Margalida, Artà, Sant Llorenç des Cardassar, Manacor i Vilafranca de Bonany.

Al municipi es troben catalogats uns 40 jaciments arqueològics de diferents etapes històriques, fet que demostra la gran intensitat de presència humana a la zona ja en èpoques molt antigues. Podem destacar les coves de ses Cabanasses, de ses Comunes Noves, de Son Monserrat, etc.; els conjunts talaiòtics de Son Homar, Termenor, es Castellots, etc.; les coves d'enterrament de Son Maimó, les restes des Bosc Vell, es Cabanells Nous, sa Font, etc. De l'època romana s'han recuperat notables troballes, com ara àmfores, ceràmiques diverses i urnes funeràries.

Durant l'època islàmica, Petra pertanyia al *juz* o districte de Yynaw-Bitra. Aquest districte, després de la conquesta catalana, correspongué al rei Jaume I.

El 1607 es donà l'aprovació canònica per a la fundació d'un convent franciscà i al final d'aquest any hi arribaren els primers germans de la congregació. Poc després s'inicià la construcció de les dependències del convent i una església.

Entre 1949 i 1952, hi hagué els primers intents de segregació del nucli d'Ariany, i finalment, el 1982 aquest municipi es va separar del de Petra.

>> Petra_Punts d'interès

Punts d'interès

Convent i església conventual de Sant Bernardí

El convent de franciscans observants de Sant Bernadí de Sena fou fundat l'any 1607, per iniciativa del pare Pere Santandreu, guardià del convent de Sant Francesc de Palma i natural de Petra. Immediatament es construí un primer temple, l'espai del qual correspon a l'actual capella de Betlem. El 1657 es començà a bastir l'església i les obres, dirigides pel mestre d'obres Francesc Oliver, acabaren el 1677. A finals del segle XVII s'enllestí el claustre i la major part de les dependències del convent.

A la primera meitat del segle XVIII, hi estudià fra Juníper Serra. La comunitat religiosa fou exclaustrada amb la desamortització de 1835 i foren venudes bona part de les dependències conventuals. El 1969 els franciscans menors tornaren al convent, amb un espai sensiblement reduït.

L'església conventual, de tradició renaixentista, té un portal major amb arc de mig punt a la façana principal, absis de murs convergents i volta cassetonada. Als laterals, hi ha els nínxols que ocupaven sengles imatges de sants franciscans, avui desaparegudes. A l'esquerra de la façana s'alça el campanar, de secció quadrada. L'antic portal del convent, de llinda, se situa a l'esquerra de la façana del temple.

L'interior presenta una nau, amb coberta de volta de canó i sis capelles laterals, obertes amb un arc de mig punt. El presbiteri, de murs convergents, acull el retaule major, de 1721, presidit per una talla de la Immaculada, amb sant Joan de Capistrano i sant Jaume de la Marca als laterals i sant Bernadí, titular del temple, a l'àtic.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la de les Ànimes o del Sant Crist; la de santa Clara; el portal lateral; la de sant Antoni de Pàdua; la de la Mare de Déu dels Àngels i la de sant Bonaventura. Al costat de l'esquerra o de l'Evangeli, hi ha la capella del Betlem, la del Beat Ramon Llull, la de l'antic orgue, la de sant Francesc (amb retaule obrat per Gaspar Oms Batle al 1723), la de sant Dídac o de Sant Salvador d'Horta, i la de santa Rosa de Viterbo, amb una imatge de sant Miquel a l'àtic. Tots els retaules són barrocs.

La sagristia conté una pica rentamans amb una imponent decoració barroca i amb la data de 1727. Hi ha també un museu dedicat a exposar objectes de culte i a recordar les missions californianes del beat Juníper Serra. Del claustre només es conserven alguns vestigis i uns arcs corresponents a la reconstrucció parcial que féu l'arquitecte Gabriel Alomar. A l'antic corredor d'accés a les estances conventuals, es conserven unes interessants pintures murals.

>> Museu de Fra Juníper Serra

>> Plaça de Ramon Llull

>> Plaça de Fra Juníper Serra

>> Convent i església conventual de Sant Bernadí

Davant el convent s'aixeca un monument que commemora el bicentenari del naixement de fra Juníper Serra. Les quatre rajoles que decoren la peanya representen diversos motius de la vida del franciscà petrer: la primera, en el convent, vora la casa familiar; la segona, de missioner, en acció de predicar; la tercera, en el moment de rebre la comunió, abans de morir i la quarta, la missió de San Carlos Borromeo, on va morir.

Casa pairal de Fra Juníper Serra i Museu i Centre d'Estudis Fra Juníper Serra

Aquesta casa està situada en el número 6 del carrer del Barracar Alt. Miquel Serra, després conegut amb el nom religiós de fra Juníper, nasqué l'any 1713 a la casa dels seus padrins paterns, situada a fora vila i als cinc anys, es traslladà amb la seva família a aquesta casa. La casa fou comprada l'any 1930 pel Rotari Club, per 22.000 pessetes, i la regalà a l'ajuntament de la ciutat de San Francisco. Des de l'any 1981, és administrada per la Societat d'Amics del Pare Serra. Constitueix un habitatge representatiu dels petits propietaris pagesos del pla de Mallorca dels segles XVII i XVIII.

Té una façana de dues plantes d'alçat, amb portal forà d'arc rodó adovellat, i compta amb una finestreta al primer pis, amb ampit. Una placa a l'esquerra del portal recorda l'evangelitzador de Califòrnia: *"Casa solariega del V P Fray Junípero Serra OFM Apóstol de California. 1713-1784. El Ayuntamiento y pueblo de Petra"*.

L'interior mostra un sòl amb un senzill emmacat central amb decoració geomètrica. Un arc rebaixat de petites dimensions s'obre en la paret mestra que separa els dos aiguavessos. La cuina es situa en el segon aiguavés, a l'esquerra. Al corral, hi ha un forn de pa. Del primer pis, molt senzill, en destaca una cambra.

Al costat de la casa pairal, al fons d'una carrera, es troba el Museu de Fra Juníper Serra, creat l'any 1959 pels Amics de Fra Juníper Serra. El portal forà és d'arc rodó, amb un carcanyol que mostra l'escut de la família Serra i una creu. Hi ha una porxada amb dos arcs rebaixats, així com un coll de cisterna de secció quadrangular. La campana prové de la Missió de Santa Bàrbara del Camino Real (Califòrnia).

A l'interior, la planta baixa es dedica a museu de la vida i obra del beat, amb algunes sales que contenen documentació escrita relacionada amb la seva vida (sermons, cartes...), així com informació gràfica del món americà que recorregué (mapes, pintures, gravats...). La sala de les maquetes, a l'esquerra de l'entrada, conté les maquetes de fusta de les missions fundades per fra Juníper. Una escala en escaire condueix al primer pis, on destaca la sala de les pintures, com la del martiri de fra Lluís Jaume. En aquesta planta també hi ha una biblioteca especialitzada en la figura del beat Juníper.

Plaça de Fra Juníper Serra i plaça de Ramon Llull

Les dues places del centre de Petra es dediquen a fra Juníper Serra i a Ramon Llull, i se situen tangencialment. La primera compta amb

>> Casa pairal de Fra Juníper Serra

un monument al beat petrer, amb una escultura obrada per Guillem Galmés l'any 1913, col·locada amb motiu del segon centenari del naixement del missioner. És de pedra de Santanyí i presenta una peanya troncopiramidal amb els escuts dels franciscans, de la família Serra i de la vila de Petra, a més d'una inscripció commemorativa.

La plaça de Ramon Llull era la tradicional plaça de l'Abeurador i actualment és anomenada popularment plaça del Brollador.

Casals del carrer de Ciutat

En el carrer de Ciutat, hi trobam diversos casals, com **can Lloveta**, situat al cantó del carrer d'en Font, datat del segle XIX. Originàriament ocupava tota la illeta, però posteriorment fou enderrocada en part. Mostra un antic portal d'arc rodó, convertit ara en finestra i destaca també una finestra atrompetada. El primer pis acull tres finestres a la façana principal i dues més al lateral, totes amb ampit.

Can Torrella es situa davant can Lloveta. Data dels segles XVI i XVII tot i que fou molt reformat en els segles XIX i XX. L'antic arc rodó del portal forà es convertí en portal de llinda. Es poden observar els arcs de descàrrega inserits dins el mur.

Davant can Torrella s'alça **can Oliver**, antigament dedicat a celler de can Torrella i que l'any 1912 passà a la família Oliver. El celler es conserva, i presenta tres naus separades per dues filades de pilars que aguanten els arcs i la coberta de voltes d'aresta; fou reformat

a la segona meitat del segle XIX. Conserva també el cup de vi. A la planta alta de l'edifici hi funcionà el primer cinema del poble.

Església parroquial de Sant Pere

La primera referència apareix documentada a la Bul·la d'Innocenci IV, de l'any 1248, amb el nom de Sancti Petri de Petra. La primera construcció ocupava el solar de l'anomenada Rectoria Vella. Pel que fa a l'església actual, sembla que substitueix un segon temple, el primer que ocupà l'actual solar, que el 1563 tenia quatre capelles. L'edifici que ens ha arribat, que segueix un estil gòtic tardà, té una llarga història d'obres, ja que es començaren l'any 1583 i no s'acabaren fins al 1766. El campanar s'aixecà el 1669 i el 1689 s'inaugurà la capella del Roser. L'església es beneí el 1730, però les obres continuaren fins el 1766, amb la coberta dels tres trams més propers a l'entrada. El presbiteri data de 1797.

La façana és un parament dividit en cinc cossos separats per motllures, amb un gran rosetó superior, coronat per una barana de plafons calats; als laterals s'alcen dos volums que simulen torres embegudes de secció octogonal. El portal major es troba inacabat.

L'alçat lateral mostra, a la part superior, els set grans arcs rodons que ajunten els contraforts. El portal lateral, que data de 1911, fou obrat per l'escultor Guillem Galmés i conté la imatge de santa Praxedis.

El campanar s'aixeca vora la capçalera, té 31 metres d'alçada i està dividit en sis cossos separats per motllures; en els tres

>> La Rectoria

>> Can Lloveta

>> Església parroquial de Sant Pere

cossos superiors hi ha finestres geminades i, al capdamunt, un coronament piramidal.

L'interior del temple mostra una planta d'una sola nau que es divideix en set trams, amb coberta de volta de creueria. Té set capelles laterals a cada costat, introduïdes per arcs apuntats; l'ingrés o peu del temple mostra una tribuna amb volta de creuer. El presbiteri és poligonal amb nervadures i conté l'altar major, amb un retaule que data de 1790, presidit per una imatge de sant Pere, procedent del convent de Sant Domingo de Ciutat. Als costats del retaule hi ha dos portalets renaixentistes. Vora el presbiteri, des de 1980, hi ha la pica baptismal, on fou batejat fra Juníper en 1713, que data de 1588, és octogonal i fou treballada per Joan Antic i Miquel Abraham.

Les capelles de la drete o de l'Epístola són: la de sant Cosme i sant Damià, amb una pintura gòtica sobre taula, amb la representació dels sants titulars; la de santa Bàrbara; la de sant Antoni Abat; el portal lateral, amb l'orgue al capdamunt, que data de l'any 1608, obra dels germans Caimari; la de la Mare de Déu dels Dolors, amb una imatge obra de Guillem Galmés; la de santa Praxedis, patrona de la vila; i la de sant Sebastià, amb un retaule manierista que data de 1603 i que, a més de la imatge del titular, conté dos llenços que representen Cabrit i Bassa, defensors del castell d'Alaró.

Les capelles de la part esquerra o de l'Evangeli: la del beat Juníper Serra; la de sant Josep, amb un retaule barroc de Gaspar Horns; la de Sant Crist de les Ànimes; la capella fonda o del Roser, obra barroca

de finals del segle XVIII amb una cúpula dividida en vuit segments, pilastres amb motllures helicoidals i retaule barroc, dissenyat per Gaspar Ribas, i presidit per la imatge de la Mare de Déu del Roser, obra de Melcior Guasp; la de la Immaculada, amb una imatge obra de Guillem Galmés; la de santa Aina, amb un baix relleu policromat del segle XV al centre, taules pictòriques laterals amb la data de 1611 i un llenç del beat Juníper Serra, amb una relíquia a la part inferior; i la del Cor de Jesús, amb una imatge també obra de l'escultor Galmés.

A la drete de l'altar major, amb entrada per un portal renaixentista, hi ha la sagristia, datada al 1723. A més de la calaixera, de la pica rentamans i de diverses pintures, com la de santa Bàrbara, conserva un vestit ornamental litúrgic, anomenat tern, del segle XV, de vellut verd amb guarniments brodats d'or i seda.

La Rectoria

Es troba situada davant el portal major de l'església parroquial. Al barri des Barracar es conserva el topònim de la Rectoria Vella, potser l'antecedent de l'actual. L'any 1570 s'iniciaren les obres i ha estat molt reformada al llarg del temps.

La façana mostra una altura, si bé el casal en té dues, ja que la planta baixa es troba semisoterrada. El portal forà és d'arc rodó adovellat i a la drete hi ha dues finestres amb ampit. A la drete de la carrera, davant la façana, hi ha uns arcs regionalistes, del segle XX, que configuraven una arcada destinada a un altre edifici. A la vora, s'alça

>> Santuari de Nostra Senyora de Bonany

el monument a la Pageda, escultura obrada per Josep Gayà Font. A la façana esquerra de la principal, en destaca el relleu de sant Vicenç Ferrer, que predicà a Petra l'any 1413; al costat, hi ha l'escut del rector Riera Font, un dels impulsors de les obres de l'edifici.

Santuari de Nostra Senyora de Bonany

El santuari es troba situat dalt del puig de Bonany, antigament anomenat puig d'en Burguès i puig de Maria, una àrea natural de 331 hectàrees de superfície. La tradició sobre l'origen de la Mare de Déu de Bonany és la típica narració de la Verge Trobada: els cristians amagaren la imatge en una cova durant la dominació islàmica, i després de la conquesta catalana fou trobada per un pastor en una cova dels voltants de la font de la Mare de Déu. Les primeres notícies del santuari es remunten al 1606, quan el rector de Petra hi promogué un petit oratori. El nom de Bonany sembla que data de 1609, quan una previsible mala anyada fou convertida en una bona collita per intercessió de la Mare de Déu després d'una processó al santuari, quan plougué abundantment.

L'església és d'estil historicista d'arrels neobarroques, bastida entre 1920 i 1925 sobre un temple barroc ampliat el 1697 i enderrocats l'any 1919, excepte la façana de l'atri, que data de 1789. Aquesta primera façana, corresponent al vestíbul o atri del temple, presenta un portal amb frontó corbat, que mostra l'escut de Petra i la data ja esmentada de 1789; aquest bloc constructiu apareix coronat per una barana calada que dona pas a un terrat sobre el qual s'aixeca la part superior de la façana de l'oratori pròpiament dita, projectada per

Antoni Giménez Vidal, amb un rosetó coronat per l'escut de Bonany i dues torrasses laterals. L'autor dels plànols del temple fou l'ermità Agustí.

L'interior és de planta de creu llatina, sense capelles laterals i amb tribuna als peus. La coberta és de volta de canó amb llunetes, dividida en tres trams, i una cúpula al creuer. L'alçat de la nau mostra dues pilastres a cada lateral, d'ordre compost. Al creuer, hi ha quatre esveltes columnes estriades que comuniquen amb les corresponents petxines.

Al presbiteri, s'hi venera la imatge de la Mare de Déu de Bonany, una talla de fusta medieval, sedent, situada en el centre d'un cambril amb retaule barroc. El retaule major procedeix de l'església parroquial de Petra i fou restaurat per Bartomeu Amorós l'any 1941. Mostra les imatges de sant Pau Ermità, sant Antoni Abat i, a l'àtic, santa Catalina Tomàs. Als braços del creuer hi ha les imatges de sant Josep, a la dreta, i el Sant Crist, a l'esquerra. Al costat de l'Epístola, o de la dreta, de la nau hi ha sant Sebastià i sant Joan Baptista, mentre que a l'esquerra o l'Evangeli, hi apareixen santa Bàrbara i sant Miquel. Sota la tribuna, tenim el retaule de sant Gabriel i el Betlem.

A més, el santuari compta amb un espai destinat a hostatgeria, edificada el 1917, amb cel·les i altres serveis per als pelegrins. Des de 1896 fins 1990, el santuari fou conduït pels ermitans de Sant Pau i Sant Antoni. Actualment es troba a càrrec d'uns donats.

>> Fonteta de la Mare de Déu

>> Creu de Juníper Serra

Al coster de llevant del puig es localitza **la Fonteta de la Mare de Déu**. Quan els ermitans arribaren a Bonany, la fonteta era un simple albelló; la canalitzaren i bastiren un conjunt de marjades que serviren per a millorar l'hort dels Ermitans. Al 1915, els ermitans construïren una cova de pedres, on col·locaren una imatge de marès de la Mare de Déu, amb estalactites procedents de la cova d'en Tugores.

Davall l'esplanada de davant el santuari s'alça la **creu de Juníper Serra**, aixecada en memòria de l'evangelitzador de Califòrnia l'any 1949, en commemoració del segon centenari del comiat de fra Juníper del poble. La tradició conta que fou aquí, al lloc conegut amb el nom de la penya del Calvari, on el pare Serra dirigí les darreres paraules als petrers abans de partir cap a Amèrica. L'estil de la creu recorda les creus bastides amb troncs i branques d'arbres que Juníper Serra aixecava on decidia fundar una missió.

Molins

Es té constància que a Petra existien 19 molins fariners, 12 dels quals han arribat als nostres dies: vuit es conserven dins el nucli urbà, tres a les proximitats i un a les afores. Destaca l'agrupació que dona nom al carrer dels Molins i a la costa dels Molins, on hi ha sis construccions: el molí d'en Corba, el d'en Penya, **el d'en Tromper**, el d'en Guillem Font, el d'en Font i el **molí d'en Xim**, que ja molia el 1748 i fou el darrer que funcionà.

A l'altra banda del poble, vora la carretera de Son Serra, es localitzen altres dos molins, mentre que els quatre restants es troben a les proximitats del nucli urbà.

Son Santandreu

Aquestes cases de possessió se situen a migjorn del terme de Petra, baix el puig de Bonany. L'any 1652 la finca era propietat de Miquel Miralles Eixeló, i es dedicava a conreu de cereals, encara que també comptava amb un hort. L'any 1695 era de Joan Mir Miralles i el 1737 havia passat al mercader genovès Carlo Fonticelli Weimer. El 1767 era de Josep Fonticelli Socies, i comptava amb un gran celler. El 1865 era propietat de Bartomeu Castelló i tenia una superfície de 273 quarterades. Posteriorment, la finca es dividí en dues parts, Son Santandreu o Son Santandreu Vell i Son Santandreu Nou. Son Santandreu Vell, el 1995 era de Bartomeu Barceló Pastor, mentre que Son Santandreu Nou era d'Isabel Roses Montis.

Les cases s'aixequen sobre un antic poblament talaiòtic, del qual queden poques restes. La façana de les cases és de tres plantes d'alçat, amb un portal d'arc rodó a l'esquerra i dos arcs escarsers més a la dreta; el de l'esquerra conté un coll de cisterna i el de la dreta un portal de llinda; més amunt, hi ha una balconada amb balustrada. El porxo acull sis finestres apaïssades. Conserva la capella, amb coberta de volta d'aresta i amb un retauet del segle XVI. A l'esquerra de les cases, s'hi situa el celler, de grans dimensions, amb pilars de secció quadrada i coberta de voltes d'aresta.

Porreres

Referències històriques

El terme municipal de Porreres té una extensió de 87 km² i una població de 5.272 habitants (dades de 2008). Fa partió amb els municipis de Montuïri, Sant Joan, Vilafranca de Bonany, Felanitx, Campos i Lluçmajor.

El nom del municipi es deu a que, l'any 1231, Nunó Sanç va cedir a Guillem de Porrera l'alqueria d'Alquazor i els rafals Maffumet i Totzeta. Així, el conjunt d'aquestes terres prengué el nom del nou propietari i passà a anomenar-se alqueria de Porreres. A la vegada, el llinatge de l'esmentat Guillem tenia l'origen en el poble d'on era originari: Porrera, vila de la comarca del Priorat (Tarragona).

La gran quantitat de molins i possessions són bona prova que la principal activitat econòmica que ha marcat el terme

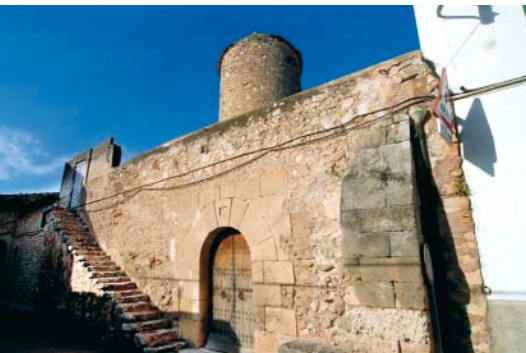
municipal al llarg de la història és, com a la resta de municipis del Pla de Mallorca, l'agricultura i la ramaderia. Els cultius predominants han estat els cereals, l'ametler i la vinya. De la tradició vinícola ja en deixà testimoni el cardenal Despuig (1784) a la vinyeta que il·lustra el mapa, on també s'informa del cultiu de safrà. Més modernament, la producció de l'albercoc ha estat l'activitat per la que Porreres ha destacat notablement, en elaborar la major part de les orellanes de Mallorca.

Les primeres evidències de presència humana es remunten a la prehistòria, amb una trentena de jaciments arqueològics. Del període pretalaiòtic es conserven coves, utilitzades com a habitatges i llocs d'enterrament, i del talaiòtic trobem restes de talaiots, com el del Pou Salat, i de necròpolis, com Son

>> Golg, en el camí de Monti-sion

>> Moli d'en Tòfol

>> Moli de Son Porquer

Redó i la des Pagos. De l'època romana, podem destacar una làpida funerària, localitzada als terrenys de Son Cota.

A l'època islàmica, Porreres pertanyia al *juz'* de Manaqur. La presència musulmana es pot trobar també en alguns topònims àrabs d'alqueries i rafals i en monedes aràbigues.

En el *Llibre del Repartiment* es documenta la concessió de les terres de Porreres a Nunyo Sanç. Amb la mort d'aquest (1241), els béns passaren al seu parent més pròxim, el rei Jaume I. L'església de Porreres es ressenya per primera vegada l'any 1242 i a la Bul·la d'Innocenci IV (1248) ja s'esmenta com a parròquia. L'any 1300, Porreres fou declarada pobla reial segons les ordinacions de Jaume II de Mallorca.

Durant el segle XIV, una comunitat jueva residí a Porreres i s'hi documenta l'existència d'un call. La seva activitat econòmica es basava en el comerç i en el préstec de diners.

Les exclaustacions fetes a partir de 1835 afectaren a religiosos porrerencs i, sobre tot, a les terres del patrimoni de Monti-sion.

Al segle XX, la producció de l'albercoc ha estat l'activitat per la que Porreres ha destacat notablement, en elaborar la major part de l'albercoc sec.

>> Església parroquial

>> La Rectoria

>> El Centre Catòlic

>> Església parroquial

de Nostra Senyora del Carme, amb diferents pintures als costats; la de les Ànimes, presidida per un santcris barroc i un retaule de 1752; el portal lateral, amb l'orgue al capdamunt; la de sant Antoni Abat, amb un retaule barroc molt auster, possiblement de l'església antiga; la del Sant Crist, d'estil barroc; i la dels tres Arcàngels, amb el retaule barroc, de principi del segle XVIII, obra de Domingo Ferrer.

A les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli tenim: la del baptisteri, datada al 1894; la de la Sagrada Família, amb un retaule barroc; la de sant Sebastià, amb una imatge de sant Bartomeu i una de sant Vicenç de Paül; la de sant Josep, amb la imatge del titular obra d'Adrià Ferran, de principi del segle XIX i una imatge de la Mare de Déu Morta a la predel·la; la capella fonda o del Roser, de planta octogonal, amb coberta en forma de cimbori rectangular i dues capelletes als laterals; la de sant Roc, amb el retaule, barroc, que es treballava l'any 1726; i la de sant Vicenç Ferrer, que podria datar del segle XVII, provinent de l'església anterior. Hi ha també una roda de campanetes, de 1701.

El tresor de la parròquia conserva diversos objectes litúrgics de gran valor: una arqueta per a la reserva eucarística (finals del segle XIV), la creu processional gòtica (segle XV), obra d'Antoni Oliva, el reliquiari gòtic i la custòdia neogòtica, feta per l'orfebre Fuster el 1864. També és destacable el cadiat gòtic del cor, procedent de l'església de Sant Francesc de Palma, obra de Macià Bonafè (1447-55). El temple conserva una Mare de Déu gòtica, en fusta tallada, obra de Gabriel Mòger II, de principis del segle XVI.

>> Porrones_Punts d'interès

La Rectoria

La Rectoria, datada en el segle XVIII, presenta una façana de dues plantes d'alçat. A la planta baixa, el portal forà s'aixeca sobre quatre graons i mostra una llinda amb motlures lineals, mentre que els brancals presenten estries verticals; el conjunt apareix inscrit dins el perímetre d'un portal rodó, potser indicatiu del portal anterior a les obres del segle XVIII. A més de finestres rectangulars, a l'esquerra del portal observem una capelleta amb una creu de fusta. Al primer pis hi ha una galeria de tres arcs rebaixats, sostinguts per dues columnes exemptes, amb èntasi, i dues pilastres embegudes en els laterals; en el centre de la pareteta de protecció hi ha un medalló amb el relleu de sant Francesc. L'interior, a més d'obres d'art religiós, conté l'arxiu parroquial.

El Centre Catòlic (C/ Bisbe Campins, 13)

És un edifici regionalista, que data de 1935, de dues plantes d'alçat. La planta baixa mostra tres grans obertures d'arc rodó de la qual la central comunica amb l'escala d'accés a l'edifici. El primer pis configura també tres obertures, a manera de finestres balconeres; però només la central apareix emmarcada per un arc rodó, que també engloba una finestreta semicircular, ja que les laterals s'inscriuen en un espai rectilini, amb llinda; el balcó que presideix aquest pis presenta una barana de balustres, excepte en el cos central, on s'identifica la inscripció "Centre d'Acció Catòlica". El coronament de la façana mostra una decoració vegetal en els extrems, sengles balustrades en els eixos de les obertures laterals i, en el centre, un frontó corbat que engloba tres arquets de mig

punt; l'escut de Porrones apareix en els extrems del coronament. L'interior actualment es dedica a restaurant i conserva l'escenari per a representacions teatrals.

L'oratori de l'Hospitalet

Va ser la capella de l'antic hospital de la vila, que apareix documentat per primera vegada en 1457. Abans, però, segons una hipòtesi, va ser la seu de la primera església de Porrones, documentada el 1242 (a les obres de restauració realitzades en el 1879 aparegué una taula gòtica que representava els antics patrons de la vila, sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista). L'edifici fou restaurat el 1655 i el 1879.

La façana té un portal de llinda, sense ornamentació, i una claraboia circular més amunt. El coronament és una testera triangular, sense ornamentar, amb una creu com a remat. El lateral esquerre es troba adossat a un edifici modern. Té planta rectangular, amb coberta de volta de canó a l'interior, mentre que a la sagristia, la coberta és de creueria.

Casa Bel·la (C/ de l'Hospital, 9)

Era l'antiga escrivania de Porrones, documentada en el segle XV. Té un alçat molt baix, amb planta baixa i porxo (evidenciat per una finestra a la dreta de la façana). El portal és de llinda, amb un nínxol d'arc ogival motllurat, actualment buit, i finestra quadrangular atrompetada a la dreta. Té una volada de pedra que aguanta dues filades de teules.

>> Església de sant Felip Neri

>> Oratori de l'Hospitalet

>> Santuari de Monti-sion

La Quartera (C/ de Nunó Sanç, 1)

Aquest edifici, conegut popularment com *sa Cortera*, és una casa d'origen medieval, de dues plantes d'alçat i un portal de llinda, amb un frontó triangular, amb l'escut de la família Llompart. A l'esquerra hi ha una finestra i dos travessers de fusta. El seu nom indica que antigament es destinava a magatzem de gra.

Església de sant Felip Neri (C/ Sant Roc – C/ Passaratx)

Es tracta del temple de la congregació de l'Oratori, construït entre 1886 i 1911, en uns terrenys cedits per Mn Joan Barceló Móra. La titular de l'església és la Immaculada Concepció. El projecte és de Pere d'Alcàntara Peña, amb la intervenció de Joan Sureda, autor del frontis.

La capella té una única nau, coberta de volta d'aresta, amb llunetes, i quatre capelles laterals amb coberta de volta de canó. En el creuer hi ha una cúpula. El Sant Crist és la mateixa imatge que presidia el convent de Sant Domingo de Ciutat. Es conserven obres pictòriques de Vicenç Furió i de Llorenç Cerdà.

Creus de Terme

Hi ha un total d'onze creus dins les terres porrerenques si comptam entre elles els monuments dels goigs a la pujada a Monti-Sion. Totes tenen un gran valor històric i artístic però, lamentablement, algunes no es conserven en l'estat que seria desitjable. En podem citar alguna, con la **creu des Pont** (s. XV), la **creu de la Marina** (s. XV- XVI), o els diferents Goigs de la pujada a Monti-Sion (realitzades entre els segles XV i XVII).

Oratori de la Creu d'en Nét

L'oratori de la Creu d'en Nét és un temple situat al costat del cementiri de la vila de Porreres. Conserva al seu interior una creu que va ser aixecada en memòria de Mossèn Nét, rector de Porreres, del segle XVI o XVII. L'església fou construïda el 1772.

Molins

Fins a 36 torres de molí es localitzen dins el terme de Porreres, i a més es tenen notícies d'altres quatre edificacions que foren derruïdes. Deu d'aquests molins es troben al mateix nucli urbà i quasi la meitat dels molins són emprats com a habitatge. Tipològicament la majoria són torres de molí amb base. Alguns, com el molí des Pont o el molí de Son Gornals, conserven encara alguna mola, però en la majoria de casos no existeixen restes de la maquinària. Pel que fa a les dades de construcció, sembla ésser que el més antic és el molí d'en Recó, que pertany al segle XVII. La majoria foren edificats durant els segles XVIII i XIX i abandonats a principi del XX.

De les 36 edificacions que hem citat, se'n poden destacar el **molí d'en Tòfol** i el **de n'Amengual** al nucli urbà, i el **molí des Recó**, el **molí de Son Mora**, els **molins de ses Talaies**, el **molí de Son Gornals** i el **de Son Porquer**, a fora vila.

Monti-sion

La fundació del santuari data del 1498, dedicat a la Mare de Déu de Monti-sion, amb reformes al llarg del segle XVIII, que afectaren l'església i l'ornamentació. En el col·legi de Gramàtica, datat en 1530,

>> Interior del Santuari de Monti-sion

>> Celler de la possessió Es Pagos

s'hi ensenyava gramàtica llatina amb la finalitat de poder ingressar a l'Estudi General Lul-lià, posteriorment Universitat Literària. Es clausurà el 1835, a partir del canvi de sistema a l'ensenyament. Entre 1850-55 hi hagué una comunitat de missioners, dirigida per monsenyor Cabrera. Des d'aleshores la custòdia del santuari restà en mans d'un donat. En 1892 hi hagué noves obres de restauració.

El santuari es troba en el cim del puig homònim, de 245 metres d'altitud, que fa part del massís de Randa, concretament a la serra de sa Mesquida. Una escala condueix des de l'exterior a la façana de llevant, on hi ha el portal forà, d'arc rebaixat que condueix al vestíbul, amb volta rebaixada. Del vestíbul, un portal de llinda, coronat per un nínxol amb una imatge de la Mare de Déu, comunica amb la porxada interior i amb el claustre. Aquest és porticat i de planta pentagonal irregular, cosa única a Mallorca; en el centre del pati hi ha un regruix de perímetre quadrangular que configura una esplanada que marca l'aljub o cisterna; enmig en destaca un coll de cisterna de secció hexagonal, amb una pica i el corresponent bastiment, de ferro.

El temple se situa a l'ala nord, i presenta una façana amb portal de llinda; el cos superior mostra un rosetó i tres obertures de mig punt, amb un campanar de paret al coronament. L'interior és de nau única, amb dos trams i presbiteri (sobre tres graons) i dues capelles laterals als costats. La coberta és de volta de creueria, sostinguda per mènsules i amb els trams separats per arcs apuntats. El retaule major té cambril, amb un retaule neogòtic inserit en un arc rodó ample,

>> Porreres_Punts d'interès

que conté una imatge gòtica de la Mare de Déu de Monti-sion, tallada en marbre, amb un escut a la part inferior, possiblement de la família Dusai, benefactora del temple. A l'esquerra hi ha la sagristia, que encara conserva ex-vots o promeses a la Mare de Déu.

L'antiga aula de gramàtica es conserva al lateral de ponent. Té un portal de llinda i, a la vora, el relleu d'un tinter i un quadern amb la inscripció *Dilicet Dñs portas Sion dil. Dñs portas studiosorum*. A la sobrellinda es troba l'escut de Porreres. L'interior és una estança rectangular, amb coberta de volta de canó, amb tres arcs amb pilastres llises i pedrissos adossats a la paret. A la dreta de l'església, després d'un vestíbul, amb la cuina a la dreta, hi ha el refetor o menjador, que conserva tres trams de volta d'aresta i, a l'esquerra, es pot observar una pica d'aigua sostinguda per una mà. Segons l'Arxiduc, *"hi ha 12 estances per als estudiants, amb cambra amb mitjanada i una petita cuina, lavabo i penjador de roba; damunt la cambra hi ha un lloc per a la conservació de llenya; fins a vuit estudiants dormien en cada una de les cambres. Altres allotjaments es destinaven als professors i als servents, en total unes 20 cambres"*.

Es Pagos

Situat a la carretera de Porreres- Vilafranca, a prop de la possessió de Sant Martí i al capdamunt d'un turó alterós. Al 1564 pertanyia a l'honorable Ramon Nicolau (des Pagos) i hi havia cases, amb celler i molí de sang, una guarda de 275 ovelles i una guarda de vint pagos o paons, informació sens dubte relacionada amb el nom de la possessió, ja que, a més a més, aquestes vistoses aus eren objecte de

caça furtiva. També hi havia dos esclaus. Al 1661 era de Margalida Nicolau. Al 1863 era propietat de Felip Villalonga-Mir.

La façana és de tres plantes. El portal forà és d'arc rodó, coronat per l'escut dels Villalonga-Mir, de marbre. A ambdós costats del portal, s'obri un conjunt de portals, amb l'alternança d'obertures de llinda i d'arc rodó. Sobre cada un dels portals laterals, hi ha un terradet. La segona planta mostra un total de set finestres, totes balconeres excepte la central, sobre l'escut. El porxo presenta set finestrans apaïats.

L'entrada o vestíbul té coberta de creueria i distribueix diversos portals de llinda. Un arc rebaixat condueix a la clastra. A la banda dreta, hi destaca el coll de cisterna, de secció octogonal, i amb el relleu d'un paó o pago al ferro. Més a la dreta, hi ha el celler, una gran estança de volta, amb bótes congrenyades. A l'esquerra, hi ha la casa dels amos. Davant l'entrada, es conserva un rústic colcador.

La capella presenta un tram de volta de creueria helicoidal, amb clau de volta amb l'escut dels Villalonga-Mir, i, al presbiteri, coberta de volta rebaixada. Presideix l'estança un retaule dedicat a la Immaculada.

>> Vista general del poble de Sant Joan

>> Pla de Mallorca_Sant Joan

Sant Joan

Referències històriques

El terme municipal de Sant Joan té una superfície de 38,5 km² i una població de 1.847 habitants (dades de 2008). Confronta amb els municipis de Montuïri, Sineu, Lloret de Vistalegre, Vilafranca de Bonany, Petra i Porreres.

El municipi pren el nom del patró i titular de l'església, Sant Joan Baptista, temple que ja apareix documentat l'any 1249 com a Sant Joan de Sineu. Aquesta advocació ha estat relacionada també amb els propietaris de sa Bastida, de llinatge Sant Joan.

A Sant Joan es troben catalogats 42 jaciments arqueològics, la major part d'ells en molt mal estat de conservació. Del període pretalaiòtic es conserven les coves de la Bastida, la del Camp Rafal, dels Calderers, la coveta del Camp Vell, etc. Per la seva banda, de l'època talaiòtica cal destacar les necròpolis de Carrutxa i Son Gil, els sistemes hidràulics del pou Vell de la Bastida i de la Baronia, etc. De l'època romana s'han trobat ceràmiques a Son Munar, el Pujol, el turó de Pinyella i el puig de Sant Onofre.

En el període islàmic, Sant Joan es trobava a la zona sud del districte de Yíynau-Bitra. No hi havia cap nucli urbà i la població estava dispersa per alqueries i rafals, com Alhamar, Carrutxa, Binifarda, les

Algorfes i Maham. S'han trobat restes de ceràmica islàmica a l'hort de Son Baró, el turó de Pinyella, la Bastida, el Pujol i Son Gual.

Després de la conquesta, l'any 1230, l'alqueria Alhamar va ser el centre al voltant del qual va sorgir la vila. Poc després es bastí la primera església de Sant Joan, dalt del puig de Consolació, que depenia de la parròquia de Santa Maria de Sineu. Però l'any 1298, el bisbe Ponç de Jardí va crear la parròquia de Sant Joan, segregada de la de Santa Maria de Sineu.

A la primera meitat del segle XIX, varen ser freqüents les sequeres, que ocasionaren importants pèrdues a l'agricultura. L'any 1850, com a mida per a solucionar la greu situació, l'Ajuntament acordà obrir nous pous i aprofundir-ne d'altres.

L'any 1870, s'instal·là a Sant Joan la congregació de les germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

Fins a mitjans del segle XX, l'activitat econòmica predominant era l'agricultura i la ramaderia. A finals del segle XX, hi destaquen els oficis de la construcció i els seus complementaris, com els fusters, lampistes, electricistes, etc.

-

Punts d'interès

Les primeres notícies d'una capella a Sant Joan daten de l'any 1249, amb el nom de Sant Joan de Sineu, localitzat a l'actual santuari de Consolació. Al 1298 el bisbe Ponç de Jardí erigi la capella en parròquia. Amb la consolidació del nucli urbà a partir de la fundació de la pobla de Sant Joan, juntament amb la incomoditat de pujar al turó on s'alçava el temple, motivaren la construcció d'un nou temple a l'emplaçament de l'actual; aquesta segona església, l'any 1541 es trobava en construcció, i al 1597 s'aixecà el campanar. Entre 1645 i 1700 el temple s'amplià amb l'adició de nous trams, i entre 1768 i 1788 la coberta es reconstruí en forma de volta de canó.

l'escultor Bartomeu Amorós en féu l'enteixinat. Al 1935 s'acabà el buc de l'edifici i l'interior fou enllestit al 1939, any en què es beneí la nova església. Tanmateix, l'enteixinat, obrat bàsicament per Joan Ginard, no s'acabà fins l'any 1976, mentre que la portalada, obra del mestre Llabrés i amb escultura de Tomàs Vila s'enllestí al 1944.

La façana presenta un portal major neobarroc, una claraboia i la testera, formada per un coronament mixtilini. El portal és de llinda motllurada, inscrit dins un arc de mig punt, i amb brancals en forma de pilastres corínties, amb sengles piràmides amb bolla damunt. El timpà acull una imatge del titular, sant Joan, en actitud d'anunciar la vinguda del Salvador, obra de l'escultor Tomàs Vila, de 1944. A l'esquerra del frontis, s'aixeca el campanar, de secció quadrada i set cossos (el sisè i el setè tenen dues obertures d'arc ogival a cada lateral).

El coronament és un capell piramidal, d'estil neogòtic, de 1865. El portal lateral és un dels elements més antics de l'església, ja que

>> Centre Catòlic

es tracta d'un portal gòtic, del segle XVI, d'arc ogival, amb bocells i dues arquivoltes, i un guardapols, també apuntat; el timpà apareix desornamentat. A la dreta, vora el campanar, un senzill monòlit recorda el missioner fra Lluís Jaume.

L'interior, d'estil clàssic, presenta una planta de tres naus, sis capelles laterals i coberta plana amb enteixinat de fusta, obra de Joan Ginard. Separen les naus dues filades de pilars de secció quadrangular, unides per arcs de mig punt. Sobre les naus laterals s'estén una galeria amb balustrada que envolta la nau, amb estàtues dels apòstols.

El presbiteri té volta de canó i presenta tres pintures murals, obra de Pere Barceló, beneïdes al 1948; representen el naixement, la predicació i el martiri del Precursor del Messies. La gran pintura del cos superior representa la glorificació de sant Joan, amb els escuts dels Verí, dels Verger i d'un altre llinatge del poble.

Les capelles laterals de l'esquerra o de l'Evangeli són: la primera, sota la tribuna, acull el portal del campanar; la del Cor de Jesús; el portal lateral, denominat dels homes, amb l'orgue a sobre, obrat entre 1873 i 1901; la de les Ànimes; la del Nom de Jesús, que acull el retaule barroc (1671), de Pere Joan Pinya, de tres carrers, el central amb el relleu de la Circumcisió; i la de sant Josep, amb retaule barroc de tres carrers, el central ocupat per una imatge del titular. Entre aquesta capella i el presbiteri, hi ha l'altar de la Sang.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la capella de la Mare de Déu de Lourdes; la de sant Antoni; la de santa Catalina Tomàs; la de la Puríssima; la del Roser; la de la Mare de Déu del Carme. La capella absidal de l'Epístola és la del Sagrari; entre aquesta i el presbiteri, hi ha la imatge de sant Joan Baptista, possiblement duita de la Seu al 1541. A l'esquerra del presbiteri hi ha la sagristia, de planta pentagonal irregular, amb un balcó que mira a l'exterior. A l'interior es conserva un quadre de fra Lluís Jaume.

El museu parroquial, situat a la galeria superior, conté, entre d'altres elements, una Mare de Déu Assumpta, de principis del segle XVI, atribuïda a Gabriel Mòger, i el reliquiari barroc de la Mare de Déu de Consolació, obrat l'any 1804.

Centre Catòlic (Plaça Nova o de Joan Carles I)

El Centre Catòlic, conegut amb el nom des Centre, s'aixeca on s'alçava la Rectoria Vella. Va ser inaugurat l'any 1922, segons projecte de Mn. Joan Vich Nebot i patrocini de Mn. Francesc Mas Galmés, rector de la parròquia. Una part de l'edifici fou ocupat pel teatre, després convertit en cinema, fins que s'incendià l'any 1978. Una altra part de la construcció es dedica actualment a Rectoria.

L'edifici té dues plantes i una torreta central, coronada per una escultura del franciscà santjoaner fra Lluís Jaume, obra per l'escultor Tomàs Vila. La planta baixa presenta cinc obertures,

>> Posada de Son Roig

>> Casa pairal de Fra Lluís Jaume

>> Posada dels Calderers

>> Santuari de Consolació

>> Sant Joan_Punts d'interès

totes amb arc escarser. El primer pis mostra també cinc obertures, de llinda amb frontons corbats i triangulars alternadament. Aquestes obertures tenen forma de finestres balconeres les laterals i de portals, que comuniquen amb un balcó corregut amb balustrada, les tres centrals. La torreta forma un eix de simetria i mostra una obertura d'arc rodó, mentre que al voltant forma un terrat tancat amb balustrada; la peanya de l'escultura de fra Lluís Jaume presenta l'escut de Sant Joan.

Posada de Son Roig (C/ Major o d'Enmig, 80)

Es tracta d'una casa tradicional, possiblement construïda per Antoni Company Nicolau a finals del segle XVII, amb façana té dues plantes i portal d'arc rodó adovellat. A l'esquerra apareix un portal de llinda, més modern, mentre que a la dreta, s'obri una finestra. Al primer pis, hi ha dues finestres amb ampit. Sobre el portal, hi apareix gravat el nom *Compañy* i la data 1698.

Casa pairal de Fra Lluís Jaume (C/ Fra Lluís Jaume, 23)

És una casa de tipologia popular, amb façana de paredat irregular, de dues plantes i portal escarser; al primer pis hi ha dues finestres senzilles. A l'esquerra del portal, una làpida de marès commemorativa de fra Lluís Jaume té aquesta inscripció: *"Aquesta era segons tradició la casa pairal del V. Fr. Lluís Jaume, zelós defensor de Crist; qui, en la apostòlica tasca de la conversió dels gentils rebé cruent i dolorosíssim martiri de mans dels indis de l'Alta Califòrnia (1740-1775)".*

Posada dels Calderers (C/ Major, 98)

La posada dels Calderers, o ca ses Morelles, és una casa de tipologia popular, amb façana de paredat irregular referit, de dues plantes, portal d'arc rodó i una finestra balconera a la dreta. Al primer pis s'obrin dues finestres amb ampit.

Aquesta casa servia de posada dels amos pagesos de la possessió dels Calderers, els Oliver, arrendataris de la finca esmentada des del segle XVIII fins a la dècada de 1950. Un dels amos dels Calderers més conegut, i propietari de la casa, fou Antoni Oliver Gaià (1863-1936), que dugué a terme una gran activitat modernitzadora de l'agricultura mallorquina.

Davant la posada trobam el **Convent de les monges de la Caritat de Sant Vicenç de Paül** (núm. 87), instal·lades al poble l'any 1870 i en l'actual ubicació des de 1926.

Santuari de Consolació

El temple originari del santuari de Nostra Senyora de Consolació, situat sobre un turó de 172m. d'altitud, data del segle XIII, ja que hi hagué una capella documentada al 1249 que es convertí en el primer temple parroquial de Sant Joan al 1298. D'aquesta primera construcció, possiblement en restin una part dels murs exteriors, el portal que comunica a la clastra i l'espadanya o campanar de paret. Per recobrar el culte, que degué restar interromput al segle XVI, amb motiu del trasllat de l'església al centre del poble, Arnau

>> Interior del Santuari de Consolació

>> Sant Joan_Punts d'interès

Sureda instituí un benefici eclesiàstic. Al 1572 apareix documentat que l'església vella també era anomenada Nostra Senyora de Consolació. Al 1742 el Papa atorgà un jubileu que féu assolir molta popularitat al santuari. Entre 1755 i 1780 es reconstruí l'oratori, amb coberta de canó i amb un nou presbiteri. El cambril data de 1781, reformat posteriorment. Al 1855 el benefici fou suprimit per disposició de la llei Madoz. Entre 1959 i 1966 es féu una reforma general, dirigida per Josep Oleza Frates.

El conjunt del santuari de Consolació té entrada per una portalada d'arc de mig punt, amb carena de teules; més a la dreta, Cas Donat té dues plantes, amb portal de llinda protegit per una porxada.

Pel que fa a l'oratori, la façana principal mostra una configuració que data de la reforma de 1959, amb un alçat atalussat. El portal major és d'arc de mig punt adovellat amb guardapols, d'estil neoromànic, protegit per una porxada sostinguda per dos pilars; més amunt, s'obri una claraboia circular. El portal lateral, que forma part del temple medieval, és d'arc de mig punt adovellat, protegit per una arquivolta de senzilla motllura. L'interior és de planta rectangular, amb quatre trams de coberta de volta de canó i quatre capelles laterals, de poca profunditat, obertes amb arcs de mig punt. El presbiteri, de planta quadrangular, té coberta d'un quart d'esfera copinyada, mentre que l'alçat mostra dos arcs de mig punt laterals i un de central que permet visualitzar el cambril, amb una cúpula i sis finestres, per a la veneració de la Mare de Déu

de Consolació, una talla de mitjans del segle XVI, restaurada per Guillem Galmés al 1917.

Les capelles laterals de l'esquerra acullen: la primera, una pintura de sant Albert Magne, procedent del convent de Sant Domingo, de Palma; a la segona hi ha el portal lateral, amb un llenç de sant Joan Baptista; la tercera, té un quadre de la Mare de Déu del Remei amb la Trinitat i dos quadrets de sant Tomàs d'Aquino i sant Vicenç Ferrer; i la quarta, conté un llenç de sant Bonaventura i, als laterals, els quadres de sant Llorenç i sant Marçal.

A les capelles laterals de la dreta hi ha: la primera conté la taula gòtica de sant Pere, de principis del segle XVI, procedent del convent de Sant Domingo, de Palma; la segona, acull una pintura del Sant Crist; la tercera, un quadre de sant Domingo, també procedent del convent enderrocat de Palma i la quarta el retaule de sant Onofre, beneït el 1912.

A més de l'oratori, són destacables altres edificacions, com Cas Donat, antiga rectoria modificada i reconstruïda al llarg del temps, amb la darrera reforma datada en els anys 1959-66. En aquestes obres, s'obrí un nou portal a la claustra, s'instal·là la creu del terraplè de ses Roques i s'arranjà el jardí. Les cel·les, edificades al 1715, foren restaurades i també en aquella data s'obrí la carretera. La cisterna, amb un coll de secció octogonal, data de 1672, va ser renovada al 1777. Els dos rellotges de sol,

>> Interior de la possessió Els Calderers

>> Sant Joan_Punts d'interès

que daten de 1986, varen ser dissenyats per Rafel Soler i treballats per Baltasar Vidal.

Els Calderers

La *possessió* dels Calderers apareix documentada per primera vegada en 1285 com a propietat de la família Calderer, que li donà nom, i posteriorment passà a mans de la família Nicolau. En el cadastre de 1575 es documenta la *possessió* dividida en dues propietats; sembla que va ser aquesta antiga divisió l'origen de la denominació 'Calderers', en plural. La *possessió*, novament reunificada, passà al patrimoni dels Verí. En 1662, Pere de Verí va obtenir una llicència per a poder plantar 22 quarterades de vinya. A partir de la informació de J. de Berard (1789) en la ressenya de la finca, que diu: "*Grande. Trigo. Sellar sin viña*", deduíem que l'antiga producció vinícola de la *possessió* havia desaparegut en el segle XVIII; aquesta es va recuperar en el segle XIX i va tornar a decaure amb la crisi de la fil·loxera de finals de segle XIX. Des de mitjans del segle XX és propietat de la família Juan de Sentmenat Morell, pel matrimoni de la neboda i hereva de dona Margalida de Verí amb Francesc Juan de Sentmenat, fill del comte de Ribas. Aquest va reformar la casa a mitjans del segle XX i la va dotar d'una important col·lecció de mobiliari i d'objectes artístics i ornamentals.

Les cases dels Calderers foren construïdes a la primera meitat del segle XVIII. La façana principal, orientada al sud-est, correspon a la casa dels senyors, amb un alçat de tres plantes. El *portal forà*

es d'arc de mig punt dovellat, aixecat sobre sis graons, amb dos lleons ornamentant l'entrada. Aquest comunica amb una estança quadrangular que permet l'accés a les sales i al pati central. Podem destacar que el pati central no serveix de distribuïdor de les estances de la casa.

A la *possessió*, la família Juan de Sentmenat ha reconstruït una unitat d'explotació agrícola representativa del Pla de Mallorca, en la que es poden visitar les cases i els seus annexes, els estables i la resta de dependències.

Sa Bastida

La *possessió* de sa Bastida té el seu origen en l'alqueria islàmica d'Alhamar. Al 1242 es documenta l'alqueria i al 1256 consta com a propietat de Gonçal i Joan de Verí. Posteriorment, passà a mans d'Arias Yáñez i del seu fill Arias Ferrandis, amb títol de cavalleria. Per matrimoni de l'hereva de l'anterior, Margalida Ferrandis, amb Joan de Sant Joan, la *possessió* passà als Sant Joan. A la dècada de 1520, el propietari era Hug de Sant Joan, el qual, durant les Germanies, va ser retingut a les cases pels agermanats, i fou alliberat per una colla de bandolers; al 1525 fou nomenat lloctinent del governador. El darrer propietari de llinatge Sant Joan fou Jordi de Sant Joan, mort al 1659 sense successió masculina. Al llarg del segle XVII, passà a ser propietat de la família Dameto, marquesos de Bellpuig. Jeroni de Berard, l'any 1789, en fa la ressenya següent: "*Grande. Trigo. Viña. Del marqués de Bellpuig*". Als inicis del segle XIX, la finca era

>> Façana principal de la possessió Els Calderers

>> Sant Joan_Punts d'interès

conduïda per la família Gual, grans arrendataris pagesos. Al 1863 pertanyia a Francesc Sáenz-Ramírez Socías i era la segona finca més extensa del terme. Segons l'Arxiduc, cap a 1885, *"a la Bastida hi ha una capella amb arc escarser gòtic en la qual abans hi havia un altar; avui s'hi adossa un forn de pa al qual dona accés una porta gòtica amb marc rectangular"*. Al decenni de 1920 fou adquirida per l'amo pagès, Antoni Camps Ribas; recentment pertanyia als germans Francesc i Joan Camps Verger.

La façana de la casa dels amos és la més antiga. Consta d'una sola planta, amb el portal forà d'arc rodó adovellat i un portalet de llinda a l'esquerra.

La façana de llebeig, dedicada a casa dels senyors, està reformada. Té tres plantes, portal forà d'arc rodó i, al segon pis, porxo amb pilarets octogonals. El lateral de xaloc, a la dreta, té un terrat sostingut per quatre arcs de mig punt. El vestíbul, amb coberta alçada amb bigues en una reforma posterior, antigament tenia bigues sobre permòdols, encara visibles. Té pedrissos laterals, un dels quals pot ser una llinda amb marca conopial reutilitzada, i conté objectes i eines antics; s'hi conserven restes de pintura, amb l'escut dels Sant Joan. A l'esquerra hi ha un portal antic, deteriorat, de llinda, amb restes de pilastres embegudes. A partir d'un arc escarser, s'accedeix a la clastra, rectangular i amb un coll de cisterna. El lateral de l'esquerra acull una interessant porxada amb dos arcs rebaixats i un pilar octogonal central, amb l'escut dels Sant Joan al capitell. A l'interior de la

porxada, hi ha un portal gòtic conopial. El primer pis acull una païssa, amb accés elevat. A l'angle de l'esquerra, un detall constructiu d'origen gòtic ens mostra un altre portalet conopial.

A la clastra, el mur que es troba davant el portal forà, té una alçada de dues plantes i conté dos portals de llinda amb marca conopial, corresponents a la casa dels amos; l'interior conserva un portal rebaixat gòtic, amb arquivoltes i relleus, i altres detalls medievals. A la dreta de la clastra, el que correspon amb la casa dels senyors, és de tres plantes i té un porxo amb pilars octogonals.

Santa Eugènia

Referències històriques

El terme municipal de Santa Eugènia té una extensió de 20 km² i una població de 1.562 habitants (dades 2008). Limita amb els municipis de Sencelles, Algaida, Palma, Santa Maria del Camí i Consell.

El municipi pren el nom de l'alqueria de Bernat de Santa Eugènia, un petit nucli de població medieval que en època islàmica era l'alqueria Benibazari.

A Santa Eugènia ja hi existia una agricultura i ramaderia productives des de la prehistòria. Al llarg de l'època romana es consolidà la ramaderia i la trilogia mediterrània, principalment amb el cultiu de cereals i la vinya. Després de la conquesta catalana, a les possessions i els rafals es treballà l'horticultura.

Del període pretalaiòtic es conserven diverses coves, com les del puig de Santa Eugènia, des Puget, de Son Matxina, etc. El

jaciment des Rafal, on hi ha un gran talaïot de planta circular, és una mostra de la cultura talaiòtica.

En el Llibre del Repartiment de Mallorca (1232) es documenta la concessió de part de les terres de l'actual Santa Eugènia a Bernat de Santa Eugènia. Al llarg de la segona meitat del segle XIII, les terres de la contrada estigueren sotmeses a subdivisions i traspassos. Ja des d'aquest segle i fins al XIX, Santa Eugènia va pertànyer administrativament a Santa Maria. Després d'un llarg procés, el municipi es consolidà i aconseguí constituir el primer consistori independent (1840).

Es pot destacar que el Consell de Mallorca ha iniciat una sèrie d'expedients d'incoació de declaració de Bé d'Interès Cultural per a cada un dels llogarets del municipi.

>> Santa Eugènia_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de Santa Eugènia

La primera església fou construïda en el segle XVI, quan el nucli de població que envoltava l'antiga alqueria islàmica de Benibazari, convertida en alqueria de Bernat de Santa Eugènia a partir de 1230, assolí un augment significatiu de població. Dia 22 de febrer de 1583 els veïns de Santa Eugènia es reuniren en consell per tractar sobre l'edificació d'un temple que evitaria haver d'anar a l'església parroquial de Santa Maria i, per unanimitat, decidiren edificar l'església. El bisbe de Mallorca, Joan Vich i Manrique, concedí el permís i les obres començaren immediatament.

Arquitectònicament, aquest primitiu temple ens és desconegut, però devia ser un edifici senzill, de tradició gòtica i amb coberta de fusta i teules. Administrativament depenia de la parròquia de Santa Maria i l'any 1603 es convertí en vicaria per disposició del bisbe Joan Vich, amb la instal·lació de la reserva del Santíssim. Les competències àmplies que corresponen a una vicaria *in capite* s'aconseguien durant el segle XVII. El primitiu oratori gòtic quedà petit davant l'augment de població i a finals del segle XVII es féu necessari aixecar una nova església.

El temple actual fou construït entre els anys 1699 i 1716, amb adicions posteriors, com la capella de la Puríssima (bastida entre 1839 i 1841), el campanar actual (cap a 1850), el creuer i la capçalera, amb el presbiteri (entre 1863 i 1869). Al 1913, en època del bisbe Pere Campins, la vicaria *in capite* de Santa Eugènia fou convertida en parròquia.

La façana principal mostra un parament quadrangular amb un coronament pla en forma de cornisa o motllura horitzontal. El portal major és de llinda, amb brancals amb motllura lineal al capitell i a la base. Sobre el portal s'obri un petit nínxol d'arc rodó, que conté una imatge moderna santa Eugènia i rematat pel relleu d'una creu. A la part alta de la façana hi ha un rosetó circular amb motllura helicoidal i, més amunt, hi apareix un rellotge de sol. Davant la façana s'estén una esplanada a manera de carrer, ocupat pel fossar del poble, o es Sagrat, des de l'any 1645 fins a principis del segle XIX.

L'entrada al temple es fa a partir d'un batiport de fusta amb la data de 1870. L'interior és d'una sola nau, de planta de creu llatina, amb el creuer poc marcat, i quatre capelles laterals, a més dels braços

>> Son Bosso

>> S'Aljub

>> Església parroquial de Santa Eugènia

>> Santa Eugènia_Punts d'interès

del creuer. La coberta de la nau és de volta de canó dividida en quatre trams. L'alçat mostra una alternança entre les obertures de les capelles, altes i tancades amb un arc rodó, i les pilastres llises que separen les capelles. El centre del creuer és ocupat per una cúpula de base circular sobre petxines. A la part alta dels braços del creuer hi ha una claraboia en forma d'ull de bou a cada costat.

El retaule major és d'estil barroc, amb elements rococó, datat al 1757 i dissenyat per Fra Albert Borguny. S'aixeca damunt un basament o sòcol de fusta, modern, i configura una estructura vertical de fusta amb decoració de rocalla. En destaca un nínxol central, amb la coberta decorada amb relleus de serafins, que acull una imatge de santa Eugènia. Envoltant aquest centre, el retaule distribueix nou llenços amb representació de sants.

Son Bosso

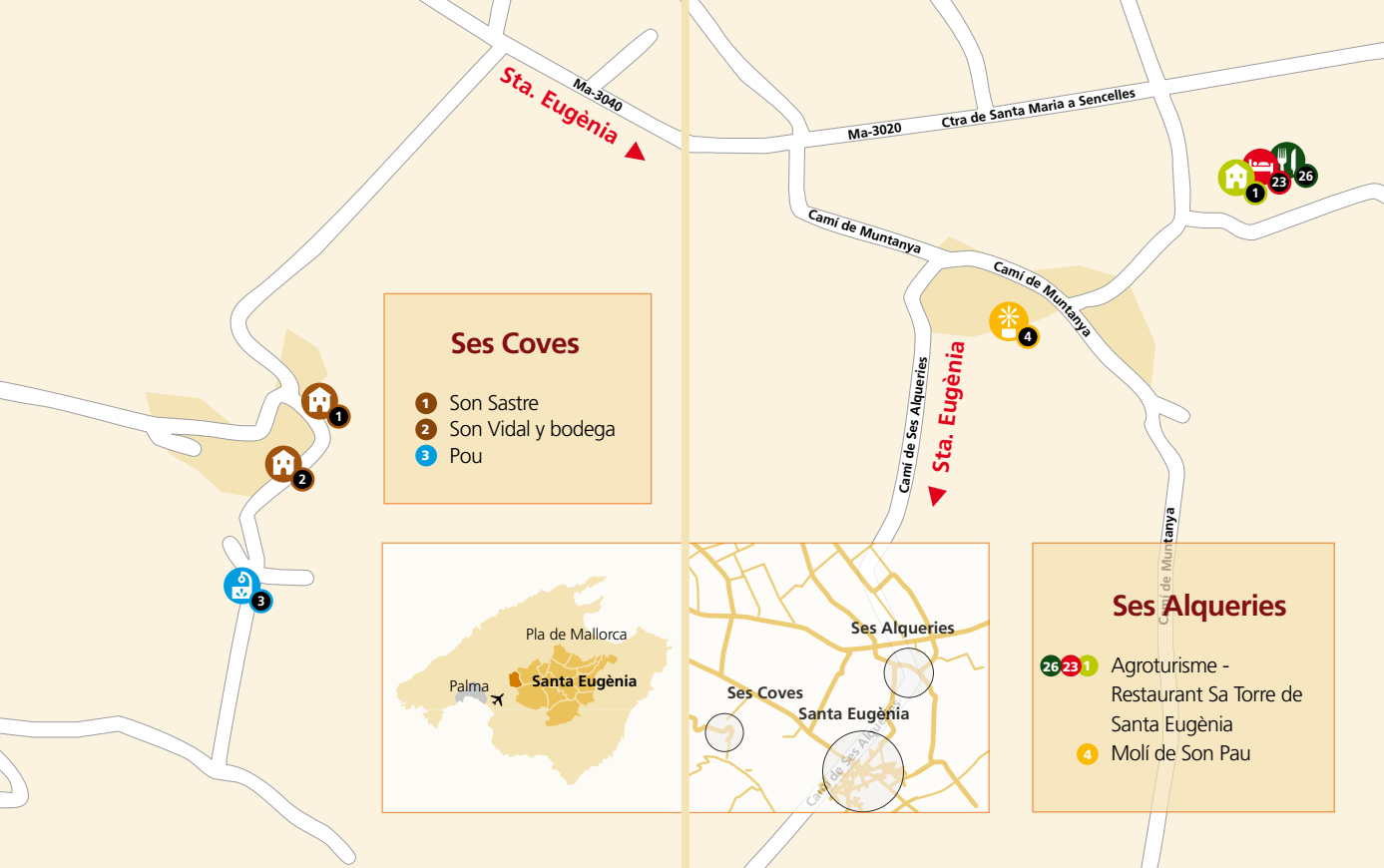
Segons la tradició, aquestes cases podrien constituir el nucli central de l'alqueria islàmica de Benibazari, rehabilitada per Bernat de Santa Eugènia, al voltant de les quals s'hauria anat aixecant el poble. Sembla que al segle XVI, Son Bosso era de la família Bibiloni, de malnom Bosso. El nom antic de Son Bosso sovint alterna amb els més moderns de can Paterno i sa Casa Paterna, que fan referència a l'antiguitat de la casa.

La façana exterior és un parament desornamentat, a manera de casa forta, amb un finestró quadrat a l'esquerra del portal. El portal forà és d'arc rodó adovellat, d'ampla llum, amb un escopidor de carro a

l'esquerra i un brendolat de fusta en la part alta. El portal comunica amb un vestíbul, amb coberta de volta d'aresta, i un forn de pa a la dreta. A l'esquerra del vestíbul hi ha un pedrís a manera de colcador, conegut amb el nom de "es pujador", format per una peça de pedra viva damunt un sòcol o base. El vestíbul deixa pas a una petita clastra a partir d'un gran arc rodó amb peces de marès. Al fons de la clastra s'obri la façana principal, de dues plantes d'alçat. A la planta baixa, i sobre cinc graons, hi ha un portal de llinda, amb marca conopial, i brancals amb una senzilla motllura de pedra viva. Al primer pis hi ha una finestra amb ampit, amb decoració pictòrica amb motius florals al capdamunt, a manera d'ampla sanefa. A la dreta del portal hi ha un coll de cisterna de secció quadrada, d'una peça i adossat a l'angle de les parets, amb una pica de pedra picada a la part baixa. A l'esquerra del portal hi ha un petit dipòsit d'aigua, anomenat "es cisternó", que serveix per conduir aigua a la cisterna. Al costat de la dreta de la clastra, en angle amb la façana principal, hi ha la portassa de l'antic cup de vi, amb llinda de fusta.

S'Aljub

El carrer de s'Aljub és una de les vies més importants del poble, ja que enllaça les carreteres de Sencelles i de Sineu, alhora que separa els nuclis de la Vila i del Puget. L'aljub que li dona nom és una interessant mostra del sistema hidràulic tradicional. És un dipòsit d'aigua de planta rectangular, adossat al parament de la casa veïna. La coberta és de volta molt rebaixada, amb els costats plans i la superfície emmacada amb còdols de reduïdes dimensions, lligats amb argamassa de calç, i amb dos colls de cisterna que en

>> Santa Eugènia_Punts d'interès

sobresurten, de secció quadrada, amb capella o coberta apuntada. De cada un dels colls parteix una canaleta que comunica amb la corresponent pica. Es conserven encara alguns ferros i baules que servien per fermar el bestiar que s'hi abeurava.

Fins a la dècada de 1950 l'aljub subministrava bona part de l'aigua que consumia la població, que també comptava amb les corresponents cisternes familiars i amb diversos pous de vena.

Es Puget

Es Puget era un terreny qualificat com a bé comunal adscrit a l'església segons capbreu de 21 de desembre de 1747. Al llarg del segle XVIII es Puget es dividí en parcel·les per bastir-hi cases i, gràcies a la posició alterosa, alguns molins de vent. Amb el temps, es configuraren els carrers i la placeta des Puget.

Una de les cases que destaquen des Puget és la de **Jornets**, (C/ Ramon Lull, 33), amb una façana de tres plantes d'alçat, portal és d'arc rodó, amb brancals de pedra viva i una finestra rectangular a cada costat del portal. En el primer pis hi ha un balcó sobre el portal, i una finestra a cada costat i el porxo, en el segon pis, presenta tres finestrons. A la part posterior de les cases, amb entrada per un carrer sense sortida anomenat passatge de Jornets, es conserva parcialment la tafona, lloc destinat a la producció d'oli.

Sens dubte els elements més característics del Puget són els tres molins de vent fariners, que alcen la seva silueta sobre la línia de carena del turó i de la resta de cases: el **Molí de can Fideu o de can Toni Xel·la** (C/ des Puget, 5), el **Molí de cas Moliner Vell** (Plaça del Puget, 7), amb portal de llinda i brancals de tres peces per costat, que deixà de funcionar a principis de la dècada de 1920 i se'n desmuntaren les antenes, i el **Molí de can Camarada** (Plaça del Puget), que, segons testimonis orals, cap al 1910 s'aturà de funcionar. En el Registre de finques de 1858 apareixen dos propietaris amb el malnom de *Camarada*, Bartomeu Rigo i Miquel Rigo.

Ses Coves

El nom del llogaret prové de les cavitats que es troben pels voltants. L'agrupació més nombrosa se situa dins el torrent de Son Vidal, entre Son Vidal i Son Sastre, però també n'hi ha en el coster del turó que ocupa el llogaret, vora les cases, com les de can Sant i Son Vidal, entre d'altres; altres es localitzen en el coster de la mola de Son Vidal, i també del que ja és pròpiament el comellar des Rafal. Algunes d'aquestes són coves artificials prehistòriques i actualment moltes de les coves són utilitzades com a magatzems, cotxeres, galliners i estables.

A aquest llogaret hi trobam una sèrie de cases importants, com les de can Matet, can Tiana, Cas Gorrió, can Soler, can Rom o

>> Molí de Son Pau

>> Celler de Son Vidal

Son Vidal. A més, és curiós l'espai que conté el cup i el **celler de Son Vidal**: a la roca natural, s'obri una balma que és ocupada pel cup de vi, excavat dins la roca i recobert de pedra viva; més endins de la cavitat, s'hi conserva encara una premsa de vi de dues espigues. A la dreta de l'entrada de la cavitat, hi ha un portal de llinda obert en un mur que tanca una balma, a manera prehistòrica. L'espai d'aquesta balma es dedicava a celler, i té també el costat de la dreta tancat artificialment amb un parament, ara cobert d'heura; a l'esquerra del cup, a la part baixa, hi ha un portal que comunica amb la base del dipòsit, on es troba la piqueta del vi.

Una altra construcció remarcable del llogaret és el **pou**, amb un coll de secció circular i una base més ampla. Abans de les modificacions, hi havia dues piques, una de base rectangular i una altra de circular, que ara es conserven a l'exterior de l'Ajuntament de Santa Eugènia; la primera servia per rentar i la segona per abeurar el bestiar. Precisament, la placeta que acull el pou responia a la necessitat d'espai per a l'abeurada de les guardes d'ovelles. La boca tenia un tronc a manera de travesser per treure aigua. Segons informacions orals, aquest no és un pou de vena sinó de degotissos, és a dir, de filtració i comunica amb una cova natural de grans dimensions.

Ses Alqueries

Sembla que el nom de ses Alqueries, en plural, prové de les dues alqueries, d'arrel islàmica, que constituïren la base del llogaret. Segons

la documentació del segle XIII, aquestes alqueries molt probablement són Benibahari —o Benibafari— i Beniporrex.

En aquest llogaret hi trobam una gran quantitat de cases remarcables, com ara són les de Cas Teixidor, can Caló, can Batlet, can Cotà, s'Hostal d'en Comuna, Son Paraire, o can Corna. Així mateix és destacable el **molí de Son Pau**. La torre, de pedra vista, és de secció circular amb base quadrada, voltes de mig punt i coberta de teules, amb molt de rost. La construcció és de paredat amb peu de murada i dues plantes. L'envelador, amb accés per l'interior de la torre, té el sòl de rajoles. Conserva en molt bon estat el congreny i les moles com a decoració a l'exterior. L'interior es troba totalment restaurat.

Sa Torre

Les cases de possessió de sa Torre, són una de les més representatives del terme municipal de Santa Eugènia. L'alçat de la façana i del primer aiguavés és de dues plantes, mentre que al segon aiguavés es veu una tercera planta (situat damunt el celler, compost per altres dos aiguavessos). El portal principal és d'arc rodó adovellat, amb dovelles molt estilitzades de pedra de Santanyi; a la dovella clau hi ha una làpida amb un relleu de la Immaculada Concepció. Els brancals del portal són d'una gran peça de pedra viva cadascun. Als costats del portal hi ha dos pedrissos coberts de lloses de pedra viva; el de la dreta apareix esglaonat perquè servia de colcador.

El portal principal comunica amb un ample vestíbul rectangular. El sòl presenta a la part central un corredor emmacat amb còdols i figures

>> Molí de can Fideu
o de can Toni Xel·la

>> Molí de can Camarada

>> Molí de cas Moliner Vell

geomètriques, que servia per delimitar el pas cap al celler; a la dreta, el sòl és de trespol mallorquí, mentre que a la part esquerra el trespol s'ha reformat i ara reproduïx la tipologia de l'emmacat. A la part dreta del vestíbul hi ha un arc rebaixat transversal, amb motlures al capitell, després del qual hi ha l'arrencada d'una escala que condueix als pisos superiors. Aquest vestíbul distribueix les diverses estances de les cases: a l'esquerra, des de l'entrada, hi ha la cuina, amb un portal de llinda coronat amb un frontó de fusta. A la dreta, un portal de llinda amb un nínxol amb la imatge de la Immaculada obri l'espai de l'actual casa dels senyors: la primera sala és de planta quadrangular, i hi destaquen diversos mobles amb marqueteria mallorquina, i una petita imatge de sant Miquel. A l'esquerra hi ha el portal de la sala de la capella, de llinda, amb una petita piqueta d'aigua beneïda a la dreta. Aquesta capella se situa dins una sala d'estar quadrada. Consta d'un petit presbiteri, que és la capella pròpiament dita, obert a partir d'un arc rodó, protegit per unes portes de fusta que l'aïllen de la sala quan no s'empra. A l'esquerra del presbiteri hi ha una petita cambra usada com a sagristia i com a confessional. L'altar és presidit per un llenç barroc que representa sant Bonaventura; envolten la pintura tres quadrets que representen sant Alonso Rodríguez (a l'escena del castell de Bellver), santa Catalina Tomàs, i Ramon Llull (dins la cova de Miramar).

La primera sala de la casa dels senyors, abans de la sala de la capella, té un portal que comunica amb la carrera nord-est, on hi ha un coll de cisterna octogonal, amb brancals i travesser de pedra. La carrera té

sòl empedrat i comunica amb uns espais enjardinats que gaudeixen de bona vista sobre la serra de Tramuntana.

Per l'escala que arrenca del vestíbul pujam al primer pis, on hi ha unes antigues estances ara habilitades com a espais per als clients de l'agroturisme i decorades amb mobiliari i detalls mallorquins. Més amunt, en el segon pis, hi ha un miradoret amb balustrada, que comunica amb les cambres- dormitoris.

El celler, situat davant el portal principal, ocupa una estança de grans dimensions. La sala apareix dividida en el centre per una renglera de tres pilars exempts i dues pilastres, embotides en els laterals, que configuren dues naus transversals. Les dues naus dissenyen un total de vuit trams, que acullen un conjunt de 17 bótes congrenyades. Aquest comunica, a partir d'un portal de llinda de gran dimensions, amb una porxada, de dos trams transversals amb tres segments cadascun, que acull una premsa i els cups de vi. La premsa de vi adopta la forma de premsa de biga, sistema molt característic emprat a les tafones per a producció d'oli. Aquest enginy conserva les diferents peces que la integren. Més a llevant de la premsa de biga, ocupant els altres trams de la porxada, hi ha els cups de vi. En conjunt, són tres enormes dipòsits folrats de pedra viva, els dos dels extrems de planta quadrada i el central, més petit, de planta rectangular. Els cups i el celler són els millors exponents de la principal activitat econòmica de la possessió: la vinya i l'elaboració de vi.

Sencelles

Referències històriques

El terme municipal de Sencelles, amb una extensió de 52,52 km² i una població de 3.330 habitants (dades de 2008), fa partió amb els municipis de Binissalem, Inca, Costitx, Lloret de Vistalegre, Algaida, Santa Eugènia i Consell.

El topònim Sencelles es documenta per primera vegada al 1237, i encara que d'origen incert, s'apunten diferents teories: alguns defensen que prové del llatí *centum cellas* "cent celles"; Joan Coromines interpreta que deriva del llatí *senticellas*, diminutiu de *sentix* "arc, abatzer"; també és probable que després de la conquesta, prengué el nom del llinatge d'un propietari, Pere de Centelles, que va rebre algunes possessions del districte de *Qanarusa*. També hi ha altres teories basades en la tradició popular.

Biniali és un topònim d'origen àrab que deriva de *Bānu Ali* "fills d'Ali". Ruberts apareix documentat al Llibre del

Repartiment de Mallorca (1232), amb un origen incert, Jornets pren el nom de la possessió al voltant de la qual sorgeix (malgrat sembla que prové del romànic, el seu origen és incert), Cascanar apareix documentat a partir de 1247 en diferents grafies, amb un origen desconegut encara que se li atribueix una procedència aràbiga, Laiar sembla tenir el seu origen etimològic a l'àrab i Sonarrossa probablement és una derivació del topònim islàmic *Qanarusa*.

El primers indicis d'ocupació humana es remunten al període pretalaiòtic, segons les restes arqueològiques trobades, com els assentaments de poblats navetiformes a Morelló Nou, Son Calussa, Son Fransoi i Son Caimari. També hi ha gran quantitat de coves, una natural a Son Ganyada, i altres d'artificials (la cova de la Cuineta, la d'en Mariaina i la de sa Talaia). La cultura talaiòtica deixà un major nombre de restes, com els poblats de Son Fred, Son Company, es Velar de sa

>> Talaier de Cascanar

>> Sencelles_Referències històriques

Coma, etc. De la dominació romana en queden restes ceràmiques recollides a la superfície de Son Fred, a Sonarrossa i Son Campaner.

De l'època islàmica, ens queden restes sobretot en la toponímia, com ho mostren els noms d'algunes alqueries: *Alayar* (Laiar), *Beniferri* (Biniferri), *Abenalia* (Biniali), etc.

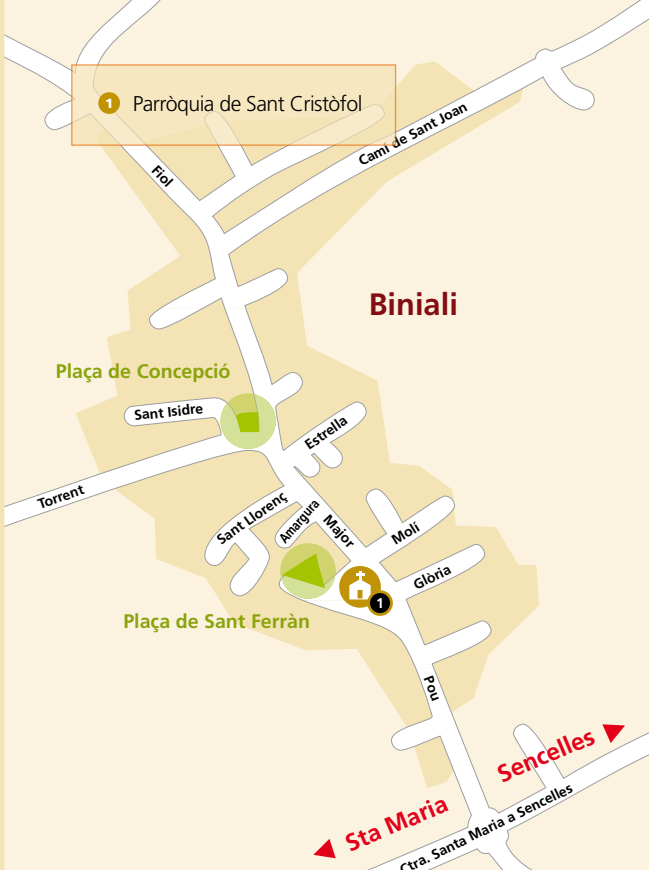
Després de la conquesta catalana, el districte de *Qanat al-Arusa* correspongué a Gastó de Montcada, vescomte de Bearn però, vint anys més tard, les terres retornaren a les mans de Jaume I, qui les cedí al bisbe de Mallorca, l'arquebisbe de Barcelona, el sagristà de Girona i l'ardiaca de Barcelona.

L'economia i la demografia es veren afectades per les diferents revoltes i per les males anyades. A més, les sequeres produïdes entre 1732 i 1755 agreujaren la situació de misèria i de pobresa de la població.

La segregació definitiva de Costitx es produí al 1858. No obstant, les disputes per la qüestió dels límits continuaren, ja que el nou consistori tenia interès en els llogarets de Jornets, Ruberts i Binifat. Així, al 1863 les autoritats provincials que designaren el marquès de Campo-Franco com a persona encarregada d'emetre un veredict i aquest dictaminà a favor del manteniment dels llogarets en terrenys sencellers.

>> Parròquia de Sant Cristòfol a Biniali

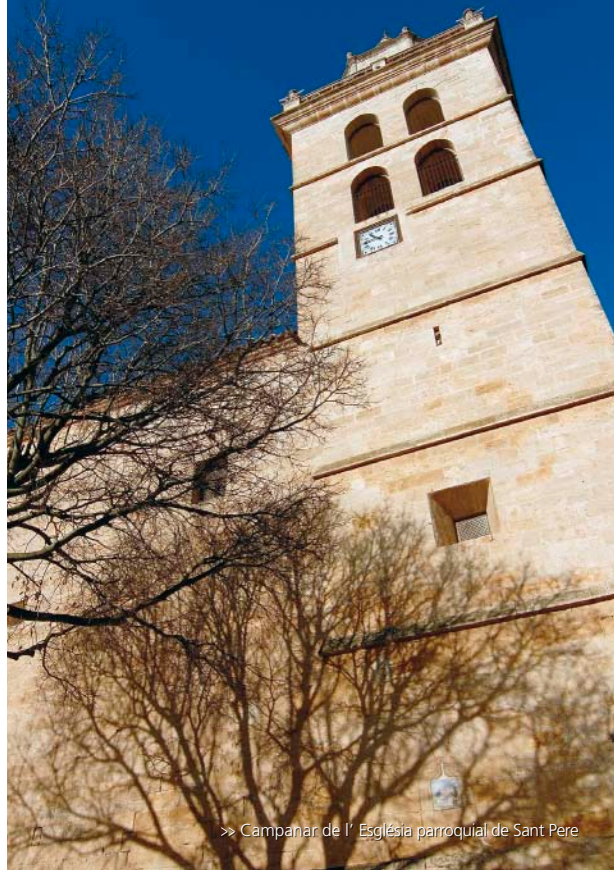
>> Sencelles_Punts d'interès

Punts d'interès

Església parroquial de Sant Pere

La primitiva església parroquial de Canarrossa, situada a Costitx, fou erigida l'any 1236, però la seva situació i els greus problemes comunicatius feren que, el 15 de març de 1238, el bisbe de Mallorca, Ramon de Torrella, traslladàs la parròquia a Sencelles. L'any 1393 es devia aixecar un segon temple, atès el document de 1398 signat per Gabriel Sirvent, que deia que en 1393 els jurats de Sencelles li feren treure pedres per l'obra de l'església. Les obres continuarien l'any 1418, quan s'havia de cobrir el temple. Un inventari de 1482 esmentava l'altar major i diverses capelles. L'any 1568 s'ordenà refer el retaule major, perquè el que hi havia era «corrosum et putridum»; així, l'any 1583 el pintor Mateu Llopis Oliver obrà el nou retaule de Sant Pere, conservat actualment en part a la Rectoria.

L'actual temple data de finals de segle XVII i de la primera meitat de segle XVIII. La primera pedra es col·locà el 2 d'abril de 1691, al 1738 s'acabà el portal major, i l'any 1766 s'enllestí el retaule major. L'altar major es consagrà el 29 de juny de 1777.

>> Campanar de l' Església parroquial de Sant Pere

>> Monument de la Beata Sor Francinaina Cirer

>> Sencelles_Punts d'interès

L'any 1888, es modificà l'accés al portal major i culminà el coronament del campanar. També es reformà l'interior, consistent en importants obres d'enfondiment del sòl; aquesta obra suposà modificacions en els retaules, amb afegits a la base.

El portal major del temple és arquivat, amb brancals estriats i un entaulament amb la data de 1738. Sobre aquest hi ha un frontó amb un medalló que conté, en relleu, el bust de sant Pere. El portal s'aixeca sobre una escala de doble tram, de quinze graons cada un, i la data de 1888. A cada costat, hi ha un relleu amb la creu del Via Crucis.

El portal lateral, situat davant la Plaça, és una obra renaixentista i possiblement prové del temple anterior. Té els brancals en forma de pilastres de secció circular, amb anelles al terç inferior. L'arc és apuntat, i el timpà conté dos escuts: a la dreta, el de Sencelles i la data de 1707, i a l'esquerra el relleu d'un arbre. Davant el portal, s'hi localitzava el fossar, usat per enterrar els difunts que no tenien sepulcre dins l'església.

Entre els dos portals del temple hi ha una robusta torre campanar, de secció quadrada i set cossos, els dos superiors amb dos arquets lleugerament apuntats per cada costat. El coronament mostra una balconada amb balustrada, ornamentada amb una hidria a cada cantó; més amunt sobresurt un torrell octogonal. Remata el conjunt un pinacle coronat per una tiara pontifícia, en record de la titularitat del temple per part de sant Pere.

L'interior consta d'una sola nau, amb sis trams de volta de canó amb llunetes, i el tram corresponent a la tribuna del cor, de tractament diferenciat. Té sis capelles laterals, amb arcs de mig punt i coberta de volta de canó. Una cornisa recorre el perímetre de la part superior, sobre la qual, a les llunetes, s'obrin ulls de bou amb motllura perimetral. Sobre el portal principal hi ha la tribuna del cor, amb coberta de volta de creueria rebaixada, amb les nervadures incompletes, embegudes dins els espais laterals; la clau de volta mostra la tiara papal, en referència a la titularitat de sant Pere. A l'esquerra s'hi situa la base del campanar, que conté també l'escala de la tribuna del cor, i a la dreta hi ha una singular estança de planta rectangular amb quatre trams de volta de canó amb llunetes, que antigament era la capella del baptisme.

El presbiteri té planta trapezial, alçat de murs convergents i coberta d'un quart d'esfera avenerada. El retaule major, barroc, dissenyat per Fra Albert Borguny Castelló al 1766, acull la imatge de sant Pere, sedent en el tron pontifici i sota dosser, obra d'Antoni Llabrés Mudoï, de 1811; als laterals, hi ha dues columnes de tradició coríntia a cada costat i, als extrems, les imatges de sant Pau i sant Jaume. A la part superior, un conjunt escultòric representa l'Assumpció de Maria, envoltada d'àngels. Un dosser emmarca el conjunt, mentre que a la definició, hi destaca una sella, símbol del poble.

L'altar major, contemporani del retaule, és de pedra de jaspí, i hi destaca un escut d'alabastre que fa referència a "*un devot i noble personatge*" que pagà l'obra. Als costats de l'altar, hi ha un banc de

>> Can Ramis

>> Convent de les Germanes de la Caritat

fusta amb pintures que simulen marqueteria. A l'entrada del presbiteri, a la dreta, hi ha una escultura de la beata Francinaina Cirer, amb una petita relíquia (el fragment d'una costella de la beata); és una talla en cedre obrada per l'escultor Mateu Forteza i patrocinada pels senyors de Son Jordà, Miquel Perelló i Magdalena Oliver, beneïda pel bisbe Teodor Úbeda l'any 1989.

Monument de la Beata Sor Francinaina Cirer

A la Plaça, davant la façana del portal lateral de l'església, destaca el monument a la beata Francinaina Cirer, obra de l'escultor Jaume Mir i inaugurat l'any 1955. Aquest té una peanya de secció quadrangular amb diversos motius: a la cara nord hi ha la inscripció "*Sencelles a Sor Francinaina any 1955*", mentre que a les altres tres cares hi ha els corresponents relleus escultòrics. En el mur inferior, un conjunt escultòric de relleus en bronze recorda els impulsors de la beatificació de sor Francinaina.

Can Ramis i Son Morei (Plaça de Son Morei)

Adossats a l'absis de l'església parroquial, se situen una sèrie d'edificacions antigues, que molt possiblement corresponen a l'antic casal de Son Morei, que dona nom a la plaça. Aquest espai urbà fou completament modificat durant la dècada de 1920, quan es duégué a terme l'eixample de la plaça. Segons una hipòtesi de Jeroni de Berard, basada en la tradició popular, Son Morei podria haver estat el centre de l'alqueria islàmica de Sencelles. Segons el cadastre de 1694, les cases de Son Morei eren propietat de Baltasar Morei, capità. A la primera meitat del segle XVIII, la família Morei deixà pas en la propietat a la

>> Sencelles_Punts d'interès

família Nét; així, al 1733 el casal pertanyia al noble Pere Joan Nét, i era catalogat com a posada de la finca de Son Morei.

Pel que fa a can Ramis (núm. 14), a mitjans segle passat era de la família del rector Mn. Joan Molines i Amengual. Per matrimoni de Francesca Molinas Oliver amb Gabriel Morell, el casal passà a ser propietat dels Morell Molinas.

La façana presenta un gran portal de llinda, amb emmarcaments de carreus de pedra viva de grans dimensions. A la dreta del vestibul hi ha l'espai del cup de vi, sense els escalons tradicionals, mentre que a l'esquerra es pot veure una premsa de vi, de fusta. Després del vestibul, una petita clastra reparteix les estances principals del casal: l'escala de la dreta comunica amb el primer pis, on hi ha un restaurant. A la part baixa, en el mateix lateral dret, encara funciona un celler de vi, amb accés per un portal de llinda (a la sobrellinda es veu un escut amb la data de 1870, any de fundació del celler), situat a la dreta del rebedor. Aquest conté diverses bótes congrenyades i altres bocois.

Convent de les Germanes de la Caritat (C/ de la Caritat, 3)

L'actual convent fou la casa natal de la beata sor Francinaina Cirer (1781-1855). L'edifici era popularment conegut amb el nom de can Xiroia, malnom de la família, i sor Francinaina el cedí a la congregació que acabava de fundar (1851): la comunitat de les Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. Al 1890, per les disposicions del bisbe Cervera, el convent s'integrà a la congregació de les Germanes de la Caritat.

Abans de ser convent, la casa tenia només una planta. L'any 1821, amb la mort del pare de la Beata, Joan Cirer Ramis, la casa deixà de ser residència familiar i es convertí principalment en casa d'oració. Fou a partir de 1851 quan es feren les importants obres que suposaren la construcció del primer pis i del porxo superior. Als anys 1945, 1957 i 1986 es feren noves adquisicions de cases que varen permetre l'ampliació del convent.

La façana, de tres plantes d'alçat, té portal forà d'arc rodó adovellat i coberta a dos aiguavessos. A l'esquerra del portal hi ha una làpida, col·locada l'any 1951, que commemora el centenari de la fundació. A la part superior del portal, una inscripció identifica el casal com a "Casa de les Germanes de la Caritat". A la dreta de la façana principal, un bloc constructiu situat en perpendicular, que correspon a l'oratori, presenta un portal de llinda, amb un sobreportal d'arc rodó que acull un timpà semicircular tancat amb una gelosia de fusta.

A l'interior, el portal principal comunica amb un vestibul, de planta quadrada, i amb coberta de bigues; aquesta estança distribueix, per dos portals de llinda, l'accés a la capella, a la dreta, i a les estances conventuals, en línia recta amb el portal forà.

L'oratori de la Mare de Déu dels Dolors, fou reinaugurat i obert al públic l'any 1906; l'actual oratori, més modern, substitueix l'anterior, destruït per un incendi. L'espai és de planta quadrangular, dividit en tres naus separades per dues rengleres de dues columnes de formigó. A aquestes naus, se li afegeix el presbiteri, en forma de

>> Sencelles_Punts d'interès

capçalera amb murs convergents, aixecada sobre dos graons. No hi ha retaule major, i darrera l'altar hi ha una imatge del Sant Crist, procedent de l'antiga capella. A la dreta del presbiteri hi ha una imatge de la Mare de Déu, obra de Remígia Caubet, feta en fusta de teca. La nau de la dreta conté el sepulcre de la beata Francinaina, amb un relleu sobre la urna sepulcral. Rere el presbiteri, per la part de la dreta, un corredor a manera de deambulatori mostra un retrat de la Beata. Aquest corredor, a partir d'un arc rebaixat, dona accés a la sala del sagrari, un espai molt singular, il·luminat extraordinàriament per un arc ogival que té vista sobre un pati exterior. Presideix la sala un sagrari amb obra de marqueteria i una imatge de la Mare de Déu de Lluc. Seguint el corredor cap a l'esquerra, hi ha una pintura a l'oli de la Mare de Déu dels Dolors, molt venerada per la Beata, regalada pel comte de Formiguera.

Pel portal d'accés a les estances conventuals es poden visitar diverses estances del convent, obertes al públic. La sala del segon aiguavés conté diversos objectes preuats, com el rellotge de paret de sor Francinaina, fabricat per Miquel Rousset, i diversos quadres. A l'esquerra, per un portalet de llinda, s'accedeix al menjador, amb diverses pintures, a més de dues relíquies, dels claus de Crist, la senzilla creu de fusta negra dels viacrucis de sor Francinaina i una vitrina amb objectes casolans. Des del menjador, per un portal de llinda situat a l'esquerra, s'entra a la cuina, amb una foganya a la dreta, amb pinte de fusta amb diverses olles, sostingut a l'angle exterior per una columna de fusta, sense desbastar. Més al fons de la cuina, a la dreta, hi ha la pica d'escurar, d'una peça de pedra.

Davant el portal d'accés a la sala del segon aiguavés, s'obri el portal de llinda que comunica amb el pati, amb una porxada que recorre el perímetre oposat del portal i un coll de cisterna adossat a la paret, de secció quadrada, vora dos pilars octogonals de la porxada. Recorre el perímetre el viacrucis de la Beata, amb rajoles ceràmiques.

Un altre vegada dins la sala, a l'esquerra, arrenca l'escala que puja al primer pis, on un portal de llinda permet l'accés a la cambra de la Beata, amb un llit de fusta i altres elements. Per un portal de llinda situat a l'esquerra de la cambra, entrem a una sala-museu, inaugurada al 1965, que conserva nombrosos objectes vinculats a la vida de sor Francinaina, com documents, fotografies, exvots i objectes personals.

Cascanar

L'ocupació prehistòrica del districte de Cascanar es confirma amb diversos jaciments, com les coves de can Garau, pretalaiòtiques, el **talaiot de ses Talaies de can Xim**, i la necròpoli talaiòtica i romana dita el Cementeri dels Moros, actualment desapareguda. Fou una contrada habitada també durant l'època romana i islàmica; més tard, en el segle XIV s'hi documenten vinyes, cereals, figures i ramaderia ovina i porquina. L'any 1457 fou subhastada la possessió de Cascanar, fins aleshores propietat d'Andreu Ferrer.

>> Can Romanyà

>> Can Garau

>> Can Riera

En els segles XIII i XIV, l'estructura de la propietat es basà en les grans possessions; però, aquestes patiren contínues divisions i establits, cosa que permeté, amb el pas dels segles, la configuració del llogaret. Cap a 1890 la fil·loxera destruí les vinyes de la contrada, i n'accelerà la crisi econòmica. L'any 1925 Cascanar tenia 75 habitants que ocupaven 14 cases. Els anys 1960 el llogaret quedà gairebé despoblat, però, des dels anys 80 s'ha reactivat l'activitat i s'han restaurat bona part de les seves cases.

Al llarg del camí des Campàs es veuen tres cases importants: la primera, **can Romanyà**, té una façana de dues plantes d'alçat i portal d'arc rodó adovellat, amb carcanyol; a més, compta amb un bloc d'una planta amb un aiguavés adossat a la part dreta. Vora el portal hi ha una finestra a cada costat i, al primer pis, tres finestres amb ampit i marca conopial, la del centre amb una data a la llinda (1709), mentre que la de la dreta té la tau de sant Antoni. De l'interior, remarcam un arc molt rebaixat que separa els dos aiguavessos i, a la paret del segon, una representació de sor Francinaina. L'any 1672 pertanyia a Bartomeu Ramis, àlies Romanyà, en aquella data tenia cases i 18 quarterades de sementers i rotes; era dedicat a vinya i a conreu de cereals.

Can Garau, s'aixeca al fons d'una ampla carrera. La façana té dues plantes d'alçat, portal d'arc rodó adovellat, amb carcanyol, i un pedrís a cada costat. Més a la dreta, hi ha un altre portal, de llinda. L'interior mostra trespol mallorquí i un arc rodó, amb una petita motllura als capitells, que separa els dos aiguavessos. Un portal de

llinda dona accés a un tercer aiguavés. A la dreta de l'entrada, a l'esplanada, hi ha un bloc constructiu que acull l'antic celler, amb el cup de vi. Prengué nom de la família Garau de Cascanar, a la qual pertanyia ja l'any 1578, quan era propietat de Miquel Garau.

Can Riera presenta una portalada amb arc escarser i brancals de pedra viva; aquest accés comunica amb una clastra. Al fons s'aixeca la façana principal, de dues plantes d'alçat. El portal forà és d'arc rodó adovellat, amb carcanyol, i un colcador a la dreta; al capdamunt, una cartel·la rectangular mostra la data de 1728, amb el relleu del cap d'un angelet. A la segona planta, destaca una finestra amb ampit. Segons el cadastre de 1756, can Riera era del senyor Miquel Garau Clerga, i hi tenia cases noves i velles.

Judí

L'alqueria Judí apareix documentada poc després de la conquesta de Jaume I. El 1578 les terres de l'antiga alqueria estaven dividides en tres possessions, totes denominades Judí. En el cadastre de 1694 les principals propietats de Judí relacionades són les següents: la possessió de Judí, Son Xotano i Son Torrent de Judí.

De l'alqueria es pot destacar el **pou de Judí**, de considerable profunditat, situat a la vora de la carretera vella de Sineu. Una tradició diu que el pou de Judí, amb nom de reminiscències

hebraïques, és el centre geogràfic de Mallorca. L'any 1999, el coll va ser objecte d'una restauració completa, i s'hi va afegir un arc en forma apuntada.

Una de les possessions representatives és **Son Xotano**, originada a partir d'una segregació de terres de l'antiga alqueria. La façana principal de les cases té tres plantes i portal forà d'arc escarser. A l'interior, el primer aiguavés té coberta d'embigat. A la dreta, per una petita escala en davallada, hi ha el celler, amb un pilar quadrat que ocupa el centre de l'estança, dividida en dues naus de dos trams cadascuna i coberta embigada. Un arc rebaixat comunica amb el segon aiguavés, a la dreta del qual hi ha el despatx i a l'esquerra la cuina dels majorals. A la part de darrera, hi ha una carrera des d'on es contemplen els antics sestadors, avui convertits en casa, i la caseta del pastor.

Ruberts

El nom de Ruberts prové probablement d'un personatge de la família Roberts o Ruberts, de Tarragona, que participà a la conquesta de 1229, i en el repartiment li pertocaren tres alqueries veïnes de Pina i tres més del terme de Sineu. Amb el temps, la possessió més important de la contrada era l'actual **Son Jordà**, ja documentada amb aquest nom en el segle XVI. Sembla que l'actual possessió era l'antiga alqueria dita dels Ruberts.

L'església de la Mare de Déu del Carme

Aquesta església fou edificada en la segona meitat del segle XVIII, en terrenys de Son Jordà, cedits per la família Sard, propietaris aleshores de la finca. A iniciativa del rector de Sencelles, Bartomeu Verd i Falcó, es col·locà la primera pedra el 15 de maig de 1768 i es beneí el 25 de novembre de 1770. Entre 1909 i 1910 el temple fou ampliat i, el 1985, fou restaurat. La façana presenta un portal major aixecat sobre quatre graons; els brancals mostren dues columnes corínties i, sobre la llinda, un timpà buit tancat per tres arquivoltes d'arc rodó, llises i de marès. Més amunt, un rosetó circular, atrompetat i amb motllura lineal, conté un vitrall amb la representació de la Mare de Déu del Carme intercedint per les ànimes del Purgatori. La testera es configura amb la definició dels dos aiguavessos, ornamentats amb una arqueria d'arquets rodons cecs i, com a coronament de l'edifici, hi ha una creu de pedra.

S'accedeix a l'interior per un escanzell de fusta. La nau té coberta de volta de canó i quatre capelles als laterals, obertes amb arcs rodons, excepte les del primer tram. Les voltes de la nau marquen les dates de construcció dels diferents trams: l'arc toral d'entrada al presbiteri du la data de 1770; el quart i tercer trams mostren la data de 1807, mentre que el segon porta gravat l'any 1909, producte de l'engrandiment de l'oratori. Al presbiteri, el retaule major és d'estil classicista; la part central presenta dues pilastres jòniques que emmarquen un llenç que representa la Mare de Déu del Carme donant l'hàbit carmelità a sant Simó Stock. A l'àtic hi ha un medalló amb una pintura de sant Antoni Abat.

>> Possessió de can Raió

>> Sencelles_Punts d'interès

Les capelles de la dreia o de l'Epístola són: la del Sant Crist, oberta en un arc rebaixat; la de la Mare de Déu de Lluc; la del Nom de Jesús, amb una pintura de la Circumcisió, obrada entre els anys 1574 i 1578, atribuïda al pintor Mateu Llopis Oliver; la de la Mare de Déu del Roser, amb una pintura amb la titular envoltada dels misteris del Rosari. A l'entrada de la capella hi ha una imatge de la Beata Francinaina Cirer.

De les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli destaquem la segona, la de la Immaculada, amb una pintura de la Puríssima envoltada d'àngels i dels símbols de la lletania mariana; la tercera és la del Sagrat Cor, amb imatge situada dins un nínxol amb coberta copinyada, dues pilastres estriades i entaulament llis. La quarta és la de sant Pere, amb una pintura del titular i la inscripció *"Pintat a devoció de l'amon Pere Aloy, 1772"*.

Altres mostres arquitectòniques i culturals interessants són el conjunt de **la Plaça** i altres cases, com can Tià, Son Durí, can Pintat, s'Aigovés, sa Creu i s'Hostal.

Laiar

L'origen del llogaret de Laiar seria l'alqueria islàmica denominada Alayar, que formava part del *juz'* de Qanarussa. El 1231, en el *Repartiment*, correspongué a Gastó de Montcada, vescomte de

Bearn. Al segle XIV l'antiga alqueria coexistia amb petites propietats, formant el llogaret; es dedicava bàsicament a la producció de cereals i lleguminoses, i al conreu de la vinya, a més de guardes d'ovelles i cabres. Els segles XVI-XIX, la família principal del llogaret fou la dels Raió de Laiar. En nombroses ocasions, dins el segle XVI, els Raió foren batles reials de Sencelles. El 1578 Laiar es componia de dues possessions (can Raió i can Genestar), un rafal (can Rotger) i set cases. En el cadastre de 1694 els principals propietaris són Antoni Raió, els germans Antoni, Bartomeu i Joan Llebrés i Antoni Castell; en la part dels germans Llebrés, hi apareixen els topònims següents: el Moli, l'Era, la Vinya Vella, el camp dels Lledoners, les Rotes, els Clapessos, la Figuereta, les Tanquetes, els Robiols, i Son Castell. Segons el cadastre de 1756, els principals propietaris de Laiar eren la família Raió i Vicenç Castell. El 1789, Jeroni de Berard descriví Laiar com un llogaret situat en un indret baix i de terres humides, de poques cases, sense església i dedicat a la producció de blat i de vinya. L'any 1859 els principals propietaris eren Llorenç Raió Ferrer, Joan Vicenç Castell i Gabriel Verd Ribas. Després de la fil·loxera de finals de segle XIX, el llogaret entrà en decadència i es deshabità. Actualment, la família Pizà Alabern, amb més de 300 quarterades, és la principal propietària de Laiar. Formen el nucli les cases de can Raió, can Castell, can Ribes, can Ros, can Tano, i altres en ruïnes.

Can Raió de Laiar

Can Raió, dita també antigament Laiar dels Raió, l'any 1584 era la possessió més gran del llogaret i de tot el terme de Sencelles, i pertanyia a Pere Raió. L'any 1859 apareix a nom de D. Llorenç Raió

>> Possessió de Jornets

>> Oratori de Jornets

>> Sencelles_Punts d'interès

Ferrer, amb 356 quarterades. L'any 1925 la família Pizà, de Sóller, comprà la possessió, i també la de can Ribes. Actualment can Raió té 155,26 ha i pertany a Rosa Alabern Montis, viuda de Joan Pizà Serra.

El portal forà és una impressionant portalada d'arc rodó, de gran alçada, oberta davant la carretera. Rere la portalada s'estén la clastra, que és de forma trapezoïdal i en part empedrada, amb blocs regulars allargassats; un til·ler i diversos elements com piques i peces provinents de molins ornamenten la clastra. A la dreta del portal s'aixeca la façana principal, amb alçat de dues plantes; el portal és d'arc rodó adovellat, amb l'escut dels Raió. A l'esquerra del portal hi ha un colcador que serveix de pedrís i, al capdamunt, una finestra cegada, amb motllura conopial a la llinda, que conté un conjunt ceràmic que representa la Immaculada. A la dreta del portal, vora un pedrisset amb plantes, hi ha una cisterna amb capelleta de teules a dos aiguavessos. El celler presenta una gran sala de planta rectangular, dividida en dues naus a partir de dos pilars exempts de secció quadrada que formen tres arcs rodons; entre el primer arc i el segon, hi ha la data de 1831; a la part de la dreta hi ha la pica del celler, en contacte amb el cup.

Jornets

El topònim Jornets, no documentat abans del segle XIV, prové del nom de la família Jornet, que era propietària dels terrenys

de l'actual possessió homònima, centre encara avui del llogaret. L'alqueria dels Jornets, amb el nom en plural, es documenta en un testament de l'any 1390. Al segle XVI els propietaris de la possessió són els Llebrés —o Llabrés—, cognominats per aquest motiu Llabrés de Jornets.

Al segle XVIII, l'augment del conreu de la vinya, com indica el celler, bastit l'any 1767, com també l'establiment de **la possessió** matriu, permeté el sorgiment del llogaret. En el cadastre de 1756, apareix ressenyat Bartomeu Llabrés de Jornets, propietari de la possessió. L'any 1826, com indica la data de la façana, es reformaren les cases. En la primera meitat de segle XX, els Llabrés de Jornets entroncaren amb la família Planas, i la propietat de la finca passà a aquest llinatge.

La façana de les cases s'aixeca davant una carrera empedrada; té dues plantes i apareix ornamentada amb esgrafiats geomètrics, bàsicament en forma d'escacat. El portal forà és d'arc rodó adovellat, coronat per l'escut dels Llebrés de Jornets (un arbre amb dos cans llebrers, i tres flors de lis) i la data de 1826. Als laterals del portal, hi ha sengles colcadors. A l'esquerra, hi ha un segon portal de llinda, amb marca conopial, i amb un altre colcador, a la seva dreta; més a l'esquerra, al costat de l'oratori, hi ha un bloc d'una planta i coberta d'un aiguavés, vora el qual hi ha una escala exterior, rústica i de dos trams, que condueix a un sostre o païssa. A la dreta hi ha un rellotge de sol i, més enllà encara, s'aixeca una porxada amb pilars embeguts dins parament de marès; sota la porxada, un portalet rebaixat marca

>> Possessió Son Sant Joan de Sonarrossa

la data de 1764. A la dreta, hi ha també una portassa; és aquest l'espai que ocupa el gran celler.

El **llogaret** de Jornets pròpiament dit es configurà a partir de l'establiment de la possessió homònima, al llarg del segle XVIII. La vinya va ser el cultiu més important de Jornets, fins que la fil·loxera acabà amb aquest conreu. L'arxiduc Lluís Salvador, que ressenyà el llogaret en plena puixança, cap a 1880, diu que tenia 197 habitants i 49 cases. Esmenta també l'oratori públic dedicat a sant Josep i construït a finals del segle XVIII. El segle XX fou un botxi per a Jornets: l'any 1950 hi havia 81 habitants, l'any 1970 en figuraven 63 i el 1991, hi estaven censats 48 habitants. Formen el llogaret una vintena de cases, entre les que destaquen les anomenades can Burí, Ca ses Capes, Ca Madò Estrella, can Marrai, can Montserrat, can Nofre Lip, Ca na Tirona, can Tro, can Vallès i can Ventura. Hi ha teules pintades en alguna d'elles, com a can Nadal, identificada amb el núm. 11, amb representacions florals i amb els noms de Jesús i Maria. La plaça del llogaret apareix guarnida amb algunes moreres.

Durant la Segona República es va crear una escola pública, en funcionament fins als anys 60. L'edifici de l'antiga escoleta, actualment una casa particular, està a la sortida del poble, en direcció a Sencelles. Fou projectada l'1 de febrer de 1932 per l'arquitecte Guillem Forteza; era una escola mixta i comptava també amb la casa del mestre.

L'oratori de Sant Josep es construí durant els darrers anys del segle XVIII, i s'inaugurà l'any 1799; inicialment fou concebut com a oratori privat de la possessió de Jornets. Amb la consolidació del poblament del llogaret, la família Llabrés de Jornets cedí la capella al bisbat perquè servís d'oratori públic. És un edifici adossat a la dreta de les cases de la possessió, al costat de la carrera. La façana de la capella és un parament llis, actualment emblanquinat, amb el portal major arquivat, amb brancals en forma de mitja canya de columna embeguda en una motllura rectilínia, amb la base marcada en forma de plints; l'entaulament és una llinda motllurada, amb un petit nínxol central al capdamunt, sense cap imatge; damunt els brancals i damunt el nínxol, hi apareixen tres piràmides amb bolla. Més amunt, hi ha una claraboia circular, motllurada i atrompetada. El coronament de la façana és una testera mixtilínia, amb cadufes als extrems. A la part posterior dreta hi ha una espadanya amb una campana. L'interior és d'una nau de petites dimensions, amb volta de canó amb llunetes, dividida en tres trams. El presbiteri té un tram de volta de canó i absis amb coberta d'un quart d'esfera avenerada. El retaule major, l'únic de l'oratori, és dedicat al titular, amb una imatge central de sant Josep, situada dins un nínxol, i envoltada de set medallons amb rocalla que contenen altres representacions de sants, entres elles santa Catalina Tomàs i el beat Ramon Llull.

Son Sant Joan de Sonarrossa

L'any 1578 la possessió coneguda aleshores amb el nom de So na Rossa era propietat del cavaller Jeroni de Sant Joan; de la família

>> Molí de can Sito

d'aquest prengué la possessió el nom definitiu de Son Sant Joan (Rosselló-Vaquer, 1993: 59). L'any 1646 la finca era d'un descendent de l'anterior, anomenat també Jeroni de Sant Joan, cavaller de l'orde d'Alcàntara. En el darrer quart del segle XVII hi hagué un canvi en la titularitat de la família propietària, ja que dels Sant Joan passà a Berenguer d'Oms, que ja consta com a propietari l'any 1689. En la segona meitat del segle XVIII era propietat de Margalida Sureda Valero, dona de Pere Caro i Fontes, segon marquès de la Romana. L'any 1789 Jeroni de Berard ressenya la possessió amb aquesta nota: «*Son San Juan. Predio grande. Trigo, viña. De la marquesa de la Romana*». El 1850 el senyor de Son Sant Joan era Pere Caro i Sales, quart marquès de la Romana (Bover, 1850: 100). Poc després la finca s'establí en petites propietats.

Actualment les cases de Son Sant Joan Vell apareixen dividides en tres propietats. La façana principal s'orienta a xaloc (sud-est), i té alçat de dues plantes; el portal forà s'obri en el centre de la façana, en la propietat d'enmig; és un impressionant arc rodó adovellat, amb dovelles molt estilitzades, i es troba coronat per l'escut dels Santjoan (tres faixes); a l'esquerra del portal forà, n'hi ha un altre amb arc escarser, amb una finestra en la segona planta i un finestró atrompetat a la vora; davant, hi ha un coll de cisterna. La propietat de l'esquerra mostra un portal rebaixat, coronat per un arc conopial, lobulat i amb bocell d'estil gòtic. La propietat de la dreta conserva el que possiblement fou antigament l'oratori de Sonarrossa; es tracta d'un interessant edifici gòtic, amb façana arrencada amb el frontis de les cases, a les quals s'adossa pel lateral esquerra. La façana presenta a mitjan alçat una línia d'imposta, interrompuda per l'arc del portal, i té un coronament pla. El portal

>> Sencelles_Punts d'interès

dissenya un gran arc ogival, amb timpà avenerat; a l'entaulament, hi sobresurt una peanya que devia servir com a base d'una imatge; el portal compta amb tres arquivoltes en forma de bocell, de secció circular, i amb petites mostres de decoració escultòrica amb carasses i motius florals als capitells, en la intersecció amb la línia d'imposta; en la base dels brancals, que continuen les arquivoltes, apareixen petites peanyes de secció poligonal, gòtiques. El portal original apareix cegat amb un parament de marès, on s'obre un portalet escarser que serveix d'entrada a l'interior, que actualment es dedica a magatzem.

Aireflor Vell

L'any 1491 el cavaller Salvador Sureda establí a Joan Sintes i a la seva dona Pauleta la possessió Ayreflor, la Tanca Llarga i la garriga dita los Robiols, a cens de 100 £. El 1523 l'establiment és a Miquel Ramis, qui accedeix a la propietat de fet de la possessió d'Aireflor, i es pot considerar, per tant, el genearca dels Ramis d'Aireflor. L'any 1578 la finca era de Miquel Ramis i es valorà en 2.800. L'any 1773 Aireflor era de Miquel Ramis d'Aireflor, i aleshores comptava amb 200 quarterades de blat, 9 de xeixa, 100 d'ordi i 26 de faves. Jeroni de Berard, l'any 1789, descriu breument la finca d'aquesta manera: «*Ayreflor. Grande. Trigo, viña. Del señor Ramis y Ferrer de Palma*». L'any 1859 apareix la possessió a nom de D. Miquel Ramis d'Ayreflor [i Marcell], qui ja havia mort l'any 1855. Aquest propietari dividí el patrimoni entre els seus dotze fills. Miquel Ramis d'Ayreflor i Alemany (1822-1883) es casà amb Aina Sureda i Sanxo de la Jordana, i rebé com a llegítima una part d'Aireflor, actualment Aireflor Nou. L'hereu

d'Aireflor fou Josep Francesc Ramis d'Ayreflor i Alemany (1824-1889), el fill segon.

El portell de la possessió presenta dos bons exemplars de brancals, de secció quadrada i angles aixamfranats; cada brancal té un relleu amb un escut d'armes: el de l'esquerra és l'emblema dels Ramis. Al fons del camí particular s' aixequen les cases d'Aireflor; la façana s'orienta a sud-est i té tres plantes d'alçat. A l'esquerra, un arc rebaixat dona accés a la clastra; un segon portal, també rebaixat comunica així mateix amb la clastra; corona aquest portal un escut senyorial, amb les armes dels Ramis; més amunt de l'arc i de l'escut, acaba el parament en una balustrada. La clastra mostra a la dreta un portal d'arc rodó adovellat i un colcador; més a l'esquerra hi ha la casa dels amos, amb un portal de llinda, aixecat sobre dos graons, i una portassa. Cap a la dreta, la façana mostra el parament més important, amb dos portalets de llinda i dues finestres a la planta baixa. En el primer pis, s'hi obren dues finestres balconeres flanquejades per dues finestres rectangulars; en el segon pis, el porxo mostra quatre finestrans apaïats.

Sineu

Referències històriques

El terme municipal de Sineu és un dels més grans de la zona del Pla. Té una extensió aproximada de 48 km² i una població de 3.300 habitants (dades de 2008) i limita amb els municipis de Llubí, Maria de la Salut, Ariany, Petra, Sant Joan, Lloret de Vistalegre, Costitx i Inca. Es tracta d'un municipi amb un sol nucli de població, tot i que històricament comprenia els de Sant Joan i Lloret de Vistalegre.

L'etimologia del topònim ha estat molt controvertida històricament. Aquest apareix documentat ja en el segle XIII, amb quatre grafies diferents: Sixneu, Xisneu, Sisneu i Xineu. Sembla que la lectura incorrecta d'una cita de Plini (s. I dC)

interpretà la ciutat romana de Mallorca anomenada Guium com a Cinium, que fou identificada l'any 1842 per Antoni Furió amb Sineu, opinió repetida encara un segle més tard per l'historiador sineuer Mn. Joan Rotger. Un cop descartada l'antiga teoria, una altra hipòtesi, defensada per l'arabista Miquel Barceló, fa derivar el nom de Sineu de Jijnau (topònim àrab que, juntament al de Bitra, va donar nom a un dels districtes de la Mallorca musulmana). Així mateix, Jijnau podria provenir de la forma àrab *J.jnu*, propera a mots arabitzats de la paraula berber *Ignawen* que significava, originàriament, "mul". A més, al ja esmentat districte hi ha consignats topònims on apareix la forma Jijnau, fet que recolza aquesta teoria que

considera defensable el pas d'aquesta paraula àrab a la catalana Xisneu/Sixneu. Una tercera teoria, proporcionada pel filòleg Joan Coromines, veu l'origen del nom de Sineu en noms propis germànics com Sisenand o Sisald.

El Llibre del Repartiment de Mallorca esmenta per primera vegada el districte de Djidjnaw, catalanitzat en Sixneu. Aquest comptava amb un total de 82 alqueries i rafals, la més extensa era Alhoffra al-Djawfiya, mentre que un dels rafals més significatius era Adefla Exarquia, l'actual Defla. També hi havia un nucli de població més gran, identificable amb l'actual vila, amb cases, una necròpoli i banys, una mesquita i, probablement, un alcàsser situat en el solar del Palau o convent Concepcionista. L'alqueria Sixneu es documenta amb aquest nom, ja catalanitzat, l'any 1237.

Probablement a Sineu hi havia ja un mercat consolidat, almenys a principis de segle XIII i, seguint les tendències generals de l'illa, hi hauria una considerable activitat ramadera. L'agricultura de reguiu hi devia tenir un pes important, especialment al voltant dels qanats de Binitaref i de la Torre de Montornes.

La conquesta cristiana del districte de Sineu es féu a finals de l'any 1229 i a principis de 1230 sense gaire resistència. En el Repartiment, Sineu correspongué a la porció reial. L'any 1298 se segregà de Sineu la parròquia de Sant Joan, procés que s'enllestí l'any 1300 amb la creació de dos municipis diferents.

El nou sistema econòmic dels repobladors se centrà en un monopoli de l'agricultura extensiva de secà, bàsicament blat, del qual era una de les viles de major producció. La barcella de Sineu, datada cap a 1240, és exemple, alhora, de la producció bladera del poble i del centre de comerç agrícola que Sineu ja ostentava en data tan primerenca.

A principis del segle XIV es construeix el Palau Reial, segurament sobre la base d'un alcàsser islàmic. El segle XIV també suposà la consolidació del mercat setmanal, especialment amb el privilegi atorgat per Jaume II l'any 1306. La fira de Maig sorgí probablement d'un privilegi del rei Sanç de l'any 1318, revalidat per Pere el Cerimoniós.

Un dels fets més transcendents del segle XVII fou la pesta de 1652, que tingué una fortíssima incidència a Sineu. Les cases de Binitaref foren requisades, es convertiren en llatzeret, i s'hagué d'habilitar un cementeri a la Vinya Vella de Binitaref; la possessió de Son Joan Arnau s'emprà per fer-hi quarantena.

La segona dècada del segle XX veié un increment del sector primari, amb l'obertura d'un gran nombre de mines de lignit i pedreres. El procés de segregació de finques tingué el màxim exponent amb l'establiment de Son Rossinyol, culminat l'any 1933. L'epidèmia de grip de l'any 1918 afectà fortament el poble, i hi moriren 49 persones.

>> Ceràmica medieval en el museu de la Rectoria

>> Església parroquial de Santa Maria

>> Sineu_Punts d'interès

El primitiu campanar es va fer malbé a l'incendi del 1505 i la reconstrucció de l'actual s'encetà al 1549. Aquest és exempt, de secció quadrada, amb set cossos separats per motllures i un coronament piramidal; als dos pisos superiors hi ha dues finestres ogivals per costat. La primera cambra, sobre els fonaments, es convertí en capella de Santa Catalina, amb accés per un portalet ogival, amb dovelles molt deteriorades. El campanar conté set campanes, sis d'elles amb nom: N'Antònia, Na Bàrbara, N'Extremaunció, Na Feris, Na Combregar i Na Missa; la setena és la del rellotge.

L'interior presenta una planta de nau única amb creuer transversal i cinc capelles als laterals, obertes amb un arc apuntat, excepte les dues situades sota la tribuna. A l'alçat de la nau es poden observar les dotze creus vermelles que recorden la consagració del temple i, més amunt, cinc finestres gòtiques, cegades o amb petites claraboies. El creuer, la cúpula estrellada i el presbiteri foren aixecats entre 1880 (data que mostra l'arc toral) i 1881. L'interior de la cúpula havia d'allotjar vuit vitralls, set cegats i un dedicat a sant Marc, amb l'escut del donant, Mn. Lluís Crespí i Niell, prelat domèstic. El presbiteri presenta un absis de set trams, el central ocupat pel retaule major, obra neogòtica, realitzada per l'escultor manacorí Miquel Vadell. El retaule està presidit per la imatge gòtica de Santa Maria de Sineu, tallada l'any 1509 per Gabriel Mòger, una imatge-sagrari flanquejada per dos àngels neogòtics. L'altar major és obra de Sebastià Alcover, al 1913, i serveix d'urna que conté la imatge de la Mare de Déu Morta.

Les parets laterals del presbiteri i el braç de l'esquerra del creuer s'enriqueixen amb els relleus de fusta que formaven part de l'antic retaule major, construït pel mestre Gaspar Gener entre 1571 i 1580, i daurat pel mestre Jaume Blanquer de 1631 a 1636. Aquest, desmuntat amb motiu de la reforma de 1880, era d'estil renaixentista amb elements manieristes i estava dedicat als Set Goigs de la Mare de Déu.

Amb la recent reforma, el que era el retaule major neogòtic, realitzat per l'escultor manacorí Miquel Vadell, es traslladà al braç de la dreta del creuer. A la vora, hi ha el retaule de sant Josep, neogòtic, de 1886, obra de Lluís Font Martorell, i vorejat per les pintures de sant Ferran i de sant Guillem, obra del pintor Bordoy, sota direcció de Faust Morell. Al voltant del retaule, hi ha dos quadres amb escenes de la vida de sant Josep: la mort del sant patriarca i el seu patrocini; damunt una represa, hi ha la talla de sant Sebastià, copatró de la vila i advocat contra la pesta.

Les capelles de la dreta o de l'Epístola són: la de sant Cristòfol, sota la tribuna, patró dels menestrals de Sineu, amb les imatges de santa Rita i la del Crist de la Columna, que podria ser obra de Gaspar Gener, datada al 1588; la del Sant Crist, amb una imatge barroca; la de santa Catalina Tomàs, de dos trams, amb una imatge de la titular i les relíquies de santa Valèria; la de sant Martí, amb un retaule de finals del segle XVI, amb l'escut dels Rossinyol de Defla, que tenien el patronat de la capella, i la làpida sepulcral de la família Rossinyol i dels seus hereus, els Espanya; i finalment, el portal lateral.

>> Monument de la plaça de Sant Marc

>> Sineu_Punts d'interès

Les capelles de l'esquerra o de l'Evangeli són: la de sant Francesc, sota la tribuna, amb una imatge de la Mare de Déu Morta, del s. XVI; la de sant Antoni Abat; la del Sagrat Cor, de dos trams; la capella fonda, amb coberta de cúpula sobre petxines i un llanternó com a coronament amb una clau de volta amb la data de 1672, el retaule és d'estil barroc, dedicat a la Mare de Déu del Roser, obrat per Gabriel Torres, amb vuit parelles de columnetes, quinze pintures dels corresponents misteris marians i, a l'àtic, la Coronació de la Mare de Déu, amb l'escut de Sineu al capdamunt; i finalment, la de la Mare de Déu del Carme, d'estil neogòtic, amb sant Joan de la Creu i santa Teresa.

A la sagristia es conserva un bon conjunt d'orfebreria sacra. En destaca la Veracreu, de 1556, d'estil gòtic florit. També és remarcable el copó o píxide amb gravats de la Passió, del segle XVI, i la creu processional, de 1878, d'estil neogòtic.

La Rectoria

Sempre ha ocupat el mateix lloc, adossada a l'església, vora el portal lateral barroc i davant l'antic sagrat o cementeri, on actualment se situa la plaça de Sant Marc. A finals de segle XIX l'edifici fou reformat per Pere d'Alcàntara Penya, qui afegí la tercera planta i modificà la façana, inclòs el portal forà, que abans era d'arc rodó adovellat.

L'edifici té tres plantes d'alçat; el portal és de llinda, i té una finestra quadrangular a cada costat. Sembla que a l'espai ocupat per la

finestra de l'esquerra se situava l'antic portal d'arc rodó. El primer i el segon pis presenten tres finestres cadascun. L'interior mostra un vestíbul rectangular, amb un arc rebaixat que comunica amb un petit pati. A la part esquerra del vestíbul observem, encastat en la paret, una llosa de pedra de Santanyí esculpida que representa l'escut de Sineu (un rotlle en relleu), que prové del peu del retaule major antic de l'església parroquial, i data de 1571; té escrita la llegenda del poble: *Sineu vila la primera, té la prima per bandera*. A la dreta hi ha l'escala que condueix al primer pis, d'un sol tram llarg.

A l'interior, es conserven uns vuit centenars de peces de ceràmica medieval i renaixentista (**les escudelles**), algunes amb decoració àrab i amb pintures d'òxid amb reflexos, trobades els anys 1915 i 1940 en un pou situat vora l'església. La cronologia va del segle XIV a principis del segle XVII i foren restaurades per Mn. Bartomeu Mulet. Recentment s'ha obert en un espai situat a la part esquerra del vestíbul de la Rectoria, definit per tres arquets apuntats, una exposició permanent amb una selecció de peces.

Monument de la plaça de Sant Marc

Davant la Rectoria s'aixeca el monument del lleó de sant Marc, inaugurat amb motiu del tercer centenari del patronatge de sant Marc de la vila de Sineu, tal com diu l'escrit en llatí de la base: *"Tertio centenario electionis sancti Marci in patronum Sinii apud Deum"*. És una escultura feta amb planxa de coure, obra de l'escultor Joan Maimó Vadell, al 1945, on el lleó, símbol de Sant Marc, apareix alat i aguanta l'escut de Sineu.

>> Interior del celler can Font

>> Creu i pou d'en Rabassa

És molt probable que la devoció a sant Marc fos inculcada pel rei Jaume II, qui ja li havia dedicat la capella reial del castell de Bellver. Aquesta devoció passà als conradors de Sineu «*perquè li demanassen pluges saludables en venir el mes d'abril, que cada gota val per mil. I sant Marc sovint els brufava els camps perquè tenguessin bona saó*».

L'origen del patronatge data del 29 de juny de l'any 1645 quan, havent d'escollir patró les viles, reunits els jurats i el Consell de Sineu a la casa de l'Hospital es proposaren, a requesta del rector Mn. Cristòfol Gacies, fer l'elecció del patró de Sineu: sant Marc, patró dels conradors, o sant Cristòfol, patró dels honorables menestrals, que comprenia tots els oficis gremials, excepció feta dels teixidors. Degut al major nombre de jurats i de consellers dedicats al conreu, elegiren sant Marc per patró de la vila.

Creu i pou d'en Rabassa

La creu datada al 1567 i d'estil renaixentista, té base de planta octogonal en forma de quatre graons. El fust, de secció octogonal, té decoració de garlandes vegetals a la part superior. El capitell és també de secció octogonal, i encara deixa entreveure sis figures, tres corresponen a sant Antoni, sant Onofre i sant Pau, tots ells ermitans, i les altres tres vesteixen túnica talar i capa, com els apòstols, però són difícils d'identificar. Enmig de les figures hi ha dos escuts intercalats que corresponen a la família Sabater. El capitell apareix rematat per una cúpula gallonada escatada. La

creu pròpiament dita és llatina, de braços rectes amb terminacions en medallons romboïdals i decoració vegetal als entrebraços. A l'anvers hi ha un relleu de Crist crucificat, mutilat, amb Maria Magdalena als seus peus; als cornalons, s'hi veuen tres medallons, amb la Mare de Déu, sant Joan, i un pelicà. El revers mostra una imatge de la Mare de Déu, amb els símbols dels quatre evangelistes als extrems dels braços.

Vora la creu hi ha el pou d'en Rabassa, un bon exemplar de l'abastament tradicional d'aigua. Apareix datat l'any 1392, anteriorment a l'existència de la creu. Els Rabasses foren al segle XIV una família important de Sineu, i l'any 1362 ja posseïen les terres que van des de la placeta de l'Hospital fins a l'actual ubicació del pou. L'any 1499 es documenta la plaça del Pou d'en Rabassa. El pou fou restaurat a finals dels anys 1970.

Celler can Font (C/ de les Roses)

Aquest celler, situat a una cantonada de la Plaça, és un dels típics de Sineu. El portal de la Plaça és de llinda, mentre que el del carrer de les Roses és d'arc escarser; el primer d'aquests comunica amb un vestíbul amb sòtil embigat. En aquesta primera estança, a l'esquerra, destaca una premsa de vi de dues espigues. Després d'una davallada de vuit graons, s'arriba al començament de la sala principal; a la dreta queda el portal del carrer de les Roses. Mentre, a l'esquerra, rere una pareteta, davalla una escala rosta de 12 graons; el buit de l'escala és en part cobert per una volta

>> Monestir Concepcionista
(antic palau dels Reis de Mallorca)

de canó de marès vist. Al fons de la davallada hi ha la piqueta del cup, situada dins un nínxol de parets convergents i volta de canó; és de pedra i té una aixeta de metall. Les estances principals del celler dissenyen dues naus de quatre trams cadascuna, sostinguts per tres grans pilars de secció quadrada; cada un reparteix quatre arcs rebaixats, dels quals els transversals es recolzen sobre els murs laterals. S'hi conserven tretze espectaculars bótes congrenyades.

Monestir Concepcionista (antic palau dels Reis de Mallorca)

L'antic palau dels Reis de Mallorca fou manat reconstruir pel rei de Mallorca Jaume II l'any 1309, sobre una base d'origen islàmic que possiblement fou l'alcàsser de l'emir Mubaxir (Mubashshir Nasir Al-Dawla), mort l'any 1114. Aquesta situació coincideix amb el model dels palaus rurals islàmics, sobre un turó amb ampli domini visual.

L'any 1583, per donació reial de Felip II, s'hi instal·là una comunitat de monges concepcionistes, fundada per la senyora Francina de Puigdorfila. Per constituir la nova comunitat, el bisbe de Mallorca, Joan Vich i Manrique, escollí tres monges del monestir de Santa Margalida de Ciutat: sor Aina de Puigdorfila, sor Úrsula Cotoner, filla del cavaller Nicolau Cotoner i Sala, i sor Mariana Aixartell, les quals prengueren possessió del nou monestir el 6 de gener de 1583. Durant els primers anys, la nova comunitat seguí la regla de sant Agustí. Poc després ingressaren al nou monestir sis religioses més, i també sor Margalida Santjoan i Cotoner, procedent del

monestir de Santa Magdalena de Ciutat. Sor Margalida Santjoan fou la segona priora, a partir de 1590, i fou quan la comunitat canvià la regla agustiniana per la franciscana clarissa, amb motiu d'entrar dins l'orde concepcionista, fundada l'any 1489 per santa Beatriz de Silva.

Les obres d'adaptació i ampliació del convent, especialment intenses al segle XVII, han donat al conjunt una fesomia a mig camí entre un passat monàrquic-residencial i un cenobi de clausura estricta. Les religioses, posaren gelosies a les finestres, bastiren la cuina i altres cambres, reforçaren les parets de tàpia i feren noves sotilades de creueria que substituïren els antics enteixinats de fusta. Entre 1616 i 1686 recuperaren les set propietats que formaren part de l'antic palau i que havien estat venudes a particulars després de 1348, tornant a ocupar tota la illeta de *les Monges*. El 1987 es reformà la torre de l'homenatge.

El convent de Sineu era una de les comunitats de monges tancades més pobres de Mallorca, i per subsistir es dedicaren a activitats artesanals (elaboració de botons i passamaneria) i rebosteres (confitures, bunyols, coques, i congrets), i a la curiosa tasca de criar cucs de seda, que servien per fer domassos, que eren molt preuats.

A l'esquerra de l'església del convent, en el mur que forma angle recte amb el temple, hi ha la porteria del convent, amb un portal de llinda coronat per l'escut franciscà. El vestíbul és de planta

>> Claustre de l' Ajuntament (Antic Convent dels Mínims)

>> Sineu_Punts d'interès

rectangular, amb coberta de dos trams de volta d'aresta amb claus de volta amb motius religiosos, sis columnes de fust prim aixecades sobre pedrissos i embegudes a la paret. En el parament de la dreta hi ha un portal d'arc rodó i un torn emmarcat de rajoles que defineix la clausura. Pel portal s'entra a la clausura, amb un vestíbul llarg, cobert de volta d'aresta, anomenat sa Llongeta, que comunica amb l'anomenat pati de la Reina. L'antiga sala capitular, descrita encara per l'Arxiduc, és l'actual sala de costura, amb una columna anellada amb fust estriat que aguanta la gran jàssera de l'embigat. En el pis superior, que s'assoleix a partir d'una escala de tradició renaixentista, s'estenen els corredors que distribueixen les distintes cel·les.

De l'interior de l'actual recinte conventual, destaca la torre de l'homenatge, de planta rectangular i coronada per quatre merlets, amb portal d'accés d'arc rodó i permòdols que sostenien l'enteixinat, i l'hort-jardí posterior. Al fons s'aixeca una capella neogòtica, de 1880, que acull el cementeri.

Ajuntament (Antic Convent dels Mínims)

El convent de Jesús Maria, dels frares mínims, fou fundat l'any 1667 sota patrocini de dona Margalida Font de Roqueta Gual Zaforteza i Térmens i del seu espòs Francesc Desbrull i Villalonga, els quals donaren la seva casa de Sineu com a edifici del nou cenobi. El 18 de maig d'aquell any, amb l'autorització del bisbe Pere Fernández Manjarrés, es féu la cerimònia fundacional, presidida per fra Miquel

Cerdà, provincial dels Mínims. La primera missa es digué a una cambra del casal habilitada com a capella. Les obres d'adaptació continuaven encara l'any 1686, quan s'adquiriren les cases del Dr. Antoni Costa per afegir-les al casal originari. L'any 1722 el convent fou objecte d'una gran reforma, amb l'aixecament, entre d'altres elements, del claustre.

Els mínims foren exclaustrats definitivament l'any 1835, amb la Desamortització, per la qual cosa el convent fou tancat i l'edifici dedicat a altres usos, com a casa-quarter de la Guàrdia Civil. Les antigues instal·lacions conventuals alberguen les actuals dependències de l'Ajuntament, a més de la Biblioteca i l'Arxiu Municipal.

El claustre és d'estil barroc i de planta quadrangular, lleugerament trapezoïdal. Tots els costats de la planta baixa tenen sis arcs rebaixats, excepte el de la dreta, que només en té cinc. El lateral oposat al portal presenta un segon pis porticat, amb dotze petits arcs rebaixats (moderns), dos per cada arc de la planta baixa. Les columnes, aixecades sobre plints, tenen dues motlures circulars a la base. Els capitells tenen petites volutes de tradició jònica, mentre que a la part baixa presenten collarets amb uns relleus que representen, alternativament, la mitra episcopal i l'estrella de l'escut del bisbe Miquel Estela, excepte les columnes angulars, que apareixen ornamentades amb relleus florals. En el centre hi ha un coll de cisterna octogonal, datat en 1693, amb el lema *Charitas*

>> Molí d'en Pau

>> Can Gili

(símbol dels mínims) en el centre del coll. El bastiment de la corriola mostra quatre mainells de ferro convergents en el centre.

Can Gili (C/ Major, 13)

La casa té un origen medieval. A principis del segle XVI el casal era propietat del notari Joan Gili, un dels capdavaners de la Germania i un dels quatre membres de la comissió d'agermanats que anaren a demanar clemència a la Cort; l'ambaixada fracassà i els components de la comissió foren executats al castell de Bellver a finals d'agost de l'any 1523, a les anomenades *forques dels ambaixadors*. No obstant aquests esdeveniments, la casa continuà en mans de la família, almenys fins al segle XVII. Actualment és de la família Aparicio. L'artista pintor i escultor Ricardo Aparicio —Gago—, hi té el seu estudi i l'espai d'exposició.

La façana és de dues plantes d'alçat amb el portal de llinda a la dreta del frontis; a l'esquerra d'aquest hi ha dues finestres, una cegada i una altra rectangular, ornamentada amb una llinda renaixentista que mostra el relleu d'un escut, corresponent a la família Gili. Han desaparegut els brancals amb forma de pilastreta que la devien completar. Al primer pis, s'hi arrencaren tres finestres, la de l'esquerra cegada.

L'interior presenta un corredor amb coberta dividida en tres trams de volta d'aresta i amb el sòl emmacat. A l'esquerra, en el primer tram, s'obri un portal de llinda, motllurat, que comunica amb una sala de planta quadrada, reformada; antigament, en el

subsòl hi havia el celler de la casa. En el tercer tram del corredor, també a l'esquerra, s'obri un altre portal de llinda, d'accés a una sala quadrada, amb coberta de volta d'aresta. El corredor acaba amb un arc rodó, a la part dreta, embegut dins el mur perpendicular, on hi ha la sala bona, de planta rectangular i coberta de bigues sobre permòdols, element d'origen medieval. El sòl acull sis sitges o dipòsits de gra, excavades a la terra. A l'entrada, al mur de la dreta encara es pot destriar un arc medieval, rodó i adovellat, cegat, que comunicava amb el que actualment és la casa veïna.

Un arc rodó separa la sala de l'estança més gran de la casa, situada a l'antic espai de la clastra, actualment coberta amb embigat. Té planta rectangular, i destaca un pilar molt alt, de secció quadrada amb angles aixamfranats, amb la base lleugerament més ampla. Aquí se situava la cisterna de la casa, actualment cegada. En el parament de l'esquerra, al primer pis s'obri una finestra amb ampit i amb bocell, de tradició gòtica. Al fons, arranca l'escala, d'escaire, amb barana de fusta, que puja, en dos trams, al primer pis. Al final de l'escala hi ha un portal rodó adovellat que comunica amb la primera sala del pis. A l'esquerra hi ha un segell o anagrama, en pintura vermella, potser la signatura del notari Gili. Davant l'accés principal, s'obri un altre portal rodó, també adovellat i amb polleguera, que dóna accés a la segona sala, que presenta una decoració mural pictòrica remarcable, amb motius geomètrics i interessants grafitos (en destriam un vaixell, un personatge amb mantell reial i diverses cares humanes).

>> Son Torelló

>> Capella de Sant Josep

Son Torelló (C/ de Son Torelló, 1)

L'any 1607 el casal era propietat de Lleonard Torelló, i segons el Cadastre d'aquell any, tenia un molí de sang i un celler, amb sis bótes i un cubell per fer vi. Al 1974 Pere Fuster comprà el casal a Carme Ferrer Oliver.

La façana té dues plantes i portal rodó adovellat aixecat sobre dos graons. A la planta baixa, hi ha un contrafort a la dreta del portal i una finestra a cada costat. En el primer pis, sobre el portal hi ha una finestra coronella, amb l'escut de la família Torelló (un bou) de reduïdes dimensions, en el petit espai del carcanyol, damunt la columneta de la finestra. També es veu una petita finestra conopial a l'esquerra, i una altra quadrangular a la dreta. La volada és de triple teula.

S'accedeix a l'interior per un escanzell de fusta. Malgrat les adaptacions del local a restaurant, l'espai interior conserva l'estructura antiga de les principals estances. El primer aiguavés té coberta d'embigat, i manté la trama de petites bigues transversals anomenades xebrons. El pas al segon aiguavés es realitza per un arc rebaixat, a l'esquerra, vora la barra del bar-restaurant. A l'esquerra del primer aiguavés, actualment dedicat a cafè, es trobava l'ala destinada al treball del vi. Aquí hi havia els cups de trepitjar raïm i de fermentació, soterrats, les piques dels quals encara es conserven. En el celler antic hi havia dotze bótes congrenyades (resten encara 8 fragments aplicats a les parets)

i un alambí per fer aiguardent. La sala del celler és de planta rectangular, àmplia, dividida en sis trams, cinc de coberta de volta d'aresta i el segon de volta de canó. L'alçat mostra paret natural de roca vista. Al fons de l'estança, mirant des del corredor o mina interior, sis graons pugen cap a la portassa que comunica amb la plaça del Fossar.

A la dreta del segon aiguavés, un portal de llinda comunica amb la sala bona del casal, decorada amb motius antics i amb fotografies de visitants il·lustres. Destacam els pergamins, dels segles XV i XVI, entre altres elements decoratius. A la paret frontal de la sala, s'obri un balcó, amb vista a la plaça del Fossar. A l'esquerra del menjador, en continuïtat amb la paret d'entrada, hi ha l'oratori privat de la casa, de planta quadrangular, de reduïda superfície, i que conté un altar presidit per la imatge d'un Santcrist, segons l'estil imaginari d'Olot. A la part esquerra de la sala, al fons, hi ha l'alcova anomenada "la cambra del Bisbe", amb bells mobles de caoba amb obra de marqueteria, i el vestidor, amb entrada per un portal lobulat.

La façana lateral que confronta amb la plaça del Fossar té tres plantes, amb una portassa d'arc rebaixat d'accés al celler antic a la planta baixa. A l'esquerra del portal encara es pot observar una creu de fusta que es recolza sobre una peanya de pedra adossada al mur: és una de les creus del Via Crucis que antigament discorria pels carrers de la vila.

>> Possessió Defla

>> Sineu_Punts d'interès

Defla

Defla era un rafal islàmic que apareix en el *Llibre del Repartiment* amb la ressenya «*Rahal Adeffla Exarquia, de VIII jovades, a Bernat Pocasanch de Barcelona, a Bernat Tortosa i a Arnau Pocasanch*» (es podria traduir como “rafal oriental de la adelfa”). Des del segle XIV va ser propietat de la família Rossinyol, denominats Rossinyol de Defla. Al 1378 era de Pere Rossinyol i ja es documenta la torre. Durant la Germania, la *possessió* fou víctima dels agermanats, que assassinaren al propietari, Andreu Rossinyol, robaren las armes, la roba i les joies i unes cent cinquanta ovelles.

A finals de 1808 era de Dionisia Rossinyol de Defla i de Comelles, esposa de Carles d'Espanya. Cap al 1880, l'Arxiduc la va citar al seu *Die Balearen*: “La casa tiene el estilo propio de las más antiguas de Mallorca”. Des del 1953 pertany a Ferran d'Espanya i Morell i compta amb una superfície de 125,7 ha.

Les cases tenen entrada per un *portal forà* d'arc de mig punt dovellat, situat en un parament amb merlets i coronat per l'escut dels Rossinyol, que comunica amb el pati central i distribueix les estances. A la dreta hi ha la capella, neogòtica, edificada el 1862. L'interior, de planta rectangular, està coberta amb cinc trams de volta d'aresta. El retaule és neogòtic, i al costat de l'Evangeli es situa el sepulcre de Carles d'Espanya, mort en plena guerra carlina a Catalunya el 1839.

A l'angle dret del pati s'aixeca la torre medieval, de secció quadrangular, possiblement amb base islàmica, coronada amb merlets i amb dues *finestres coronelles* a la part posterior. Entre la capella i la torre, es situa el portal de la casa dels senyors, d'arc de mig punt, coronat per l'escut dels Rossinyol, amb la data de 1634 i un lema en llatí. A l'esquerra de la torre veim el portal de la casa dels amos, també d'arc de mig punt. Rere el bloc principal de les cases, hi ha un pati on es distribueixen les diverses estances agrícoles. Destaca un porxo amb arcs rebaixats, amb un conjunt ceràmic dedicat a santa Valeria i la data de 1874.

La finca compta amb dos jardins; el del sud, amb entrada situada davant el *portal forà* i flanquejada per dos lleons de terracota, conserva algunes restes del monument a Isabel II que s'aixecava a la plaça de la Reina, destruït el 1868. A la dreta del jardí, hi ha un gran aljub, ornamentat amb algunes escultures del segle XVIII. El jardí de llevant està presidit per una imatge de Palas Atenea.

>> Vista general del poble de Vilafranca de Bonany

Vilafranca de Bonany

Referències històriques

El terme municipal de Vilafranca té una extensió de 24 km², una població de 2.782 habitants (dades de 2008) i limita amb els municipis de Petra, Manacor, Felanitx, Porreres i Sant Joan.

El nom de Vilafranca significa “vila exempta d’imposts”, denominació ajustada al naixement del poble, l’any 1620: es fundà Vilafranca com a nucli franc de tot tipus de contribucions i serveis respecte al Regne. El topònim ja apareix citat l’any 1633 com a Vilafranca de Sant Martí. Amb el temps la denominació

va quedar reduïda a Vilafranca, fins que per un reial decret li fou imposat l’afegit “de Bonany” per tal de diferenciar-lo d’altres municipis de l’Estat espanyol.

Les primeres mostres de poblament a Vilafranca es remunten a la prehistòria i la història antiga, documentades a través dels catorze jaciments arqueològics que es troben al municipi. Entre ells podem destacar els talaiots del Castellot Vell i de Son Pou Vell i les restes pretalaiòtiques de sa Moleta.

>> La Torre d'Alcudiarrom

La presència islàmica es constata mitjançant alguns topònims àrabs d'alqueries i rafals que encara perduren, com Albadallet i Alcudiarrom.

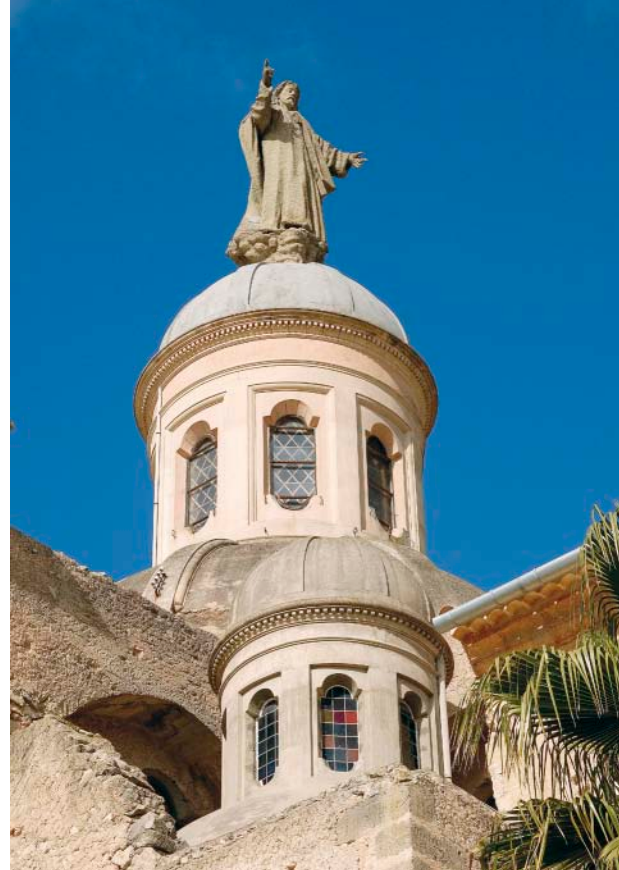
Després de la conquesta de 1230, i segons es documenta al Llibre del Repartiment (1232), el rei Jaume I va cedir algunes alqueries als cavallers que l'havien acompanyat. Alanzell, Albadallet i el rafal de Boscana li pertocaren a Ramon de Castellbisbal; Alcudiarrom correspongué a la porció dels homes de Lleida; i Sant Martí a Ramon Saclusa. Al 1242, Sant Martí va ser obtinguda en franquícia pels templers. Amb l'abolició d'aquest ordre, el 1312, els béns passaren als hospitalers, provocant així un litigi entre aquest ordre i el rei de Mallorca, que pretenia els drets sobre el territori de l'alqueria. Una vegada en mans del rei Sanç de Mallorca, aquest la cedí al seu tresorer Sant Just. El 1391 passà, per compra, a Arnau Sureda, els descendents del qual es cognominaren Sureda de Sant Martí.

A principis del segle XX es va produir un procés de parcel·lació de moltes finques, fins aleshores propietat de la família Sureda de Sant Martí, propiciant, d'aquesta manera, un increment del nombre de petits propietaris i l'establiment d'algunes grans possessions del terme, com sa Franquesa, es Castellot, es Molí Nou, es Cremat, sa Vinya Nova i Alenzell. En aquest fenomen cal afegir-hi, també, una certa activitat artesanal que s'havia posat en marxa aprofitant el caràcter argilós de la terra que envolta el poble i que originà el naixement d'una nova via de producció industrial de caràcter familiar, avui en dia encara de certa importància, com són les teuleres.

>> Església parroquial de Santa Bàrbara

>> Ca ses Monges

partir de les petxines, una cúpula de base circular, dividida en vuit segments i amb llanternó com a remat. L'altar major actualment apareix emplaçat dins l'espai del creuer.

El presbiteri és quadrangular i el retaule major, d'estil barroc, dividit en dos cossos i cinc carrers, amb columnes corínties, és presidit per la talla de la titular, santa Bàrbara, amb sant Sebastià i sant Pere a l'esquerra i Ramon Llull i sant Antoni Abat a la dreta. En el cos superior, el centre és presidit per un llenç de la Immaculada i, als laterals, sant Joan Baptista i sant Jaume. Un escut corona l'entaulament d'aquest cos, amb les armes dels Sureda de Sant Martí. Com a remat, hi ha un relleu de Crist. A l'esquerra del presbiteri es localitza la sagristia, de planta quadrada, que conté, entre altres elements, la pica rentamans, de marbre negre, amb el relleu de la torre de l'escut de santa Bàrbara i de Vilafranca, i la data de 1885, així com diverses bacines petitories amb les curioses imatges representatives, i també els llenços de santa Cecília, de santa Bàrbara, de santa Catalina Tomàs i un altre de la Mare de Déu de Núria.

Ca ses Monges (C/ de Santa Bàrbara)

Les religioses de la Caritat s'instal·laren a Vilafranca l'any 1895, inicialment a una casa propietat del batle d'aleshores, i al 1900 es traslladaren a l'actual convent. L'edifici fou aixecat a partir de 1897, en un solar cedit per la família Sureda, propietaris de Sant Martí. Al 1900 es beneí la primera planta de l'edifici, mentre que la capella, projectada pel marquès de Vivot, Joan M. Sureda i de Verí, es consagrà l'any 1921.

La façana té tres plantes: la planta baixa presenta un portal de llinda, presidit pels escuts del matrimoni compost per Joan M. Sureda i de Verí (i Boixadors i Sales) i Bàrbara Fortuny i de Verí (i Sureda i Sales), senyors de Sant Martí, amb la corona marquesal i l'ermeni de Grandes de España; una finestra s'obre a cada lateral. El primer pis mostra tres finestres balconeres, mentre que al porxo, s'obren tres finestrans apaïats.

L'oratori, d'estil neogòtic, situat a la dreta del convent, té una façana molt senzilla, amb un mur folrat de pedra viva, portal de llinda i, al capdamunt, una rosassa atrompetada, amb senzilla motllura exterior i calat gòtic al centre. L'interior mostra una nau de planta rectangular, sense absis, i coberta de tres trams de volta de creuer. El presbiteri, que ocupa el tercer tram, respon a un disseny provisional, atès que estava prevista una futura ampliació; s'aixeca sobre dos graons i presenta un portal de llinda a cada lateral. El retaule, també neogòtic, és presidit per una imatge de la Immaculada, flanquejada per la de sant Josep, a l'esquerra, i sant Vicenç de Paül, a la dreta. L'alçat mostra un finestral neogòtic geminat a cada lateral del presbiteri, a manera de tribuna calada. A la part de la capçalera, rere el retaule, hi ha un vitrall neogòtic amb l'escut dels Sureda Fortuny.

La Rectoria Vella (C/ de l'Església, 12)

És una antiga casa que habità el vicari i, posteriorment, el rector de l'església, construïda a un solar cedit per la família Sureda. Té façana de dues plantes, amb les obertures modificades; el portal, de llinda, era antigament d'arc rodó, i encara mostra unes interessants

>> La Plaça Major

>> Ca l'Amo en Bernat Rumbande

>> Molí Nou

dovelles. A l'esquerra, vora un portal modern, hi ha un finestró atrompetat i, més amunt, les restes del que era un rellotge de sol. Al primer pis hi ha tres finestres. A l'interior, destaca la volta del primer aiguavés, on figura l'escut dels Sureda.

La Plaça Major

Popularment coneguda com a Plaça de l'Ajuntament, en aquest espai es troben una sèrie de cases interessants, com les de Ca l'Amo en Bernat Rumbande, Ca l'Amo Antoni de s'Estany o Cas Capellà Mateu, i la Casa de la Vila.

Ca l'Amo en Bernat Rumbande és una casa de tres plantes d'alçat, amb dos portals de llinda i una portassa a l'esquerra; al primer pis, hi ha tres finestres balconeres, i al porxo, cinc finestres apaïssades sobre una barana ornamentada.

La **Casa de la Vila** és una construcció d'estil regionalista, de tres plantes, amb portal de llinda i dues finestres a cada costat. El primer pis mostra dues finestres als extrems i un balcó amb tres portals, amb l'escut del poble al capdamunt del portal central. El porxo presenta pilars quadrangulars oberts a un corredor en el qual s'obren tres portals.

Molí Nou (C/ Sant Martí- C/ del Molí Nou)

L'únic molí de vent fariner que es conserva dins el nucli urbà a la sortida del poble. Era propietat de la possessió de Sant Martí, i deixà de funcionar devers l'any 1915.

És un molí amb base-habitatge i torre. La base té un portalet de llinda, molt rústic, i una cisterneta amb capella a l'esquerra; a la dreta, s'obri una portassa d'arc escarser. L'interior conserva coberta de volta rebaixada. La torre és de secció circular, amb portal de llinda damunt l'envelador, un finestró al capdamunt i coberta de teules a una vessant.

Cases del carrer Principal

Podem destacar **Ca l'Amo en Jaume de s'Hostal**, que acollia un dels hostals de la vila, i actualment està dividida en dues propietats. La façana té dues plantes i, a la planta baixa, es nota la marca del possible portal forà d'arc rodó. A la dreta hi ha un portal de llinda i una portassa. La segona planta presenta dues finestres amb ampit, la de l'esquerra xapada per la divisió de la casa, i a la volada conserva unes interessants teules pintades.

Una altra casa remarcable d'aquest carrer és **Cas Metge Vell**, ara can Ferragut, de tres plantes i portal de llinda. Presenta la típica decoració en forma de façana amb referit en panells quadrangulars, que alguns autors inclouen dins l'estil modernista. Amb el nom del Metge Vell era conegut Guillem Joan Galmés Sastre, amb un paper important en la lluita contra l'epidèmia del grip, l'any 1918 i nomenat fill il·lustre del poble.

Cases de tipologia popular

Vilafranca conserva diverses cases de tipologia popular, construïdes la majoria al llarg dels segles XVIII i XIX. Al carrer de la Unió, núm.

>> L'Escorxador

>> Ca sa Manescala

>> Escola Pública Es Cremat

17, hi ha una d'aquestes, amb un parral davant la façana, portal de llinda i una petita portassa d'arc rebaixat a la dreta. Segons l'Arxiduc, Vilafranca era un dels pobles que comptava amb més parrals a les façanes de les cases. Finalment, al carrer del Vent, hi ha una altra casa, amb dues plantes, portal rodó, amb una carrereta enjardinada davant, paredat irregular i coberta de dos aiguavessos.

Ca sa Manescala (C/ Fra Lluís Jaume)

Aquesta fou la casa on nasqué Joan Mestre Oliver, conegut amb el nom religiós de Fra Lluís de Vilafranca (1770-1847). Té façana de tres plantes i portal forà d'arc rodó, amb carcanyol. Sobre el portal hi ha una finestra balconera i el porxo mostra tres finestrons. En ella es pot veure una làpida amb l'escut franciscà que testimonia aquesta casa com a lloc de naixement del religiós.

Fra Lluís de Vilafranca fou historiador, bibliòfil i religiós caputxí. Fou bibliotecari dels caputxins de Palma i intel·lectual il·lustrat, amic de Jovellanos i de Joan Ramis, entre d'altres. L'any 1835, amb l'exclaustració dels convents, es retirà a la Casa dels Venerables de Palma. Després, establí la seva residència a Vilafranca, on morí.

Pou Viguet

És un pou que es troba datat des de l'època musulmana. La seva cobertura és el que més destaca del conjunt.

Escola Pública Es Cremat (C/ Joan Miró- C/ de ses Escoles)

Fou projectada l'any 1927 per l'arquitecte Guillem Forteza, i

inaugurada al 1930, amb reformes i ampliacions en diverses ocasions. La façana presenta un bloc central amb tres arcs de mig punt i tres columnes de tradició jònica, flanquejades per sengles obertures de llinda, amb les corresponents pilastres adossades, també de tradició jònica, als extrems. A cada lateral, hi ha un bloc quadrangular de dues plantes d'alçat.

L'Escorxador (C/ de l'Escorxador)

Té un disseny regionalista, de principi dels anys 1930, amb lateral de dues plantes, tres finestres planes a la planta baixa i tres d'arc rodó al primer pis, més alta la central, i amb un ampit corregut que uneix les tres obertures. El coronament és una testera mixtilínia, neobarroca, motllurada, amb tres hídries com a remat. Fou reformat l'any 1998 i actualment acull el Casal de Cultura del Poble.

Sant Martí d'Alanzell

Les cases de Sant Martí d'Alanzell —o Lanzell— es situen a un poc més d'un quilòmetre al sud del poble, per la carretera de Felanitx a Vilafranca (Ma-5111), a l'altura del quilòmetre 6'5, vora l'entreforc de la carretera Porreres-Vilafranca (Ma-5101).

La possessió, antigament una de les més importants de Mallorca, ocupava els terrenys que en la dominació musulmana eren de les alqueries Alanzell i Albadellet, a més d'alguns altres rafals. Després de la conquesta de 1229, en el repartiment formà part de la porció reial i fou cedida a Ramon Saclusa. Cap a 1242, l'alqueria Alanzell passà a mans del potent orde del Temple, que la convertí en cavalleria feudal

>> Façana de la possessió de Sant Martí d'Alanzell

>> Pati de la possessió de Sant Martí d'Alanzell

i li donà el nom de Sant Martí d'Alanzell. Després que els templers foren dissolts definitivament el 1314, el rei Sanç de Mallorca la disputà als successors dels templers, els cavallers santjoanistes; el 1318 el rei Sanç la donà, a canvi de 500 lliures i d'un cens anual de 10 lliures al seu tresorer, Nicolau de Santjust. Segons J. M. Bover, el fill de Nicolau, Guillem de Santjust, en 1391 vengué la possessió a Arnau Sureda, però, sembla que fou el batle de Mallorca qui posà en venda la finca, a instàncies dels creditors de l'esmentat Guillem. La branca dels Sureda que compraren la finca es titularen de Sant Martí, en honor a la propietat que en detentaven. Un dels senyors més coneguts de Sant Martí fou Salvador Sureda Safont (1415-1495), fill d'Arnau, cavaller famós pel seu torneig amb el cavaller català Francesc Vallseca, celebrat a Nàpols en presència del rei Alfons el Magnànim l'any 1444. El seu lema era una furera (canastrell que duia una fura per caçar conills) amb un escrit que deia *"Dins és lo qui'l pren"*. Aquest lema es convertí en part de l'escut dels Sureda de Sant Martí, reproduït en nombroses ocasions en aquest casal. Salvador Pau Sureda, nebot de l'anterior, en fou l'hereu; a l'inventari que manà fer de Sant Martí l'any 1495, hi consta la capella, *"amb un retaule del Davallament de la Creu, obra de Flandes, que té a una banda Sant Martí i a l'altra santa Bàrbara"*. L'any 1535 el propietari de Sant Martí era Pau Sureda de Sant Martí. En el cadastre de 1575 apareix com a propietari Salvador Sureda, amb un patrimoni al voltant de Sant Martí, incloent-hi Son Pere Jaume, Lanzell i Boscana. El fill d'aquest, Pau Sureda de Sant Martí i Campfullós (1571-1650) fou el fundador del poble de Vilafranca anomenat precisament de Sant Martí abans del nom modern de Vilafranca de Bonany, quan

>> Vilafranca de Bonany **Punts d'interès**

el 1620 establí part de la possessió de Son Pere Jaume. El 1708, en plena Guerra de Successió, Francesc Sureda de Sant Martí i Zaforteza fou nomenat pel rei Carles III d'Àustria marquès de Vilafranca, títol que no fou revalidat fins el 1760, pel nét de l'anterior, Salvador Sureda de Sant Martí i Cotoner. El seu fill, Marià Salvador Sureda de Sant Martí i Desbrull, morí en 1805 sense successió directa, i la possessió de Sant Martí passà als Sureda de la línia dels marquesos de Vivot, entre els quals destaquen Joan Sureda i Boixadors i Joan Miquel Sureda i de Verí, darrer marquès de Vivot. Després de la mort de Joan Miquel Sureda (1912), la possessió passà a una de les seves filles, Bàrbara Sureda Fortuny. La seva neboda, Pilar Montaner Sureda, filla de Pere de Montaner, comte de Peralada, heretà la finca, i es casà amb Vicenç Ferrer de Sant Jordi i Truyols, comte de Santa Maria de Formiguera. Actualment els propietaris de Sant Martí són el fill dels anteriors, Joan Miquel Ferrer de Sant Jordi i Montaner i la seva esposa.

La façana principal té alçat de tres plantes, orientada a migjorn. El portal forà és d'arc rodó adovellat; s'aixeca davant una rampa empedrada i apareix coronat per un espectacular relleu de sant Martí; el que fou bisbe de Tours apareix representat com a cavaller en la característica escena de donar part de la seva capa a un pobre. En l'angle inferior esquerre del conjunt escultòric hi ha l'escut dels Sureda de Sant Martí, que mostra l'alzina surera típica del llinatge Sureda, més l'afegit de la furera de Salvador Sureda de Sant Martí Safont. En concret, l'escut data de 1736, és quarterat i mostra les armes dels llinatges Sureda, Zaforteza, Desbrull i Olesa, corresponent

a Francesc Sureda. A la dreta de la façana hi ha un bloc més elevat, que era la torre de les cases, amb tres plantes d'alçat, amb un portal de llinda que comunica a una estança quadrangular sostinguda per un arc diafragma apuntat, característic del gòtic primitiu, amb restes dels permòdols que sostenien la coberta. A l'altra banda de la façana principal, hi ha un volum més rústic, amb una escala exterior que comunica a un portal de llinda. Les obertures que constitueixen les finestres de la façana es distribueixen un tant irregularment, destacant les quatre del primer pis, una a l'esquerra del portal i tres a la dreta, com també les quatre del segon pis, una a l'esquerra del portal, l'altra damunt i les dues restants a la dreta. El portal forà comunica amb un vestíbul que mostra coberta de volta d'aresta, amb una clau de volta amb l'escut dels Sureda i dues fureres. Un arc rebaixat condueix a un pòrtic, amb coberta de volta d'aresta i amb set arcs rebaixats, sostinguts per pilars octogonals de base ampla i capitells motllurats (6 pilars exempts i dos adossats als laterals). L'entrada a la clastra es realitza a partir d'aquesta porxada. La clastra és rectangular i distribueix les diferents estances de les cases. A la banda esquerra, a ponent, hi ha l'ala arquitectònica més antiga, possiblement del segle XIV, amb dos portalets rodons adovellats i restes d'una finestra gòtica cegada, que potser fos un portalet elevat, amb bocell; segons tradició oral, s'hi localitzava la presó dels templers; en tot cas, es troba ben documentat que s'hi trobava la cúria i la presó de la baronia. Més al nord, un poc a la dreta, hi ha la casa dels amos, amb entrada per un portal rodó adovellat. Més a la dreta de la casa dels amos, l'alçat arriba a les tres plantes, amb el porxo amb finestrons rectangulars apaïats, mentre

>> Clastra de la possessió de Sant Martí de Lanzell

>> Antic celler de la possessió de Sant Martí de Lanzell

que una porxada de tres arcs rebaixats dóna accés a l'escala de la planta noble. En aquesta porxada es conserva un carro destinat a ser tirat per bous, i diverses peces de ceràmica romana, com àmfores i una interessant peça que servia de fanal de vaixell. Sobre l'arc central de la porxada, hi ha un relleu que representa santa Bàrbara, amb l'escut dels Sureda Zaforteza i la data de 1746. En el lateral de la dreta, hi ha tres arcs rebaixats, cegats, on destaca el portal de la capella, coronat per un escut quarterat amb les armes dels Sureda, Fortuny, Verí i Verí. En el centre de la clastra, cap a la dreta, hi ha un coll de cisterna de planta circular, amb un bastiment de ferro forjat amb relleus de caps de drac, possiblement neogòtic.

La capella o oratori de Sant Martí té entrada des de la clastra per un portal de llinda, amb brancals amb secció de columna embeguda, de tradició tardobarroca (finals segle XVIII), obert en el lateral de ponent de la capella. La planta de l'oratori és rectangular; a l'esquerra, als peus de la nau, hi destaca un portal gòtic, amb arc conopial i decoració floral, coronat per l'escut quarterat dels Sureda, Zaforteza, Desbrull i Olesa, i en el centre de l'angle conopial, l'escut dels Sureda amb un àngel. En els carcanyols protegits per bocells, hi ha sengles relleus de la furera heràldica. La coberta de la nau mostra un enteixinat de fusta, mentre que la del presbiteri és de volta estel·lada, amb una clau amb la furera, policromada. L'alçat de la nau mostra rajoles ceràmiques amb les estacions del Via Crucis. El presbiteri mostra un sòl amb rajoles medievals, mentre que l'altar se sosté amb

columnetes procedents d'antigues finestres coronelles. El retaule de l'altar és del Barroc inicial, amb la data de 1637; és presidit per una pintura que representa sant Martí com a bisbe de Tours, amb mitra i bàcul, fent el miracle de la resurrecció d'un nin; més amunt, a l'àtic, apareixen les imatges de sant Sebastià, la Immaculada i santa Bàrbara; el retaule és obra de Gaspar Oms II (1598-1648). Rere el presbiteri, hi ha la sagristia, un espai quadrat amb coberta de volta d'aresta amb la clau que mostra l'escut dels Sureda. A la paret de la dreta, hi ha un petit lavatori, amb un conjunt de rajoles policromes que representen la Mare de Déu de Bonany.

L'escala que de la porxada de la clastra condueix a la planta noble de les cases és d'escaire i apareix adossada als murs; té dos replans i una naia o replà superior, més gran, i compta amb passamà de fusta; a l'alçat dels murs laterals mostra dos escuts pintats, amb les armes dels Sureda i de Bàrbara Sureda Fortuny (i Verí Verí). En el replà superior de l'escala, en el mur d'entrada a la sala, es conserven els escuts dels participants en el torneig de Nàpols de 1444, a més d'un elm i una llança. La sala principal de la casa dels senyors té planta quadrangular i mostra un alçat elevadíssim, amb coberta d'embigat de tres trams, amb dues grans jàsseres transversals.

A la dreta de la porxada de l'escala de la planta noble, hi ha l'entrada als graners; un arc ogival comunica amb un vestíbul amb coberta de dos trams de volta d'aresta. Aquest espai, mitjançant un arc rebaixat, comunica amb l'estança agrícola denominada Quartera, un graner cobert amb quatre trams de volta d'aresta i arcs rebaixats de

separació; a l'esquerra hi ha un arc ogival, mentre que a la dreta, hi destaquen uns grafits amb dibuixos que representen sants, cavallers, pagesos, dimonis, etc, potser del segle XIX. El celler és un ample espai de dues naus amb sis trams de volta d'aresta per cada nau (en total, dotze trams), separats per pilars de secció quadrada. Al fons del celler, hi ha una estança, amb pujada per una escala de cinc graons, que és la formatgera; presenta volta de canó i mostra una premsa de formatge. La façana de llevant mostra una important galeria o llotja situada en el primer pis, amb set arcs rodons, amb columnes de tradició toscana i balustrada, d'estil barroc italianitzant, possiblement de la segona meitat del segle XVIII. A la banda dreta de la façana lateral, cap al nord-est, hi ha un arc apuntat que condueix al cup del vi, que comunicava internament amb el celler. Aquest lateral de llevant s'aixeca davant una esplanada amb pins alts, centralitzada per una sinia que presenta la roda de fusta i els cadúfols; la sinia és un element decoratiu, ja que aquest espai era destinat a era de batre.

Bibliografia

- AAVV
Gran Enciclopèdia de Mallorca.
Palma, Promomallorca, 1989-98.
- AAVV
Guia del Pla de Mallorca.
Palma, FODESMA, 1994.
- AAVV:
Guia dels pobles de Mallorca
(guies d'Algaida, Ariany, Costitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, Maria de la Salut, Montuïri, Petra, Porreres, Santa Eugènia, Sant Joan, Sencelles, Sineu i Vilafranca de Bonany).
Palma, Hora Nova, S.A., 1999 – 2003.
- AAVV
Història de Muro. Mallorca, Ajuntament de Muro, 1989-94 (4 vols.).
- Albertí, J.; Rosselló Vaquer, R.:
Història de Costitx (1600-1868).
Costitx, Ajuntament, 1997.

- Andreu de Palma de Mallorca, P.:
Vilafranca de Bonany. Un passeig històric pels seus carrers antics i nous.
Palma, La Esperanza, 1935 (2ª edició: OCB de Vilafranca, 1997).
- Aramburu, J.; Garrido, C.; Sastre, V.:
Guía arqueológica de Mallorca.
Palma, Olañeta, 1994.
- Barceló Crespí, M.: *Porreres.*
Contribució a l'estudi d'una vila mallorquina a la Baixa Edat Mitjana.
Porreres, 1984.
- Barceló Crespí, M.:
L'església parroquial de Porreres (Notes històriques).
Palma, 1989.
- Barceló, I.; Bibiloni, P.; Calviño, C.:
Tresquem per la muntanya. Un itinerari pel massís de Randa.
Llucmajor, Ajuntament, 1990.

- Berard, J.:
Viaje a la villas de Mallorca (1789).
Palma, 1983.
- Bover, J. M.:
Nobiliario mallorquín (1850).
Palma, Olañeta, 1983.
- Byne, A.; Stapley, M.:
Cases i jardins de Mallorca.
Palma, Olañeta, 1982.
- Consell Regulador D. O.
Pla i Llevant de Mallorca:
Vins del Pla i Llevant de Mallorca.
Denominació d'Origen dels vins del Pla i Llevant de Mallorca
<http://www.plaillevantmallorca.es>
- Estelrich Costa, J.:
La parròquia de Sant Joan (1900-1993).
Palma, 1993.

- Estelrich Costa, J.:
El pujol de Consolació de Sant Joan.
Mallorca, 1993.
- Garrido, C.; Ortega, E.:
Guía del Patrimonio. Palma, 1995.
- Habsburgo- Lorena, L. S.:
Las Baleares por la palabra y el grabado. Vol. VIII: Mallorca (parte especial).
Palma, 1992.
- Ibestat:
Fitxes estadístiques municipals 2005.
Institut d'Estadística de les Illes Balears.
<http://www.caib.es/ibae/ibae.htm>.
- Inestur
<http://www.inestur.es/index.php>.
- Mulet Ramis, B.:
Història dels carrers i places de Sineu.
Sineu, 1987.

- Mulet Ramis, B.;
Rosselló Vaquer, R.;
Salom, J. M.:
La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV.
Sineu, Ajuntament, 1994.
- Mulet Ramis, B.;
Rosselló Vaquer, R.; Salom, J. M.:
La crisi de la vila de Sineu. Segle XV.
Sineu, Ajuntament, 1995.
- Mulet Ramis, B.;
Rosselló Vaquer, R.; Salom, J. M.:
Sineu aixeca una nova església. Segle XVI.
Sineu, Ajuntament, 1996.
- Mulet Ramis, B.; Valero Martí, G.:
La vila de Sineu: itinerari cultural i patrimonial.
Palma, Documenta Balear-Ajuntament de Sineu, 1999

- Munar, G.:
Història de Lloret de Vistalegre i del seu convent.
Palma, Moll, 1975.
- Munar, G.:
La muntanya dels tres santuaris.
Llucmajor, Impremta Moderna, 1991 (2a).
- Munar Oliver, G.:
Història de Porreres. Vol. II.
Palma, 1979.
- Munar Oliver, G.; Rosselló Vaquer, R.:
Història de Porreres.
Vol. I. Palma, 1977.
- Nicolau Bauzá, J.:
Vilafranca de Bonany, notas históricas.
Palma, Gràfiques Miramar, 1978.
- Piferrer, P.; Quadrado, J. M.:
Las islas Baleares.
Barcelona, 1888.

